

วิถีชีวิตเด็กเร่ร่อนในกรุงเทพมหานคร

เสาวภา พรศิริพงษ์
อภิญญา บัวสรวง

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท

มหาวิทยาลัยมหิดล

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

กระทรวงศึกษาธิการ

ประจำปีงบประมาณ 2536

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
1. บทนำ	1
2. สถานการณ์เด็กเร่ร่อนในประเทศต่างๆ	6
3. เด็กเร่ร่อนในประเทศไทย: กรณีศึกษากรุงเทพมหานคร	44
4. อนาคตของเด็กเร่ร่อน	88

บทคัดย่อ

วิถีชีวิตเด็กเร่ร่อนในกรุงเทพมหานคร

ปัญหาเด็กเร่ร่อนเป็นปัญหาที่มีมานาน และมีแนวโน้มที่จะทวีความรุนแรงมากขึ้นตามลำดับ เป็นปัญหาสังคมที่เชื่อมโยงกับปัญหาอื่นๆ การศึกษาวิถีชีวิตของเด็กเร่ร่อนทุกแง่มุมจะทำให้รัฐและสังคมตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาและหันมาสนใจแก้ปัญหาอย่างรีบด่วนและจริงจังมากกว่าเดิม

ปัญหาเด็กเร่ร่อนเป็นปัญหาที่พบได้ในเมืองใหญ่ๆ ทั่วโลก โดยแต่ละประเทศต่างก็พยายามแสวงหาแนวทางในการแก้ปัญหาดังกล่าว ซึ่งมาตรการในการแก้ปัญหาลูกเร่ร่อนที่ได้ผลในประเทศต่างๆ สามารถนำมาปรับใช้ได้กับประเทศไทย งานวิจัยเรื่องนี้จึงได้นำเสนอแนวทางในการแก้ปัญหาลูกเร่ร่อนในประเทศต่างๆ ถึง 12 ประเทศ รูปแบบในการแก้ปัญหาลูกเร่ร่อนในประเทศดังกล่าวสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 แนวทางคือ (1) การให้การศึกษา (2) การให้ทำงาน และ (3) การให้ความช่วยเหลือบนท้องถนน

สำหรับเด็กเร่ร่อนในประเทศไทยนั้นพบว่า กรุงเทพมหานครมีจำนวนเด็กเร่ร่อนมากที่สุด โดยเด็กเร่ร่อนเหล่านี้อาศัยอยู่ตามที่สาธารณะต่างๆ เช่น หัวลำโพง สนามหลวง เชียงสะพานพุทธ วงเวียนใหญ่ สวนศรีนครินทร์ ลาดพร้าว พัฒน์พงษ์ สวนลุมพินี และเชียงสะพานปั้นเกล้า สาเหตุที่ทำให้เด็กเหล่านี้ออกมาเร่ร่อนได้แก่ ปัญหาครอบครัว ปัญหาจากโรงเรียน และปัญหาที่เกิดจากนายหน้าและเพื่อน เด็กเร่ร่อนเหล่านี้ส่วนใหญ่ยังชีพอยู่ได้ด้วยการทำงาน การขายของ และการขายบริการทางเพศ เด็กเร่ร่อนส่วนใหญ่มักเสพยาเสพติดประเภทต่างๆ เช่น บุหรี่ แล็กเกอร์ ยา ก่อมประสาท ยาม้า และเฮโรอีน

การดำเนินชีวิตอยู่บนท้องถนน เด็กเร่ร่อนจำเป็นต้องมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับบุคคลหลายฝ่าย อาทิ เพื่อน ตำรวจ เจ้าหน้าที่กรมประชาสงเคราะห์ และครูข้างถนน ซึ่งระดับความสัมพันธ์กับบุคคลเหล่านี้มีทั้งในลักษณะที่พึ่งพาอาศัย ขอความช่วยเหลือ ช่วยแก้ไขปัญห และพยายามหลีกเลี่ยงให้ไกลที่สุดเท่าที่จะทำได้ ครูข้างถนนเป็นกลุ่มที่เด็กเร่ร่อนให้ความไว้วางใจมากที่สุด ขณะที่เจ้าหน้าที่ตำรวจและเจ้าหน้าที่จากกรมประชาสงเคราะห์เป็นกลุ่มที่เด็กเร่ร่อนจะพยายามหนีออกห่างให้มากที่สุด

การแก้ไขปัญหาลูกเร่ร่อนที่ผ่านมามีการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ ดังนั้นรัฐจึงควรดำเนินนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหาลูกเร่ร่อนดังนี้ กำหนดนโยบายเชิงป้องกัน ได้แก่ (1) การให้ความสำคัญกับครอบครัว (2) การให้ความสำคัญกับชุมชน และ (3) เน้นการพัฒนาชนบทมากกว่าการพัฒนาเมืองเพื่อป้องกันปัญหาการอพยพย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในเมือง ส่วนนโยบายการแก้ไขปัญหานั้น รัฐควรดำเนินการดังนี้ (1) เน้นการศึกษาทุกรูปแบบสำหรับลูกเร่ร่อน (2) การส่งเสริมด้านอาชีพแก่ลูกเร่ร่อนอย่างจริงจัง และสิ่งสำคัญที่รัฐและเอกชนควรตระหนักก็คือ การป้องกันและแก้ไขมิให้เด็กออกมาเร่ร่อนมีใบหน้าที่ยิ้มแย้มแต่เพียงผู้เดียว แต่เป็นความจำเป็นที่ทุกฝ่ายทั้งภาครัฐและเอกชนจะต้องร่วมแรงร่วมใจในการแสวงหากลวิธีในการเสริมสร้างความมั่นคงให้กับสถาบันครอบครัว เพราะเด็กเป็นทรัพยากรของชาติ การพัฒนาเด็กเท่ากับเป็นการพัฒนาประเทศ เด็กที่มีคุณภาพวันนี้ จะกลายเป็นพ่อแม่ที่ดี มีความรับผิดชอบ และเป็นพลเมืองที่ดี มีคุณภาพในอนาคต ฉะนั้นการลงทุนเพื่อพัฒนาเด็กจึงเป็นหน้าที่ของทุกคนในสังคม

1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในช่วง 30 ปีที่ผ่านมา ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในสังคมไทย ทั้งนี้เนื่องจากนโยบายดังกล่าวได้เน้นการพัฒนาทางเศรษฐกิจ โดยดึงเอาทรัพยากรทุกอย่างเข้าสู่เมืองหลวง ตั้งแต่ปัจจัยการผลิต ผลผลิต และทรัพยากรมนุษย์ ก่อให้เกิดการทำลายทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง ขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดปัญหาความยากจนในชนบท ปัญหานี้สืบเนื่องจากการสูญเสียที่ทำกินของเกษตรกร จนกระทั่งต้องละทิ้งหมู่บ้านเข้ามาขายแรงงานในเมืองหลวงอันนำไปสู่การแตกสลายของชุมชนและครอบครัว

ในปัจจุบันการย้ายถิ่นของประชากรในชนบทเข้าสู่เมืองมีอัตราการเพิ่มสูงขึ้น มีผลทำให้จำนวนเด็กที่เข้ามาอาศัยในเมืองมีมากขึ้นด้วย ในปี พ.ศ. 2530 , 2531 และ 2539 มีจำนวนเด็กและเยาวชนในเมืองร้อยละ 24.29, 24.61 และ 27.78 ตามลำดับ (ธรรมรักษ์ การพิศฐ์, 2535) ขณะเดียวกันการย้ายถิ่นเข้าเมืองก็ก่อให้เกิดปัญหาความกดดันทางเศรษฐกิจและสังคมที่บีบคั้นทำให้พ่อแม่ไม่มีเวลาเลี้ยงดูลูก บทบาทของสถาบันครอบครัวอ่อนแอลง หน้าที่ในการเลี้ยงดูเด็กกลายเป็นหน้าที่ของโรงเรียน สำหรับเด็กในครอบครัวยากจนไม่สามารถเข้าสู่ระบบโรงเรียนได้ ต้องออกมาทำงานหาเลี้ยงครอบครัว เมื่อพบกับภาวะที่บีบคั้นทางเศรษฐกิจสูง ปัญหาความกดดันในครอบครัว โดยเฉพาะพฤติกรรมก่อกวนปฏิบัติต่อเด็กทำให้เด็กเกิดความขัดแย้ง ไร้ความสุขจนกระทั่งต้องหนีออกจากบ้านกลายเป็นเด็กเร่ร่อนในที่สุด (สุนันทา เสียงไทย : 2531 และ วัลลภ ตังคณา นุรักษ์ : 2535)

ปัญหาเด็กเร่ร่อนเป็นปัญหาที่มีมานาน และมีแนวโน้มที่จะทวีความรุนแรงขึ้นตามลำดับ เป็นปัญหาสังคมที่เชื่อมโยงกับปัญหาอื่น ๆ เช่น ปัญหาเด็กถูกทอดทิ้ง ปัญหาการตั้งครวรรค์นอกสมรส ปัญหายาเสพติด ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาโสเภณี ปัญหาสุขภาพอนามัย กามโรค และโรคเอดส์ เด็กเร่ร่อนเหล่านี้สามารถพบได้ทั่วไปตามสถานที่ท่องเที่ยวและเมืองใหญ่ เช่น กรุงเทพมหานคร เชียงใหม่ สงขลา ส่วนใหญ่เป็นเด็กวัยต่ำกว่า 6 ขวบ จนถึงวัยรุ่นอายุ 14 - 15 ปี เร่ร่อนอยู่ตามท้องถนน บ้างก็ขอเงิน บ้างก็เข็ดตระจกรถ ขายพวงมาลัย

ปัญหาเด็กเร่ร่อนในเมืองหลวงเป็นปัญหาเรื้อรังที่ยากต่อการขจัดให้หมดสิ้น หรือแม้แต่จะควบคุมการขยายตัวก็เป็นสิ่งยากยิ่ง มีแต่นับวันจะยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ ถ้ารัฐยังคงขาดความเข้าใจ ขาดความเอาใจใส่ และความจริงจังในการศึกษาถึงสาเหตุที่มาของปัญหา บางทีการเริ่มต้นจากคำถามที่ว่า

“เด็กเหล่านี้เป็นใคร”

“มาจากที่ไหน และทำไมต้องออกมาเร่ร่อน”

อาจเป็นแนวทางเบื้องต้นในการศึกษาอันนำไปสู่การแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้องก็เป็นได้

เท่าที่ผ่านมาได้มีการศึกษาถึงสาเหตุและปัจจัยต่างๆ ที่ทำให้เด็กออกมาเร่ร่อนกันอย่างกว้างขวาง (วัลลภ ตังคณานุรักษ์ 2535, นิตยา กัทสิทธิ์พันธ์ 2535, สุนันทา เสียงไทย 2531, กิตติพัฒน์ นนทปัทมะดุลย์ 2531, นนทินี เพ็ชฌุไพศิษฏ์ 2530) ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการศึกษาเด็กเร่ร่อนในสถานสงเคราะห์ของทางราชการ และศึกษาจากข้อมูลทุติยภูมิ แต่ยังคงขาดการศึกษาที่เจาะลึกเกี่ยวกับวิถีชีวิตของเด็กเร่ร่อนที่ยังคงสภาพการเร่ร่อนอยู่ในปัจจุบัน การศึกษาชีวิตของเด็กเร่ร่อนแบบเจาะลึกจะเป็นการเปิดเผยถึงสภาพชีวิตความเป็นอยู่ การต่อสู้เพื่อดิ้นรนเอาตัวรอด ปัญหาสุขภาพอนามัย ทั้งภาวะสุขภาพกายและจิต โอกาสเสี่ยงต่อการกระทำผิดในหลายๆ ด้าน เช่น การติดยาเสพติด หรือการถูกดึงเข้าไปเป็นเครื่องมืออยู่ในวงการค้ายาเสพติดโดยไม่รู้ตัว การก่ออาชญากรรม และการเป็นโสเภณีเด็กอันนำไปสู่ปัญหาโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ โดยเฉพาะโรคเอดส์ ฯลฯ การเปิดเผยสภาพความเป็นอยู่ที่แท้จริงของเด็กเร่ร่อนโดยละเอียดทุกแง่มุมจะทำให้สังคมและรัฐบาลได้รับรู้ถึงความรุนแรงของปัญหาและหันมาสนใจแก้ปัญหาอย่างเร่งด่วนและจริงจังมากกว่าเดิม ปัญหาเด็กเร่ร่อนเป็นเรื่องที่สังคมควรให้ความสนใจและร่วมกันหาทางช่วยเหลือเพื่อให้เด็กเติบโตเป็นประชากรที่มีคุณภาพ การให้การดูแล ฟื้นฟูบำบัดรักษา การให้โอกาสเด็กเหล่านี้เข้าถึงบริการของรัฐ ไม่ว่าจะเป็นในด้านการศึกษา การเรียนรู้ และการมีชีวิตที่อบอุ่น และปลอดภัย ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เป็นหนทางหนึ่งที่ทุกฝ่ายจะต้องร่วมมือกัน นอกเหนือจากพยายามในการแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การศึกษาวิถีชีวิตของเด็กเร่ร่อนในกรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสาเหตุและปัจจัยต่างๆ ที่ทำให้เด็กหนีออกจากครอบครัวกลายเป็นเด็กเร่ร่อน เพื่อศึกษาวิถีการดำเนินชีวิต

ของเด็กเร่ร่อนอย่างละเอียดทุกแง่มุม ตั้งแต่แหล่งที่พำนักอาศัย แหล่งทำมาหากิน การประกอบอาชีพ รูปแบบของการใช้ชีวิต กลุ่มบุคคลที่เข้ามามีความสัมพันธ์เกี่ยวข้อง รวมทั้งศึกษาถึงภาวะปัญหาต่างๆ ของเด็กเร่ร่อน

ขอบเขตการวิจัย

เป็นการศึกษาวิถีชีวิตของเด็กเร่ร่อนที่ใช้ชีวิตเร่ร่อนอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครเท่านั้น ไม่รวมเด็กเร่ร่อนในเมืองใหญ่อื่นๆ

ระเบียบวิธีวิจัย

เพื่อให้การศึกษานี้สามารถอธิบายถึงวิถีชีวิตของเด็กเร่ร่อนในเขตกรุงเทพมหานครได้มากที่สุด จึงได้แบ่งกลุ่มประชากรที่ศึกษาออกเป็น 3 กลุ่มโดยเรียงลำดับตามความสำคัญดังนี้

กลุ่มเด็กเร่ร่อน ที่ยังคงใช้ชีวิตเร่ร่อนตามที่ต่างๆ ในเขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นแหล่งชุมนุมของเด็กเร่ร่อน ได้แก่ บริเวณสนามหลวง หัวลำโพง เชียงสะพานพุทธ พัฒน์พงษ์ ตลาดหมอนิจิต และสวนศรีนครินทร์บริเวณลาดพร้าว กลุ่มนี้เป็นกลุ่มเป้าหมายหลักของการศึกษา

กลุ่มครูข้างถนน ที่เป็นเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิสร้างสรรค์เด็กที่กระจายกันออกไปปฏิบัติงาน ตามสถานที่ต่างๆ ที่เป็นแหล่งชุมนุมของเด็กเร่ร่อน เนื่องจากการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับเด็กเร่ร่อนจะเป็นไปไม่ได้ถ้าไม่มีครูข้างถนนซึ่งเป็นผู้ที่คุ้นเคยกับเด็กเร่ร่อนและเป็นผู้ที่รู้เรื่องราวต่างๆ ของเด็กเร่ร่อนเป็นอย่างดี

เจ้าหน้าที่ของฝ่ายคุ้มครองสวัสดิภาพ กองสงเคราะห์เด็กและเยาวชนวัยรุ่น กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย รวมทั้งฝ่ายสวัสดิภาพเยาวชนและคุ้มครองเด็กของกรุงเทพมหานครที่ทำงานกับเด็กเร่ร่อนด้วยเช่นกัน การสัมภาษณ์ประชากรกลุ่มนี้จะทำให้เห็นทัศนคติของฝ่ายรัฐในการมองปัญหาเด็กเร่ร่อน และแนวทางในการแก้ปัญหาเด็กเร่ร่อน

เจ้าหน้าที่ตำรวจ เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐอีกกลุ่มหนึ่งที่หน้าที่การทำงานทำให้ต้องเกี่ยวข้องกับเด็กเร่ร่อนทั้งทางตรงและทางอ้อม ในการเก็บข้อมูลในครั้งนี้จึงได้สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ตำรวจในพื้นที่ที่เป็นแหล่งชุมนุมของเด็กเร่ร่อน เพื่อสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับเด็กเร่ร่อนใน

แง่มุมต่างๆ รวมทั้งเจ้าหน้าที่ตำรวจของกองกำกับการสวัสดิภาพเด็กและเยาวชน สำนักงานตำรวจแห่งชาติที่รับผิดชอบเกี่ยวกับคดีเด็กและเยาวชนโดยตรง

อย่างไรก็ตาม การเก็บข้อมูลในการศึกษาคั้งนี้จะเน้นการศึกษาที่กลุ่มเด็กเร่ร่อน ส่วนกลุ่มอื่นๆ เป็นข้อมูลประกอบที่จะทำให้งานวิจัยมีความสมบูรณ์ และถูกต้องมากขึ้น

วิธีการรวบรวมข้อมูล

เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับเด็กเร่ร่อนมากที่สุด ในการวิจัยครั้งนี้ได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative method) ในการรวบรวมข้อมูล โดยใช้เทคนิควิธีการดังต่อไปนี้

การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview) โดยมีแนวคำถามในการสัมภาษณ์กับกลุ่มเด็กเร่ร่อน ครูข้างถนนของมูลนิธิสร้างสรรค์เด็ก และเจ้าหน้าที่ของฝ่ายคุ้มครองสวัสดิภาพ กองสงเคราะห์เด็กและเยาวชน กรมประชาสงเคราะห์ และกรุงเทพมหานคร ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับเด็กเร่ร่อน

การสนทนากลุ่ม (focus group discussion) กับกลุ่มเด็กเร่ร่อน เพราะในการสนทนากลุ่มเด็กจะมีปฏิกริยาโต้ตอบในระดับสูงระหว่างการสนทนาอันเป็นสิ่งเร้าให้เกิดการสนทนาในระดับลึกและเข้มข้นขึ้นในแต่ละประเด็น ซึ่งทำให้ผู้วิจัยทราบถึงสาเหตุ เบื้องหลังพฤติกรรมต่างๆ ได้

การสังเกต (observation) โดยการติดตามไปศึกษาสภาพความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ การรวมกลุ่ม ในบริเวณที่เป็นแหล่งชุมนุมของเด็กเร่ร่อน และการเข้าไปคลุกคลีกับเด็กโดยการประสานงานกับกลุ่มครูข้างถนน ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องมากที่สุด

ข้อจำกัดในการศึกษา

ระหว่างที่ทำการศึกษา จะมีการกวาดล้างเด็กเร่ร่อนเป็นระยะๆ ทำให้ในช่วงเวลาดังกล่าวเด็กเร่ร่อนจะหายออกไปจากพื้นที่ ทำให้ไม่สามารถเก็บข้อมูลได้ หลังจากนโยบายการปราบปรามหยุดไปสักระยะหนึ่งจนเด็กเร่ร่อนมั่นใจว่าพวกเขามีความปลอดภัย จึงจะออกมาชุมนุมตามปกติ

เนื่องจากคณะผู้วิจัยเป็นคนแปลกหน้าสำหรับเด็กเร่ร่อน และเข้าไปทำงานกับเด็กในระยะเวลาสั้น จึงต้องอาศัยความช่วยเหลือและความร่วมมือจากครูข้างถนน ของมูลนิธิสร้างสรรค์เด็ก เป็นอย่างมากในการช่วยแนะนำคณะผู้วิจัยกับเด็กเร่ร่อน ซึ่งถ้าปราศจากความช่วยเหลือจากครูข้างถนนแล้ว การเข้าถึงข้อมูลจะเป็นไปได้ยาก ดังนั้นทุกครั้งที่ลงในพื้นที่จึงต้องลงไปพร้อมกับครูข้างถนน ซึ่งมีตารางเวลาการลงทำงานในแต่ละพื้นที่ การเก็บข้อมูลจึงต้องเป็นไปตามตารางของครูข้างถนนด้วย จึงเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้การเก็บข้อมูลค่อนข้างล่าช้า

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

เด็กเร่ร่อนในการศึกษาค้นครั้งนี้หมายถึง เด็กเร่ร่อนที่ไม่ได้อยู่กับครอบครัว ไม่มีที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่งแน่นอน เร่ร่อนอยู่ในที่สาธารณะ ทำงานตามอริยาศัย ไม่รวมเด็กเร่ร่อนตามบิดามารดา ผู้ปกครองซึ่งอพยพแรงงานไปหากินตามที่ต่างๆ และในขณะที่ศึกษายังมีสภาพเป็นเด็กเร่ร่อนอยู่

2

สถานการณ์เด็กเร่ร่อนในประเทศต่าง ๆ

ปัญหาเด็กเร่ร่อนไม่ใช่ปัญหาที่เกิดขึ้นเฉพาะในประเทศไทยเท่านั้น แต่เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับประเทศที่กำลังพัฒนาทั่วไป สำหรับบทนี้จะเป็นการนำเสนอปัญหาของเด็กเร่ร่อนใน 12 ประเทศทั่วโลก เพื่อให้ผู้อ่านได้เห็นภาพของเด็กเร่ร่อนในประเทศต่างๆ ทราบถึงสาเหตุที่ทำให้เด็กออกมาเร่ร่อนในท้องถนน วิธีการและรูปแบบของการแก้ปัญหาเด็กเร่ร่อนของประเทศเหล่านั้น ซึ่งจะเป็นประโยชน์สำหรับประเทศไทยในการนำมาปรับใช้เพื่อแก้ไขปัญหาลูกเร่ร่อนต่อไป

ในปัจจุบันนี้ภาพของเด็กวัย 5-18 ปีที่เร่ร่อนอยู่ตามท้องถนนเป็นภาพปกติที่เห็นได้ทั่วไปในเมืองใหญ่ๆ ของโลก เด็กในวัยเดียวกันนี้จำนวนมากได้อยู่กับครอบครัวที่อบอุ่น กำลังมีความน่ารัก สดใส ร่าเริงสนุกสนาน ตรงข้ามกับเด็กอีกจำนวนไม่น้อยที่เกิดมาท่ามกลางความยากจน และความเคียดแค้นชิงชังของพ่อแม่ เด็กเหล่านี้มักจะเสียชีวิตตั้งแต่วัยเยาว์ ไม่จากความหิวโหยก็จากความทารุณกรรมที่ได้รับจากพ่อแม่ ญาติ พี่น้อง ส่วนที่เหลือจะพยายามกระเสือกกระสนดิ้นรนหนีออกมาเพียงเพื่อให้มีชีวิตรอด หรือหาโลกใหม่ในความคิดฝันตามประสาเด็กว่าจะร่ำรวย น่าอยู่กว่าที่เคยพบเห็นดังนั้น “ถนน” จึงกลายเป็นบ้านใหม่ของเด็กจำนวนมากที่หลังไหลเข้าสู่เมืองหลวง บ้านหลังใหม่นั้นนอกจากจะไม่มีหลังคาคุ้มแดดคุ้มฝนแล้ว ยังไม่มีเกราะป้องกันภัยร้ายทุกรูปแบบที่มารุมล้อมได้เลยตลอดเวลาที่เด็กเร่ร่อนอยู่บนถนน เด็กต้องเผชิญชีวิตตามลำพังกับความอดอยาก หิวโหย การเสี่ยงภัย การต้องกล้ำกลืนกับค่าจ้างแรงงานอัตราต่ำ โรคภัย ความเหงา การขาดความรักความอบอุ่น ตำรวจ คุก ยาเสพติด การถูกละเมิดทางเพศและการเป็นโสเภณี เหมือนตกนรกทั้งเป็นตั้งแต่เด็กจนโต

UNESCO เป็นองค์กรระหว่างประเทศองค์กรหนึ่งที่ได้ปฏิบัติงานทางช่วยเหลือเด็กเร่ร่อนมาเป็นเวลาหลายปีแล้ว นอกจากนั้นยังมีอีกหลายองค์กรที่ได้ให้ความช่วยเหลือเด็กเร่ร่อนตามคำร้องขอจากประเทศต่างๆ เช่น องค์กร UNICEF (United Nations Children's Fund), ICCB (The International Catholic Child Bureau) องค์กร CHILDHOPE, ENDA-Tiers Monde และ Salesian Don Bosco Congregation เป็นต้น

นับตั้งแต่การประชุม World Conference on Education for All ที่ UNESCO เป็นเจ้าภาพจัดขึ้นที่อำเภอจอมเทียน จ. ชลบุรี ประเทศไทยในปี ค.ศ. 1990 เป็นต้นมา ได้เกิดกระแสการ

จัดตั้งองค์กรและโครงการต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาเด็กเร่ร่อนและการใช้แรงงานเด็กอย่างมากมายทั่วโลก จากการศึกษาของ UNESCO พบว่ารัฐบาลของหลายประเทศได้ผลักภาระเกี่ยวกับเด็กเร่ร่อนให้กับองค์กรเอกชน (NGO) หรือองค์กรทางศาสนาหรือปล่อยปัญหาทิ้งไว้เฉยๆ โดยไม่เหลียวแล ผลที่เกิดขึ้นก็คือมีองค์กรอิสระจำนวนมากเกิดขึ้นอย่างมากมายซึ่งมีลักษณะต่างคนต่างทำ ไม่สามารถร่วมมือทั้งระหว่างองค์กรด้วยกันเองและระหว่างองค์กรกับรัฐ และแต่ละประเทศก็มีแนวทางแก้ปัญหาแตกต่างกันออกไปตามสภาวะการณ์ของประเทศนั้นๆ

ตามที่กล่าวมาแล้วว่าปัญหาเด็กเร่ร่อนเป็นปัญหาละเอียดอ่อนลึกซึ้งไม่มีสูตรสำเร็จใดๆ ที่จะแก้ปัญหาได้ ผู้ที่ทำงานเกี่ยวกับเด็กเร่ร่อนจึงต้องใช้กลยุทธ์หลายๆ อย่างและต้องปรับใช้ให้เหมาะกับสถานการณ์เฉพาะที่เกิดขึ้นกับประเทศของตน แนวทางการดำเนินงานแก้ไขและลดปัญหาของประเทศต่างๆ ที่ UNESCO ได้รับรายงานแบ่งได้เป็น 3 ด้าน คือ (1) ให้การศึกษา (2) ให้ทำงาน (3) ให้การช่วยเหลือบนท้องถนน โดยมีรายละเอียดของรูปแบบการดำเนินงานในแต่ละด้านดังนี้คือ

แนวทางการดำเนินงานที่ 1 : การให้การศึกษา

ด้วยแนวคิดที่ว่าการศึกษาเป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยให้คนในสังคมมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เช่น เป็นหนทางที่จะนำไปสู่การประกอบอาชีพที่ดีขึ้นกว่าเดิม ฉะนั้นสำหรับเด็กเร่ร่อนที่ติดตัวตัวเองออกจากครอบครัวออกมาต่อสู้ชีวิตตามลำพังบนท้องถนนจึงถูกตัดขาดจากโอกาสทางการศึกษา ด้วยโดยปริยาย ด้วยเหตุนี้จึงมีหลายโครงการที่ตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษา ได้พยายามจัดทำโครงการให้การศึกษาแก่เด็กเร่ร่อนเพื่อเพิ่มพูนความรู้ เพื่อจะนำไปสู่อนาคตที่ดีขึ้น ประเทศต่างๆ ที่ใช้การศึกษาเป็นวิธีหนึ่งในการแก้ปัญหาเด็กเร่ร่อนได้แก่

1) ประเทศคาเมอรูน : กรณีศึกษา Hostel of Hope

ในประเทศคาเมอรูนเด็กที่ออกมาเร่ร่อนในท้องถนนมักมีสาเหตุมาจากความกดดันภายในครอบครัว หนีความยากจน อดอยาก เป็นกลุ่มวัยรุ่นที่มีความหวังว่าจะหาเงิน หวังรำรวย ที่ถูกล่อลวง หลงผิด หลงแสงสีของเมืองหลวง ผลสุดท้ายก็มารวมกลุ่มกันกับพวกผู้ใหญ่ที่มาตั้งเป็นแก๊งประกอบมิชฉาชีพ เมื่อออกมาเร่ร่อนแล้วเด็กเหล่านี้จะอาศัยหลับนอนตามแผงร้านค้าในตลาด จะกินอาหารเท่าที่จะหาได้ มีการสูบบุหรี่ และเสพยาเสพติดแทบทุกชนิด มีการดื่มเหล้า เด็กเหล่านี้

จะเจ็บป่วยบ่อยมาก และได้รับความทุกข์ทรมานด้วยโรคหอบหืดอักเสบเรื้อรังอยู่เสมอ มีความอดอยากหิวโหย เป็นพวกที่ล้มเหลวทางการศึกษาและไม่สามารถศึกษาต่อได้

เด็กเร่ร่อนเหล่านี้เป็นกลุ่มเด็กและวัยรุ่นที่อยู่บนถนน มีสมญานามต่างๆกัน เช่น "fighters" พวกนี้เคยถูกจำคุกมาแล้ว ทำผิดซ้ำซาก มีชีวิตเข้าออกอยู่ในคุกและถนน

"mosquitoes" หมายถึงเด็กอายุต่ำกว่า 14 ปี ที่เคยถูกฝากขังที่สถานีตำรวจหรือโดนข้อหาเล็กน้อย เช่น การขโมยของ เป็นต้น และยังรวมถึงเด็กเร่ร่อนด้วย

"young'uns" หมายถึงเด็กอายุต่ำกว่า 10 ปี ที่หลงทางหรือถูกทอดทิ้งอยู่เดี่ยวดายบนท้องถนน

การดำเนินการช่วยเหลือแก่เด็กเร่ร่อนในประเทศคาเมรูนดำเนินการโดย Hostel of Hope ซึ่งเป็นองค์กรการกุศลที่ไม่หวังผลกำไรตั้งขึ้นเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.1977 ภายใต้ความรับผิดชอบของ Diaconal Service of the Archbishopric of Yaounde โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะให้การช่วยเหลือป้องกัน และดูแลผู้เยาว์ไม่ให้ตกอยู่ในอันตราย กิจกรรมต่างๆ ที่องค์กรดำเนินการนั้นได้รับความร่วมมือทั้งจากภาครัฐและเอกชน องค์กรนี้มีคณะกรรมการบริหารซึ่งมีภาระกิจในการบริหารองค์กรและรับผิดชอบต่อเรื่องเกี่ยวกับการศึกษาโดยดำเนินการในนามของ Archbishop of Yaounde และกลุ่มสมาชิกอาสาสมัคร

การดำเนินการส่วนหนึ่งขององค์กรคือ การหาครอบครัวที่จะรับเด็กที่มีปัญหาไว้ดูแลชั่วคราวพอที่เด็กจะมีที่อาศัย ที่พึ่งได้ชั่วคราวเหมือนเป็น "ผู้ปกครอง" ของเด็กเพื่อที่จะให้การศึกษา ให้ความอบอุ่นแบบครอบครัวแก่เด็ก และพยายามนำเด็กกลับคืนสู่ครอบครัวต่อไป กรณีที่เด็กเพิ่งพ้นโทษออกมาจากคุกจะดำเนินการยากขึ้น ต้องใช้เวลานานกว่าเด็กเร่ร่อนประเภทอื่น เช่น ต้องดูแลเรื่องสุขภาพกายและสุขภาพจิตให้ดีขึ้นก่อนที่จะกลับสู่ครอบครัว

กิจกรรมที่ดำเนินการได้แก่ การทำบ้านเปิด (open house) เพื่อหาทางช่วยเหลือเด็กเร่ร่อน ติดต่อจัดหาครอบครัว ผู้ปกครองสงเคราะห์ดูแลเด็กชั่วคราว กิจกรรมที่ดำเนินการที่บ้านเปิดแห่งนี้ คือ การฝึกอบรมในช่วงเช้า และเข้าชั้นเรียนเพื่อเรียนหนังสือในช่วงบ่าย ส่วนกิจกรรมที่ดำเนินการบนท้องถนนก็คือ มีครูอาสาสมัครทำงานกับเด็กเร่ร่อนในพื้นที่ที่เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของเด็กเหล่านี้วันละ 2 ชั่วโมง อาทิตย์ละ 2 วัน ในการปฏิบัติงาน จะใช้วิธีพูดคุยกับเด็ก ให้การดู

แลและปฐมพยาบาล โดยจะมีพยาบาลมาประจำทุกวันพุธบ่าย ที่สถานีรถไฟ นอกจากนั้นยังมีกิจกรรมอื่นๆ เช่น

- กิจกรรมทางวัฒนธรรมต่าง ๆ เช่น การฉายภาพยนตร์
- การพัฒนาและปรับบรรยากาศในบ้านพักให้น่าอยู่เป็นสิ่งที่จำเป็นเพราะจะทำให้สามารถดึงดูดเด็กเร่ร่อนให้เข้ามาอยู่อาศัยได้มาก
- พยายามขจัดนิสัยที่ไม่ดีของเด็ก เช่น การติดยาเสพติดประเภทต่างๆ การพยายามใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ด้วยการทำกิจกรรมทางวัฒนธรรม การเล่นกีฬา เป็นต้น

แม้ว่าสมาชิกขององค์กรจะรู้ดีว่าการดำเนินการตามโครงการดังกล่าวจะยากมากและอาจจะจบลงด้วยความล้มเหลวอย่างสิ้นเชิง เพราะไม่มีอะไรจะรับประกันเลยว่าเด็กเหล่านี้จะเติบโตมาเป็นคนที่มีคุณภาพสมบูรณ์หรือใช้ชีวิตอย่างอิสระได้ เพราะการที่เขานี้ออกจากบ้านออกมาเผชิญชีวิตตามลำพังนั้น มิได้เป็นเครื่องแสดงว่าเขาแข็งแกร่ง แต่ในทางตรงกันข้ามกลับเป็นการแสดงถึงความไม่มั่นคง หวาดกลัว และการขาดความแข็งแกร่งต่างหาก จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่คนทำงานเกี่ยวกับเด็กจะต้องหาสาเหตุของความหวาดกลัวให้พบเพื่อที่จะรักษาให้ถูกจุดจึงจะสำเร็จ โครงการ Hostel จึงเป็นบ้านเปิดที่มีคนคอยดูแล ช่วยเหลือ ผ่อนปรนได้บางอย่างตามความต้องการของเด็ก เพื่อเป็นการสร้างสรรค์ในทางบวกแก่เด็กมากกว่าทางลบ

เด็กที่มีอยู่ในโครงการจะใช้เวลาช่วงเช้าทำงานในโรงฝึกงาน เช่น ทำงานครัว ทำความสะอาด ทำงานไนไร่ เช่น ปลูกกล้วย พืชไร่ต่างๆ หรือเลี้ยงไก่ นอกจากนั้นยังส่งไปทำงานที่โรงเลื่อย และโรงงานเครื่องจักรกลใน Yaounde เป็นต้น ส่วนช่วงบ่ายนั้นเด็กๆ จะต้องเข้าชั้นเรียนที่โครงการจัดให้

การให้การศึกษาแก่เด็กเป็นหัวใจของโครงการ แนวคิดในการดำเนินการนั้นให้นักวิชาการเป็นผู้แนะแนวชีวิตมากกว่าเป็นผู้สอนเนื้อหาวิชาการ เวลาเรียนจะใช้วิธีการพูดคุยโต้ตอบระหว่างนักวิชาการศึกษากับเด็ก เพื่อเพิ่มความมั่นใจและสร้างความภาคภูมิใจในความสามารถของแต่ละคนซึ่งผู้สอนต้องพยายามค้นให้พบ นอกจากนั้นก็ให้ความรู้เกี่ยวกับสังคม ชีวิต และการอยู่รอดในสังคม โดยเน้นให้เห็นความสำคัญของการเคารพในชีวิตและทรัพย์สินของผู้อื่น รวมทั้งสอดแทรกหลักศีลธรรมจรรยาอยู่เสมอ

แม้ว่าเด็กจะแสดงความต้องการที่จะได้รับการฝึกอบรม แต่โดยนิสัยและความเคยชิน เด็กจะไม่สามารถปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนของการฝึกอบรมอย่างเป็นทางการได้ โครงการจึงต้องอาศัยจัดในเวลาบ่ายถึงเย็นและเป็นแบบไม่บังคับ ผู้ที่อยากเรียนจะเดินเข้ามาเรียนเอง ซึ่งเป็นการบังคับตัวเองไปด้วยในตัว วิธีนี้จึงต้องเน้นภาคปฏิบัติ การพูดคุย การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น มากกว่าภาคทฤษฎี นอกจากนั้นโรงเรียนยังต้องมีกิจกรรมที่กระตุ้นเด็ก ให้รักการอ่านพร้อมๆ ไปด้วยกับการสร้างความสามารถในการเขียน เมื่อเด็กทำได้และมีความก้าวหน้าเด็กจะเกิดความภาคภูมิใจในตัวเอง สำหรับเด็กที่เพิ่งออกจากคุก ครูใหญ่จะให้ความสนใจเป็นพิเศษ มีการสอนแบบตัวต่อตัวให้ด้วย นอกจากนั้นโรงเรียนยังจัดกิจกรรมเสริมวิชาการด้านการใช้ห้องสมุด กิจกรรมเพื่อการพักผ่อน เช่น กีฬากลางแจ้ง กิจกรรมทางศิลปะ เช่น การเล่นละคร ชมภาพยนตร์ ฟังเพลงและขับร้อง งานหัตถกรรม และวาดเขียน และมีการตั้งชมรม Bible group เพื่อฟื้นฟูจิตใจด้วย

กิจกรรมต่างๆ ที่โรงเรียนจัดขึ้นนี้ไม่ได้คาดหวังว่าจะบังเกิดผลได้รวดเร็ว ทั้งครูและเด็กต่างต้องให้ความร่วมมือกันอย่างเต็มที่จึงจะสัมฤทธิ์ผล การสร้างบรรยากาศแบบครอบครัวเป็นสิ่งจำเป็นมากสำหรับ Hostel of Hope เพราะเป็นการช่วยเด็กให้หลุดพ้นจากสภาพเดิมที่เคยชินกับการไม่มีที่ซุกหัวนอน ให้มีบ้านที่มีความอบอุ่นเพื่อปลูกฝังความรู้สึกดีๆ และขจัดนิสัยที่ไม่ดีต่างๆ ออก การจัดเวลาพักผ่อนก็เป็นสิ่งจำเป็นต่อสุขภาพกายและจิต การกีฬาจึงเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อเสริมสร้างความรู้สึกที่ดีหลายๆ อย่าง รวมทั้งสร้างความสมบูรณ์แข็งแรงของร่างกายด้วย

นอกจากงานด้านการศึกษาแล้ว Hostel of Hope ยังมีโครงการอื่นๆ ดังนี้

โครงการหมู่บ้าน Nkoa-Mbang

ในหมู่บ้านที่เป็นพื้นที่โครงการนี้ ชาวบ้านจะเต็มใจต้อนรับเด็กเร่ร่อนที่มีปัญหา มีอาสาสมัครหลายคนอยู่ประจำในหมู่บ้านเพื่อรับเด็กจากถนนและประสานงานกับชาวบ้าน เด็กที่มีอยู่ในหมู่บ้าน เช่น กลุ่ม mosquitoes และ Young'uns ซึ่งเป็นเด็กเล็กจะได้รับความช่วยเหลือจาก ชาวบ้านในด้านอาหารและให้ที่อยู่อาศัยด้วย

โครงการปฏิบัติงานบนถนน

โครงการนี้เริ่มเมื่อเดือนสิงหาคม 1992 เริ่มโดยมีกลุ่มอาสาสมัครออกปฏิบัติงานบนท้องถนนวันละ 2 ชั่วโมง สัปดาห์ละ 6 วัน ทำงานเฉพาะตอนเย็น จุดปฏิบัติงานจะอยู่ตามศูนย์การค้า

ตลาด และสถานีรถไฟที่เด็กชอบไป อาสาสมัครจะเตรียมอุปกรณ์การปฐมพยาบาล ของเล่นเด็กๆ ไปด้วย โครงการนี้เป็นโครงการเสริมเพื่อช่วยเด็กหน้าใหม่ๆ ที่ออกมาเร่ร่อนบนท้องถนน เด็กๆ จะรู้เวลามาหาอาสาสมัครเมื่อต้องการความช่วยเหลือ โครงการนี้เป็นที่รู้จักของเด็กเร่ร่อนทั่วไป

โครงการ Elig Essono Centre

เป็นศูนย์เอนกประสงค์ตั้งอยู่ที่โบสถ์ Elig Essono ตั้งขึ้นจากความร่วมมือของเด็กเร่ร่อนด้วย ที่ศูนย์นี้มักจะจัดกิจกรรมเพื่อการพักผ่อนและกิจกรรมทางวัฒนธรรม เช่น ชมรมภาพยนตร์ เป็นต้น โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะติดตามสอดส่องดูแลเด็กที่เคยเข้าโครงการ Hostel ที่ศูนย์นี้มีโรงอาหารดำเนินการโดยเด็กเร่ร่อนด้วย ส่วนเงินค่าใช้จ่ายในการดำเนินการส่วนหนึ่งมาจากค่าสมาชิกและค่าตัวชมภาพยนตร์ นอกจากนั้นองค์กรต่างๆ ยังจ้างเด็กเหล่านี้เฝ้ารถที่ลานจอดรถของตลาดกลางเพื่อเสริมรายได้ให้แก่เด็กอีกด้วย

ตั้งแต่ปี ค.ศ.1977 องค์กร Hostel of Hope ได้ช่วยเหลือเด็กได้ประมาณ 1,250 คน ถ้านับรวมถึงเด็กที่เร่ร่อนอยู่ระหว่าง Hostel ถนน และบ้านแล้วก็มีจำนวนถึง 10,000 คน ในปัจจุบันนี้แม้ว่าประเทศคาเมอรูนจะอยู่ในระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ ปัญหาที่ประสบก็เหมือนประเทศที่กำลังพัฒนาอื่นๆ ที่เผชิญกับปัญหาสังคม การว่างงานเพิ่มมากขึ้น ครอบครัวแตกแยกเพิ่มขึ้น เช่นเดียวกับจำนวนเด็กเร่ร่อนที่นับวันก็จะเพิ่มขึ้นทั้งบนถนน ในคุก และสถานีตำรวจ ในอนาคต องค์กร Hostel of Hope จึงมีความประสงค์ที่จะเพิ่มหน่วยปฏิบัติการย่อยให้มากขึ้นเพื่อแก้ปัญหา และอยากกระตุ้นให้สังคมรู้ว่า ปัญหาเด็กเร่ร่อนเป็นปัญหาสำคัญที่ต้องการการแก้ไข เนื่องจากยังมีเด็กอีกส่วนหนึ่งซึ่งมีจำนวนมากที่มุ่งออกมาหาเงินบนท้องถนน เด็กเหล่านี้ไม่ต้องการกลับบ้าน ไม่ต้องการความช่วยเหลือของ Hostel จึงควรมีองค์กรที่คอยสอดส่องดูแลและช่วยเหลือเด็กเร่ร่อนเหล่านี้ อาจมีการสร้างอาคารออมสินให้เด็กเหล่านี้มีที่ฝาก-ถอนเงินที่ไวใจได้เพิ่มจำนวนเจ้าหน้าที่ให้มากขึ้นเพื่อให้พอเพียงกับความต้องการในปัจจุบันและที่จะเพิ่มมากขึ้นในอนาคต

2) ประเทศไอวอรีโคสต์ : กรณีศึกษาโครงการ EASEMO

สาเหตุที่ทำให้เด็กในประเทศไอวอรีโคสต์ออกมาเร่ร่อนมีหลายประการ เช่น พ่อแม่แยกทางกัน เด็กขาดความรักความอบอุ่น ปัญหาความยากจน พ่อแม่เสียชีวิต การถูกทารุณกรรมจากพ่อแม่ หรือญาติ เด็กไม่อยากไปโรงเรียนจึงหนีโรงเรียน อยากหาเงินใช้ด้วยตนเอง ฯลฯ เด็กเหล่านี้

มีจำนวนมากมายบนท้องถนนและจะใช้ชีวิตให้ผ่านไปเป็นวันๆ มีแต่ความฝันที่ไม่เคยเป็นความจริง ไม่มีความเป็นตัวของตัวเอง ขาดความอบอุ่น จึงต้องหาพรรคพวกเพื่ออยู่ร่วมกันเป็นแก๊ง เพื่อเพิ่มความปลอดภัยให้แก่ตนเอง ในเวลาเดียวกันก็สามารถสลายกลุ่มได้ทันทีที่เกิดปัญหา

ในไอวอรีโคสต์ มีปัญหาเกี่ยวกับเด็กเช่นเดียวกับประเทศอื่นๆ ในแอฟริกา กล่าวคือ มีอัตราการออกจากโรงเรียนค่อนข้างสูง อันเนื่องมาจากปัญหาทางสังคมและเศรษฐกิจที่เป็นผลมาจากการพัฒนาประเทศ จากการสำรวจพบว่าเด็กเร่ร่อนที่มาเข้าโครงการ EASEMO ในเมืองหลวง (เมือง Bouake) ร้อยละ 50 มาจากครอบครัวที่มีฐานะยากจน ร้อยละ 40 มาจากชนชั้นกลาง และอีก ร้อยละ 10 มาจากครอบครัวที่มีฐานะดี

ปัญหาเด็กเร่ร่อนในไอวอรีโคสต์ได้ทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ สังเกตได้จากในเมือง Bouake มีสถานสงเคราะห์สำหรับเด็กเร่ร่อน (Maison de l'Enfance) ถึง 30 แห่งแต่ก็ไม่เพียงพอ ในปี ค.ศ. 1984 จึงได้เกิดองค์กร EASEMO ซึ่งสังกัดกระทรวงกิจการสังคม (Social Affairs) และสมาคมฝรั่งเศสอาสาสมัครเพื่อการพัฒนา (French Association of Volunteers for Progress) ต่อมาได้ย้ายไปสังกัดกระทรวงสาธารณสุขและการป้องกันสังคม (Ministry of Health & Social Protection) ต่อมางบประมาณหมดจึงต้องพึ่งพาความช่วยเหลือจากองค์กรภายนอกคือ Swiss Branches of Terres des Hommes

การให้ความช่วยเหลือเด็กเร่ร่อนนั้นเมืองค้กรทั้งภาครัฐและเอกชนประมาณ 30 แห่งโดยเฉพาะที่ผ่านสถาบันการกุศลชื่อ Maison de l'Enfance ให้ความช่วยเหลือเด็กวัย 8-14 ปี อย่างไรก็ตามเด็กที่ไม่สามารถปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ต่างๆ ได้ก็จะกลับไปเร่ร่อนบนถนนเหมือนเดิม ต่อมาได้มีสมาชิกของสมาคม Association Francaise des Volontaire de Progres มีความคิดที่จะก่อตั้งศูนย์ใหม่ที่มีความคล่องตัวในการช่วยเหลือเด็กเร่ร่อน ศูนย์ใหม่นี้ตั้งขึ้นในกระทรวงสวัสดิการสังคม (Ministry of Social Affairs) ในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1984 และในปี ค.ศ. 1986 ได้ตั้งชื่อ EASEMO (Equipe de Action Socio- Educative en Milieu Ouvert) มีภารกิจในการให้ความช่วยเหลือแก่เด็กเร่ร่อนโดยได้เงินทุนช่วยเหลือจากกระทรวงสวัสดิการสังคม สมาคม French Association of Volunteers for Progress องค์กร Maison de l'Enfance และองค์กร Terres des Hommes

กระทรวงได้กำหนดวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานในช่วง 12 ปี คือตั้งแต่ ปี ค.ศ. 1974-1986 ดังนี้คือ

- 1) เป็นตัวกลางระหว่างเด็กเร่ร่อนและครอบครัว
- 2) เตรียมการสำหรับเด็กที่พันโทษและถูกปล่อยออกจากคุก
- 3) เตรียมหาเอกสารเกี่ยวกับตัวเด็ก เช่น สูติบัตร บัตรประจำตัว เป็นต้น

ทั้งนี้โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเตรียมการต่อสู้เพื่อสิทธิของเด็กเร่ร่อนในด้านการศึกษา การดูแลสุขภาพ การฝึกอบรม การร่วมกิจกรรมต่างๆ การกิน และการมีที่อยู่อาศัย เป็นต้น

โครงการต่างๆ ของ EASEMO สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความต้องการของเด็กแต่ละคน โดยต้องคำนึงถึงความเป็นไปได้ตามที่ทีมงานเสนอมาด้วย โครงการส่วนใหญ่ที่พอจะทำได้ก็คือ โครงการฝึกอบรมเพื่อเพิ่มพูนความรู้แก่เด็ก ในบางครั้งทีมงานก็มีความจำเป็นต้องขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานอื่น เช่น แบ็ปติสต์ (Baptist mission) หรือสมาคมเซนต์คามิลลา (St. Camilla Association) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการจัดโครงการศึกษาเชิงสังคมแก่เด็ก

ในการทำงานนั้นทีมงานพบว่าเด็กจะมีความแตกต่างและไม่ไว้ใจใคร แต่มีบางกรณีที่เด็กประสบปัญหายุ่งยาก เด็กมักต้องการและยอมรับผู้ใหญ่ที่ให้ความช่วยเหลือเขาได้ ทีมงานสามารถเสาะหาเด็กได้ 3 วิธี วิธีแรกคือ ออกเดินสำรวจตามพื้นที่ต่างๆ หรือเข้าไปหาเด็กในคุก วิธีที่ 2 คือ พบโดยบังเอิญ วิธีที่ 3 คือ ออกไปกับตำรวจสายตรวจตอนกลางคืน โดยทั้งสามวิธีนี้สามารถพบเด็กที่มีปัญหาเร่ร่อนได้ถึง 70 % ของทั้งหมด มีเด็กอายุ 8-23 ปี จำนวน 320 คน ในช่วงปี ค.ศ. 1984-1992 ที่เหลืออีก 20 % มีผู้พามา และอีก 10 % เด็กมาพบทีมงานด้วยตนเอง

เมื่อได้พบเด็กที่ทีมงานจะต้องหาข้อมูลเกี่ยวกับญาติพี่น้อง การศึกษาและสุขภาพของเด็ก ฉะนั้นจึงต้องสร้างความคุ้นเคยและพูดคุยอย่างเป็นกันเอง โดยใช้กลยุทธ์ต่างๆ รวมทั้งให้ร่วมกิจกรรมต่างๆ เพื่อทำความรู้จักกับเด็กให้มากยิ่งขึ้น

แม้ว่าจะไม่มีสูตรสำเร็จที่จะช่วยให้เด็กเร่ร่อนรอดพ้นจากการตกเป็นเหยื่อสิ่งชั่วร้ายบนท้องถนน แต่ทีมงานก็พยายามสร้างสูตรในการแก้ปัญหาใหญ่ๆ หลายเรื่องที่เด็กอาจต้องการความช่วยเหลือ เช่น ป้องกันไม่ให้ถูกตำรวจจับ ปกป้องให้เด็กมีความปลอดภัย ให้มีที่คุ้มหัวนอน เมื่อพูดคุยกับเด็กจนได้ความแล้ว นักวิชาการศึกษาจะพยายามติดต่อพ่อแม่เพื่อนำเด็กกลับ สำหรับเด็กที่ไม่มีญาติก็จะให้ที่อยู่อาศัยหรือหาครอบครัวให้อยู่ โครงการ EASEMO จะจ่ายเงินค่าอาหารและ

เสื้อผ้าให้แก่เด็กจำนวน 400 CFA ฟรังก์ต่อวัน เด็กจะต้องดูแลควบคุมค่าใช้จ่ายเอง โดยมีทีมงานให้ความช่วยเหลือ หลังจากนั้นจะต้องเตรียมการเรื่องการเรียน โดยมีข้อเสนอให้เด็กเลือกหลายอย่างดังนี้

-เด็กเร่ร่อนที่ไม่รู้หนังสือจะต้องอยู่ในความควบคุมของ Maison de l' Enfance เพื่อเตรียมการฝึกการรู้หนังสือ

-เด็กที่พอมีความรู้จะต้องไปเข้าเรียนในโรงเรียน-แนะนำให้เรียนวิชาที่ศูนย์เปิดสอน เช่น การอ่าน การเขียน และเลขคณิต สำหรับอุปกรณ์การเรียนเช่น หนังสือ สมุด ดินสอ นั้นมีหน่วยงานท้องถิ่นบริจาคให้ วิชาเหล่านี้จะเปิดสอนวันเว้นวัน วันละ 1 ชั่วโมง เด็กสามารถเข้าเรียนได้

-ถ้าเด็กคนใดเกียจคร้านหรือหนีโรงเรียนก็จะถูกส่งกลับไปบ้าน หรืออาจถูกเรียนซ้ำชั้น

เด็กแต่ละคนจะได้รับการดูแลจากทีมงานเป็นรายๆ ไป ตั้งแต่การหาสาเหตุของการเร่ร่อน และการวางแผนในการดำเนินชีวิตให้ ถ้าเป็นเด็กเล็กทีมงานมักจะขอความช่วยเหลือจากชุมชน พี่ๆ ที่มีประสบการณ์ในการต่อสู้เผชิญชีวิตได้อย่างปลอดภัย ข้อสำคัญคือทีมงานจะต้องแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ปรึกษาหารือระหว่างนักวิชาการศึกษาดูด้วยกัน และช่วยกันกับกลุ่มเด็กๆ ด้วย สำหรับวิธีการที่ทีมงานใช้มี 2 ระดับคือ

- 1 การฝึกนิสัยภายในตัวเด็ก เป็นการฝึกให้เด็กมีวินัย มีความต่อต่อเวลา ความขยันหมั่นเพียร ความคิดริเริ่มและการรักษาความสะอาด
- 2 การฝึกความสัมพันธ์กับภายนอก เป็นการฝึกให้เด็กอยู่ด้วยกัน พึ่งพาอาศัยกัน โดยใช้เกมส์ หรือกิจกรรมร่วมกัน การฝึกนี้ต้องใช้สถานที่ภายนอกสร้างกิจกรรมต่างๆ เช่น การทำสวน ทำไร่ การใช้เครื่องมือต่างๆ

นอกจากนั้นยังมีการจัดกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ มีการบรรยายหรือจัดให้เด็กได้วาทีในหัวข้อที่ใกล้ตัวเด็กและเด็กน่าจะมีความรู้ เช่น เรื่องโรคที่ติดต่อโดยการมีเพศสัมพันธ์ ฯลฯ กิจกรรมเหล่านี้สามารถขอยืมเงินทุนสนับสนุน หรือขอรับบริจาคเงินจากองค์กร ENDA-Jeunesse- Action หรือ Terres des Hommes ได้ด้วย

ในระยะแรกๆ ของการมาอยู่ในศูนย์ เด็กๆ ยังไม่สามารถปรับตัวได้เพราะเคยชินกับการอยู่โดดเดี่ยวตามลำพัง การเตรียมความพร้อมจึงเป็นเรื่องจำเป็น แต่โดยรวมแล้วเด็กส่วนใหญ่จะอยากฝึกและกระตือรือร้น ที่มงานจึงต้องใช้เวลาเป็นเดือนๆ หรือบางที่เป็นปีกว่าจะเข้ารูปเข้ารอย เพราะเด็กๆ มักสนใจการเรียนรู้ปนเล่นให้หมดไปวันๆ หนึ่งมากกว่าจะคิดถึงประโยชน์ที่จะนำไปใช้ในอนาคต ประกอบกับเด็กมีอิสระที่จะเลือกมาฝึกก็ได้ไม่มาก็ได้ ทำให้บางครั้งศูนย์ต้องใช้เวลาอันยาวนานกว่าจะสำเร็จตามเป้าหมาย

เป้าหมายที่สำคัญประการหนึ่งคือ ความพยายามที่จะนำเด็กกลับเข้าโรงเรียนหรือหาที่ทำงานที่เหมาะสมให้แก่เด็ก ในกรณีนี้หาที่ทำงานจะมีกฎเกณฑ์ที่ตั้งไว้ดังนี้คือ

- 1 การหาสถานที่ ที่มงานต้องหาสถานที่ฝึกงานที่เหมาะสม หลังจากที่ได้พบช่างฝีมือแล้ว จะต้องรายงานรายละเอียดมายังศูนย์
- 2 การติดต่อช่างฝีมือ การเจรจาขอให้ช่างฝีมือช่วยฝึกงานนั้น ทำได้ 2 แบบคือ (1) แบบไม่เป็นทางการ ช่างฝีมือรับฝึกงานแล้ว ที่มงาน ช่างฝีมือ พ่อแม่และเด็ก(ถ้ามี) จะต้องตกลงทำสัญญาร่วมกันอย่างไม่เป็นทางการ (2) แบบทางการคือ มีสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษรระหว่างที่มงาน พ่อ แม่ และช่างฝีมือ
- 3 รับการฝึกงาน เมื่อทำสัญญากันเรียบร้อยแล้วเด็กจะได้รับทุนจำนวน 15,000 CFA francs ต่อเดือน และต้องจ่ายให้ผู้ฝึก(ช่างฝีมือ) เดือนละ 12,000 CFA francs
- 4 การติดตามผล ที่มงานจะออกเยี่ยมเด็กขณะฝึกงานเป็นระยะๆ เพื่อดูพัฒนาการและความคืบหน้าในการปฏิบัติงานของเด็ก รวมทั้งการปรับตัว ความประพฤติ การติดตามผลเป็นเรื่องสำคัญมากเพราะเด็กจะต้องมีความรู้ที่ได้รับไปใช้จริงในอนาคต ฉะนั้นจึงต้องกวดขันให้เด็กได้รับความรู้ให้ได้
- 5 การประเมินผลครั้งสุดท้าย ทำในช่วงสุดท้ายของการฝึกงานโดยช่างฝีมือ ผู้ฝึกจะเป็นผู้ประเมินด้วยความเที่ยงตรง และออกไปรับรองการผ่านงานให้เพื่อจะนำไปใช้สมัครงานต่อไป

- 6 การทดลองปฏิบัติงาน เป็นช่วงสำคัญอีกช่วงหนึ่งที่ให้นายจ้างตรวจสอบคุณสมบัติและประสิทธิภาพการทำงานของเด็ก โดยอาจมีช่างฝีมือและนายจ้างช่วยกันควบคุมดูแลให้เด็กปรับความรู้ที่ได้ฝึกมาใช้ในงานจริง
- 7 การบรรจุเข้าทำงาน เป็นขั้นสุดท้าย เด็กจะได้ทำงานจริงจังเต็มความสามารถ โดยที่ศูนย์จะให้ความช่วยเหลือแนะนำเกี่ยวกับเงินรายได้ การหักภาษี และการฝากเงินในบัญชีธนาคาร นับว่าเป็นอันเสร็จสิ้นภาระกิจของศูนย์

กล่าวโดยสรุปแล้วการดำเนินงานของ EASEMO ประสบความสำเร็จในระดับหนึ่งแต่นับว่าเป็นส่วนน้อยเมื่อเทียบกับจำนวนเด็กเร่ร่อนที่มีอยู่มากมายในเมือง Bouake ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการดำเนินงานของศูนย์คือ ในบางกรณีไม่สามารถจัดกิจกรรมหลากหลายได้เท่ากับที่เด็กต้องการ และไม่สามารถช่วยแก้ปัญหาที่ลึกซึ้งของเด็กได้ในบางเรื่องทำให้เด็กไม่ยอมมาที่ศูนย์อีก นอกจากนั้นยังมีปัญหากับภายนอก เช่น หาช่างฝีมือ ครูฝึกไม่ได้ สร้างความเข้าใจกับประชาชนทั่วไปไม่ได้ และที่สำคัญคือ ขาดความร่วมมือจากพ่อแม่เด็ก สรุปแล้วการทำงานเกี่ยวกับเด็กจะต้องเป็นงานที่ทุ้มเท เสียสละ และใช้เวลาเป็นอย่างยิ่งที่จะเปลี่ยนนิสัย พฤติกรรมของเด็กเพื่อที่จะให้กลับเข้าสู่สังคมได้อีกครั้ง ถ้าประเมินจากคำกล่าวของเด็กต่อไปนี้ สามารถสรุปได้ว่าการดำเนินงานของ EASEMO ประสบผลสำเร็จแล้วในระดับหนึ่ง

“ขณะนี้ผมเป็นเด็กชักรองเท้า ผมไปโบสถ์อาทิตย์นอนที่บ้านหลวงพ่อ ผมสามารถเล่าให้คนอื่นฟังถึงเรื่องตัวผมเอง เพื่อเขาจะได้ไม่เอาอย่าง ผมสามารถรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น ถึงผมจะไม่มีเงินมากมาย แต่ก็มีชีวิตพอใจในชีวิตแล้ว”

3) ประเทศเคนยา: กรณีศึกษา Undugu Society

การแก้ปัญหาเด็กเร่ร่อนในประเทศเคนยารูปหนึ่งก็คือการจัดตั้ง Undugu Society ขึ้น Undugu หรือ “brotherhood” คือ องค์กรเพื่อช่วยเหลือเด็กเร่ร่อน จัดตั้งโดย Father Arnold Grol ซึ่งเป็นมิชชันนารีชาวดัทช์ เด็กเร่ร่อนเหล่านี้มีทั้งที่ติดยา ดมกาว และสูบบุหรี่ ส่วนมากเป็นเด็กชาย ส่วนเด็กหญิงมีจำนวนน้อยกว่า ส่วนมากมักไปเป็นหญิงโสเภณี คนกวาดถนน คนขนขยะ และทำงานในครัวตามภัตตาคาร

วัตถุประสงค์ของ Undugu คือ เพื่อให้เด็กเร่ร่อนเป็นบุคคลที่มีประโยชน์ต่อสังคม โดยการจัดตั้งศูนย์สำหรับเด็กเร่ร่อน (reception / drop in centre) เพื่อเป็นที่พักอาศัยสำหรับเด็กเร่ร่อนที่จะเข้ามากิน มานอน ในเวลาเดียวกันศูนย์นี้ก็จะศึกษาวิจัยถึงสาเหตุที่เด็กออกมาเร่ร่อน สืบค้นว่าพ่อแม่เด็กเป็นใคร บ้านอยู่ที่ไหน เด็กคิดอย่างไรเกี่ยวกับอนาคตของพวกเขา และทำไมจึงไม่ไปโรงเรียนทั้ง ๆ ที่เรียนฟรี

จากการศึกษาพบว่าเด็กส่วนใหญ่จะมาจากครอบครัวจรจัด มีรายได้ไม่แน่นอน ครอบครัวไม่สามารถจัดหาสิ่งจำเป็นพื้นฐานที่เด็กต้องการได้ ฉะนั้นเด็กเหล่านี้จึงออกมาเร่ร่อนเพื่อหาอาหาร บางคนโดนไล่ออกจากโรงเรียนเพราะไม่มีเครื่องแบบ หรือรองเท้า และเด็กส่วนใหญ่อยากกลับเข้าไปเรียนต่อถ้ามีโอกาส

จากจุดนี้นับเป็นจุดเริ่มต้นของการผลักดันช่วยเหลือให้เด็กเหล่านี้ได้กลับไปเรียนต่อ แต่โดยทั่วไปมักไม่สำเร็จเนื่องจากโรงเรียนไม่ยอมรับกลับ เพราะเด็กขาดเรียนมานาน ไม่สามารถเรียนตามเพื่อนได้ หรือเนื่องมาจากสภาพเร่ร่อนบนท้องถนนได้เปลี่ยนวิถีชีวิตของเด็กจนไม่สามารถกลับเข้ามาเรียนในระบบได้อีก นอกจากนั้นเด็กเหล่านี้ยังมีความสุขสานกับควมมีอิสระภาพบนท้องถนนมากกว่าจะยอมรับกฎเกณฑ์ข้อบังคับของโรงเรียนได้

ต่อมาหลวงพ่อ Groi ได้จัดตั้งโครงการโรงเรียนเพื่อชีวิต (School for Life) ขึ้นเพื่อสอนวิชาชีพให้แก่เด็กเหล่านี้ สอนให้เด็กสามารถอ่านออกเขียนได้ สามารถคำนวณได้ โดยใช้ห้องโถงในโบสถ์เป็นสถานที่สอน และใช้นักศึกษาจากมหาวิทยาลัย หรืออาสาสมัครเป็นผู้สอน โรงเรียนแห่งนี้ไม่กฎเกณฑ์อะไรมากนอกจากการขอให้เด็กมาเข้าเรียนอย่างสม่ำเสมอเท่านั้น นอกจากนั้นยังจัดอาหารให้แก่เด็กอีกด้วย แนวความคิดเกี่ยวกับโรงเรียนเพื่อชีวิตนี้เป็นที่นิยมมากในหมู่เด็กเร่ร่อน ต่อมา Undugu ได้ผลักดันให้จัดตั้ง หมู่บ้านโพลีเทคนิค (Village Polytechnic) ขึ้นอีกเพื่อเป็นโรงเรียนสอนวิชาชีพให้แก่เด็กชั้นประถมศึกษาซึ่งต้องออกจากโรงเรียนกลางคัน

แม้ว่าโครงการหมู่บ้านโพลีเทคนิคและโรงเรียนเพื่อชีวิตจะสามารถช่วยเหลือเด็กเร่ร่อนให้ออกมาจากถนนได้ แต่ก็ดูเหมือนจะเป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุเท่านั้น เนื่องจากเมื่อแก้ปัญหาเด็กเก่าได้ก็มีเด็กใหม่เข้ามาแทนที่อยู่บนถนนเสมอ Undugu จึงหันไปเริ่มงานในชุมชนและตั้งสำนักงาน "Undugu Society" เพื่อศึกษาและให้การช่วยเหลือในย่านสลัมอันเป็นที่อยู่อาศัยของเด็กเร่ร่อน 2 แห่ง สำนักงานแห่งนี้จะเน้นศึกษาปัญหาความยากจน ซึ่งเชื่อว่าเป็นที่มาของ

ปัญหาทั้งหมด โครงการนี้ได้ร่วมมือกับองค์กรในชุมชนในการพยายามขจัดปัญหาด้านเศรษฐกิจของชุมชนโดยรวม มากกว่าการสงเคราะห์เด็กบนท้องถนน จากการศึกษาพบว่ายังมีเด็กในวัยเรียนอีกจำนวนไม่น้อยที่เผชิญปัญหาอย่างเดียวกันโดยอยู่ในชุมชนโดยไม่กล้าออกไปสู่ท้องถนนตามลำพัง

วัตถุประสงค์ของ Undugu Society

- จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานและทักษะในการดำรงชีพ สำหรับเด็กเร่ร่อน และเด็กวัยรุ่นที่ถูกออกจากโรงเรียนกลางคันเพื่อให้สามารถทำงานได้
- ช่วยเหลือทางด้านสภาพเศรษฐกิจและสังคมแก่ผู้มีรายได้น้อยโดยการประสานให้ทำงานในชุมชนและพัฒนากิจการธุรกิจขนาดย่อมในชุมชน
- สร้างความตระหนักในความรับผิดชอบต่อครอบครัวของกลุ่มผู้มีรายได้น้อย
- ให้ความช่วยเหลือแก่องค์กรที่มีการดำเนินงานจัดกิจกรรมที่ใกล้เคียงกับ Undugu

การดำเนินงานของ Undugu

ปัจจุบัน Undugu ได้มีการจัดตั้ง 3 หน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบดังนี้

1. แผนกองค์กรชุมชน (Community Organization Department) เพื่อสำรวจความต้องการในการทำงาน หรือการประกอบอาชีพ ความต้องการที่จะพัฒนาธุรกิจขนาดย่อมในชุมชน โดยจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้
2. แผนกสนับสนุนโครงการ (Program Support Department) รับผิดชอบด้านงานวิจัยและจัดกิจกรรมทางด้านการเกษตร เพื่อให้เด็กมีโภชนาการที่ดี มีสถานภาพทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้น
3. แผนกบริหารจัดการ (Administration Department) รับผิดชอบการจัดการช่วยเหลือและประสานงานภายในองค์กร องค์กรอื่นๆ และชุมชน

ส่วนเรื่องค่าใช้จ่ายค่านั้น เนื่องจาก Undugu มีความสัมพันธ์อันดีกับผู้บริจาคเงิน ดังนั้นผู้บริจาคจึงเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายประมาณร้อยละ 70 ของทั้งหมด อีกส่วนนั้นได้มาจากธุรกิจที่ทำเกี่ยวกับงานฝีมือและการส่งออก มีงานไม้ งานโลหะ ซึ่งหน่วยงานเหล่านี้เป็นทั้งสถานที่ฝึก และเพิ่มทักษะในการทำงานให้แก่ชาวบ้านด้วย

เมื่อพิจารณาจากโครงการหลัก คือ การศึกษาเบื้องต้น กับการฝึกอาชีพ ซึ่งมีผู้เรียน 4,000 คน ผู้ฝึก 2,000 คน ผู้บริหารของ Undugu ตระหนักดีว่ากิจกรรมต่างๆ จะไม่สามารถดำเนินต่อไปได้ถ้าไม่ได้รับการช่วยเหลือจากภายนอก ดังนั้นในระยะเวลา 5 ปี ที่ผ่านมาจึงได้ผลักดันให้เกิดโครงการธุรกิจย่อยขึ้นอีก 100 แห่ง ปัจจุบันรัฐบาลเคนยาได้อนุมัติให้ Undugu เป็นองค์การศึกษานอกระบบของรัฐ

โครงการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้จัดตั้งศูนย์ขึ้น 4 แห่งในสลัม รับผิดชอบเด็กอายุตั้งแต่ 12 ปีขึ้นไป สภาพครอบครัวในชุมชนส่วนใหญ่เป็นครอบครัวที่มีพ่อหรือแม่เพียงคนเดียว (single parents, single women) มีสมาชิกเป็นเด็กตั้งแต่ 5-8 คน เด็กเหล่านี้ต้องหาเลี้ยงครอบครัวด้วยการเก็บขยะหรือขอทาน จึงไม่มีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียน จึงต้องให้การศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างพอเพียงที่จะเผชิญชีวิตต่อไปได้ หรืออาจกลับไปประกอบอาชีพเดิม นอกจากนั้นโครงการฯ ยังได้เปิดโอกาสให้นักเรียนพูดถึงความยากลำบากและปัญหาที่พบในชีวิตได้อย่างเสรี

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นหลักสูตรเร่งรัด สำหรับชั้นประถมศึกษาที่เรียนตามปกติใช้เวลา 7 ปี เหลือ 3 ปี รวมการฝึกงานอีก 1 ปี การเลือกฝึกงานเป็นไปตามความต้องการของนักเรียน เช่น ทำแผ่นโลหะ ช่างไม้ และช่างตัดเสื้อ แต่ละหลักสูตรใช้เวลา 3 เดือน พอจบ 9 เดือนนักเรียนก็เลือกงานได้ตามที่ต้องการ

วิชาที่สอนในหลักสูตรได้แก่ Kiswahili (ภาษาประจำชาติ) ภาษาอังกฤษ สังคมศาสตร์ ศาสนาคริสต์ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ เกษตร ธุรกิจ ดนตรี ศิลปะ ทัศนกรรม และพลศึกษา ครูที่สอนมีทั้งหมด 26 คน มีอายุระหว่าง 28-50 ปี ส่วนใหญ่ผ่านการฝึกงานจากวิทยาลัยครู หรือศูนย์ฝึกงานมาก่อน

4) ประเทศเซเนกัล: กรณีศึกษา DAARA Association of Malika

ในปี ค.ศ. 1976 มีการรวมตัวของกลุ่มสตรีที่เป็นมารดาของชาติต่างๆ (Mothers of varying nationalities) จัดตั้งสมาคม DAARA (hostel in Arabic) ขึ้น หน่วยงานนี้เป็นองค์กรเอกชนที่จัดตั้งขึ้นโดยไม่หวังผลกำไร มีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยขจัดปัญหาเด็กขอทานโดยจัดตั้งศูนย์ (hostel) สำหรับสอนศาสนาอิสลามให้แก่ talibes

ในปี ค.ศ. 1980 ศูนย์แห่งแรกได้เปิดดำเนินการที่ Malika ศูนย์นี้มีพื้นที่ 2 เอเคอร์ อยู่ห่างจากกรุง Dakar ประมาณ 25 กิโลเมตร จัดตั้งขึ้นภายใต้การกำกับของรัฐบาล มีห้องพัก 8 แห่ง

มีสนามเด็กเล่นที่ใช้เป็นที่สอนหนังสือด้วย มีห้องพยาบาล ห้องพักเจ้าหน้าที่ สำนักงาน มีโรงเรียน ไร่ โรงไม้?? และ โรงฝึกงาน มีการปลูกไม้ผล และสวนผักในบริเวณศูนย์ด้วย ศูนย์นี้เป็นที่พักอาศัยของเด็กเร่ร่อน ซึ่งเจ้าหน้าที่ของ DAARA ได้ชักชวนมาจากท้องถนน เป็นเยาวชนที่พ่อแม่หรือผู้ปกครองพามาสมัคร หรือส่งมาจากหน่วยงานของรัฐ เช่น กระทรวงสตรี เยาวชน และครอบครัว (Ministry of Women, Children and Family) กระทรวงยุติธรรม และเด็กในความดูแลของนักสังคมสงเคราะห์จากกระทรวงสาธารณสุขและสวัสดิการสังคม (Ministry of Public Health & Social Action) เด็กเหล่านี้ส่วนใหญ่มาจากต่างจังหวัดซึ่งครอบครัวแตกสลาย บางส่วนมาจากเขตชานเมือง เป็นเด็กที่กำพร้าพ่อแม่ ไม่มีงานทำ พ่อตกงาน หรือรายได้ไม่แน่นอน หรือมาจากพ่อแม่ที่เสียชีวิต

การดำเนินงานของ DAARA ในช่วงแรกดำเนินงานในรูปของอาสาสมัคร รับเด็กชายหญิงที่มีปัญหา หรือต้องออกจากโรงเรียน อายุตั้งแต่ 6-22 ปี ในความคิดของเด็กเหล่านี้ ท้องถนนคือ สถานที่ๆ จะหาเงินได้ด้วยวิธีต่างๆ เป็นที่แสงโชติ มีความเป็นอิสระ ปลอดภัยจากระบบการควบคุมและความกดดันทางสังคม เด็กเหล่านี้ปฏิเสธกฎเกณฑ์ทุกอย่างของสังคม มองการเรียนในโรงเรียนว่าเป็นการเสียเวลาโดยใช่เหตุ ทัศนคติของเด็กเหล่านี้ถูกฝังแน่นเป็นเวลานาน การชักจูงให้กลับมาเข้าในระบบสังคมใหม่ จึงเป็นภาระงานที่ยากยิ่ง

แต่เนื่องจาก DAARA ไม่ใช่คุกและไม่ใช่สถานสงเคราะห์ แต่เป็นองค์การที่เด็กสามารถที่จะเลือกเข้ามาอยู่หรือไม่ก็ได้ตามความสมัครใจ จึงสามารถรองรับเด็กจากท้องถนนได้ส่วนหนึ่ง ปัจจุบัน DAARA มีเด็กอยู่ในความดูแล 106 คน 66 คน เป็นเด็กอยู่ประจำและ 40 คนเป็นเด็กไปกลับ

การส่งเสริมด้านการศึกษา

กิจกรรมของ DAARA คือ การสอนวิชาพื้นฐานต่างๆ ให้แก่เด็ก เช่น การสอนภาษา Arabic / Koranic ภาษาฝรั่งเศส คณิตศาสตร์ นอกจากนี้ยังมีวิชาการเกษตรและช่างไม้ ระยะเวลาในการสอนแต่ละสาขาวิชาไม่เท่ากัน เช่น Arabic / Koranic Studies ภาษาฝรั่งเศส ใช้เวลา 7-8 ปี วิชาการเกษตร 4 ปี การเลี้ยงไก่ 4 ปี ช่างไม้ 2 ปี นอกจากนี้ยังมีการฝึกงานให้กับนักเรียนเพื่อเป็นทักษะในการทำงานอีกด้วย

การส่งเสริมด้านสังคมและเศรษฐกิจ

เพื่อขจัดปัญหาและให้ความช่วยเหลือแก่เด็กเร่ร่อนขอทานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น DAARA จึงได้ร่วมมือกับหน่วยงานและองค์กรเอกชนต่างๆ ในการดำเนินงาน เช่น Islamic Institute of Dakar, ENDA Tierris Monde, ATD Quart Monde, สมาคมสงเคราะห์สตรีและเด็ก รวมทั้ง UNICEF เพื่อช่วยเหลือเด็กเหล่านี้ให้สามารถกลับเข้าสู่สังคมได้อย่างปกติ การดำเนินงานเกี่ยวกับการศึกษาค่อนข้างบรรลุเป้าหมาย แต่การหางานให้เด็กทำภายหลังจากจบการศึกษาแล้วยังเป็นภาระอันหนักอึ้งสำหรับ DAARA เนื่องจากบริษัทใหญ่ๆ ที่เป็นโรงงานผลิตอาหาร ฯลฯ มักไม่กล้าเสี่ยงรับเด็กเหล่านี้เข้าทำงาน DAARA จึงต้องหันมาพึ่งกิจการขนาดย่อม หรือต้องให้เด็กเหล่านี้ขอยืมเงินเพื่อนำไปทำทุน หรือช่วยหาแหล่งทุนสนับสนุนในกิจการต่างๆ ที่คิดทำขึ้น

กล่าวโดยสรุป หากจะประเมินความสำเร็จของโครงการ DAARA จากวัตถุประสงค์ที่วางไว้ตั้งแต่ต้นก็จะพบว่าโครงการนี้ประสบความสำเร็จในระดับหนึ่งที่สามารถช่วยเด็กเร่ร่อนขอทานตามถนนให้มีการศึกษา อ่านออกเขียนได้อันจะเป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพในอนาคต หากแต่ปัญหาอุปสรรคด้านอื่นยังคงมีอยู่มากมาย ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือของหลายฝ่าย เช่น รัฐบาล ผู้นำชุมชน และองค์กรต่าง ๆ ในการที่จะนำเด็กเหล่านี้คืนสู่สังคมและเป็นกำลังของชาติต่อไปในอนาคต

5) ประเทศโบลิเวีย : กรณีศึกษาที่ El Alto

El Alto เป็นเมืองเล็ก ๆ ห่างจาก La Paz เมืองหลวงของประเทศโบลิเวียไปทางทิศตะวันออกเป็นระยะทาง 10 กิโลเมตร El Alto นับว่าเป็นเมืองที่เล็กที่สุดในกลุ่มละตินอเมริกา และเป็นเมืองที่ยากจนที่สุด มีประชากร 450,000 คน มีสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมดังนี้คือ ร้อยละ 80 ไม่มีไฟฟ้าใช้ 3 ใน 10 ของประชากรมีน้ำประปาดื่มใช้ในครัวเรือน มีถนนเพียง 4 กิโลเมตร มีแพทย์ 1 คนต่อประชากร 10,000 คน มีโรงพยาบาลขนาด 30 เตียง 1 แห่ง ศูนย์การแพทย์ 3 แห่ง ศูนย์อนามัย 18 แห่ง และมีคลินิกเอกชนประมาณ 50 แห่ง อัตราตายของทารก 300:1,000 ซึ่งสูงที่สุดในกลุ่มละตินอเมริกา

สาเหตุของการเร่ร่อน

ประชากรของ El Alto ส่วนใหญ่เป็นผู้อพยพย้ายถิ่นฐานมาจากชนบท ส่วนมากเป็นชาว Aymara Indian ร้อยละ 55 ของประชากรทั้งหมดอยู่ในวัยเรียน มีโรงเรียนของรัฐบาลรวม 56

แห่ง และโรงเรียนเอกชนจำนวน 21 แห่ง มีสถิติการออกจากโรงเรียนสูงมากถึง 50,000 คน (ร้อยละ 11 ของประชากรทั้งหมด) ส่วนใหญ่ออกมาเร่ร่อนเฉพาะตอนกลางวัน กลางคืนจะกลับบ้าน มีจำนวนเด็กเร่ร่อนที่ไม่มีบ้านจำนวน 3,000 คน มีการใช้แรงงานเด็กอายุต่ำกว่า 14 ปี 80,000 คน

ในปี ค.ศ. 1987 Michel Gregoire ได้จัดตั้งเป็นองค์กรเอกชนที่มีชื่อว่า ENDA-Bolivia โดยมีวัตถุประสงค์หลัก 2 ประการคือ

1. ช่วยเหลือเด็กเร่ร่อนให้ปลอดภัยพ้นจากยาเสพติด
2. พยายามชักจูงให้กลับไปใช้ชีวิตในชุมชนตามเดิม

กลุ่มเป้าหมายในการดำเนินงานของ ENDA-Bolivia คือ กลุ่มเด็กและวัยรุ่นที่ทำงานบนท้องถนน เช่น ขายของหาบเร่ แผงลอย ขัดรองเท้า ลูกจ้างในร้านค้า เด็กที่ทำงานมากกว่าวันละ 12 ชั่วโมง และมีค่าจ้างเฉลี่ยวันละ 50 บาทหรือ 1,500 บาทต่อเดือน ภารกิจของ ENDA-Bolivia คือ การช่วยเหลือกลุ่มเป้าหมายไม่ให้ใช้ยาเสพติดราคาถูก เช่น สารระเหย กาว และน้ำมันในการขจัดความเหนื่อยล้า ความหนาวเย็น และความหิว

การดำเนินงานของ ENDA-Bolivia

เจ้าหน้าที่ของ ENDA-Bolivia ประกอบด้วยนักวิชาการศึกษา นักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ ที่ปรึกษากฎหมาย นักบริหาร และนักบัญชี รวม 70 คน มีศูนย์ประสานงาน 11 ศูนย์ มีบ้านพัก (hostel) 2 แห่ง บ้านสงเคราะห์ในชุมชน (Community home) 1 แห่ง มีโรงงาน 4 แห่ง เป็นโรงงานทำอิฐและซีเมนต์แผ่น โรงงานแปรรูปขยะแห่ง โรงงานทำของเล่นไม้ และฟาร์ม ส่วนเงินทุนสนับสนุนนั้นได้มาจากองค์กรต่างๆ เช่น UN, EC กาชาด และองค์กรต่าง ๆ ของสหรัฐอเมริกา คานาดา และจากรัฐบาลของโบลิเวีย

กิจกรรมที่ ENDA จัดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาเด็กเร่ร่อนบนท้องถนนมีเป้าหมายหลัก 3 ประการคือ

1. เพื่อลดจำนวนเวลาที่เด็กใช้ชีวิตอยู่บนท้องถนน
2. เพื่อปรับปรุงสภาพแวดล้อมในชุมชนให้ดีขึ้น เพื่อให้เด็กสามารถกลับมาอยู่ในชุมชนได้
3. เพื่อปรับปรุงพฤติกรรมต่าง ๆ ของผู้เกี่ยวข้องทางสังคมกับเด็ก

ENDA ตระหนักดีว่าการดำเนินการให้บรรลุถึงเป้าหมายดังกล่าวนั้นมีใช้เรื่องง่ายเลย และการใช้ชีวิตบนท้องถนนนั้นไม่สามารถสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีให้แก่เด็กได้ แต่ด้วยสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของโบลิเวียไม่เอื้ออำนวยให้จับเด็กออกจากถนนได้หมด เพราะไม่มีสถานที่รองรับเด็กเหล่านี้ได้ อย่างดีก็แค่ลดทอนเวลาที่เด็กจะอยู่ลำพังบนท้องถนนลง ดังนั้น ENDA จึงได้พยายามจัดการศึกษานอกระบบให้แก่เด็กในชุมชน ส่วนเป้าหมายที่จะทำให้เด็กและสังคมรอบตัวมีความสัมพันธ์กันนั้นเป็นเรื่องยากเพราะต้องพยายามปรับทัศนคติของทั้งเด็กและฝ่ายปกครองให้อยู่ด้วยกันให้ได้

กลยุทธ์ต่างๆ ที่ ENDA ใช้ในการดำเนินงานมีดังนี้

1) *การวิจัย* ได้ทำการวิจัยโดยการสำรวจ และสัมภาษณ์ประชากรกลุ่มต่างๆ ใน El Alto เช่น กลุ่มแก๊งวัยรุ่น กลุ่มมารดา และกลุ่มครู เกี่ยวกับการใช้ยาเสพติด และได้นำผลการวิจัยมาใช้ในการจัดการรณรงค์ให้เลิกใช้ยาเสพติด

2) *การสื่อสาร* จัดการสื่อสารพูดคุยกันถึงปัญหาต่าง ๆ ในหลายรูปแบบ เช่น การจัด workshop และงานสังสรรค์เป็นประจำ การดัดแปลงตุ๊กตาสัตว์ (ซึ่งเด็กคลั่งไคล้หลงใหลมาก) ให้เป็นตุ๊กตาสัตว์ที่มีบทเรียนทางการศึกษาซึ่งมีความหลากหลายให้เด็กเลือกเล่นได้สอดแทรกอยู่ด้วย

3) *การให้มีส่วนร่วมในการบริหารกิจการ* จัดตั้งร้านสำหรับเยาวชน (youth stores) เล็กๆ ให้เด็กฝึกหัดดำเนินการโดยมีสินค้าประเภทเครื่องใช้จำเป็น เช่น สบู่ แปรงสีฟัน ยาขัดรองเท้า เครื่องเขียน แบบเรียน ฯลฯ โดยให้เด็กมีส่วนร่วมในการดำเนินงานกับผู้ใหญ่

4) *จัดบริการต่าง ๆ* ให้บริการต่างๆ แก่เด็ก เช่น เรื่องอาหาร สุขอนามัย และการสอนในหัวข้อต่าง ๆ เช่น ความรู้ทางสังคม สุขภาพ วิชาช่าง และกฎหมาย ที่น่าสนใจคือให้ตู้เก็บของพร้อมกุญแจให้แก่เด็กเร่ร่อน เพื่อจะเก็บสิ่งของที่จำเป็น ตู้เก็บของนี้ใช้ได้ผลทั้งในแง่ของการใช้งานจริงและในเชิงจิตวิทยา เด็กจะชอบตู้เก็บของนี้มาก เพราะนอกจากจะเอาไว้เก็บของใช้ในการดำรงชีพ เช่น เสื้อผ้าและอุปกรณ์บริการขัดรองเท้า ฯลฯ แล้วยังถือว่าตู้นี้เป็นที่เฉพาะส่วนตัวที่เด็กเร่ร่อนได้เป็นเจ้าของ และเริ่มมีความรู้สึกอายต่อการลึกลับขโมยน้อย และจะค่อยๆ เลิกพฤติกรรมดังกล่าวไปได้ที่ละเล็กละน้อย โดยไม่รู้ตัว

5) *บริการจัดหางาน* ENDA จะจัดหางานในธุรกิจขนาดย่อมให้เด็กทำเพื่อฝึกทักษะความชำนาญด้านต่าง ๆ โดยได้เงินด้วย ทั้งนี้โดยมีกฎเกณฑ์ว่าเด็กจะต้องสามารถทำงานเป็นทีมร่วมกับคนอื่นได้ เด็กจะต้องนำความรู้ที่ได้กลับไปใช้ให้เป็นประโยชน์ โดยเป็นผู้ช่วยครูที่โรงเรียน เด็กจะต้องฝึกควบคุมการเงินให้ถูกต้องเหมาะสม และต้องมีการออมเงินตามกฎหมายด้วย

6) *การฝึกงาน* ให้โอกาสเด็กในการฝึกงานในโรงงานต่าง ๆ โดยจัดให้สอดคล้องกับโครงการพัฒนาบ้านเมือง การพัฒนาอุตสาหกรรม และการศึกษานอกระบบ มีศูนย์ Centre de Production de Losetas ENBOL ซึ่งจะจ้างเด็กเร่ร่อน อายุ 15-18 ปี ทำอิฐและซีเมนต์แผ่น ส่วนเด็กอายุ 17-25 ปี ก็ให้ฝึกผลิตของเล่นไม้ เป็นต้น

นอกจากนั้น ENDA ยังได้จัดศูนย์ที่พักอาศัยสำหรับเยาวชนเพื่อให้เด็กเหล่านี้ได้อาบน้ำ กินข้าว ซักเสื้อผ้า มีห้องสมุด ตู้เกมส์ คอมพิวเตอร์ และมีเจ้าหน้าที่คอยให้คำแนะนำในเรื่องต่างๆ และต่อมาได้เปิดเป็นหอพักให้เด็กเข้าอาศัยนอนได้แทนการนอนบนท้องถนนและสวนสาธารณะ

6) ประเทศเปรู : กรณีศึกษา CEDRO Project กรุงลิมา

ประมาณครึ่งของเด็กเร่ร่อนในประเทศเปรูมาจากครอบครัวแตกแยก เด็กมีพ่อเลี้ยงหรือแม่เลี้ยงร้อยละ 90 เป็นเด็กที่ถูกทารุณกรรมจากครอบครัวร้อยละ 70 เป็นเด็กอายุ 12-14 ปี ที่เหลืออายุ 7-11 ปี และ 15-17 ปี โครงการเด็กเร่ร่อนในประเทศเปรูเริ่มขึ้นปี ค.ศ. 1988 โดย Dwight Ordonez จาก Centro de Information y Educaion para la prevencion de Abuso de Drogas (CEDRO) โดยมีองค์กรเอกชนของเปรู เป็นผู้ประสานงาน

ลักษณะของการดำเนินงาน

ในปี ค.ศ. 1990 ได้เปิดสถานสงเคราะห์ 2 แห่ง ที่ Miraflores และ Lima และในปี ค.ศ. 1991 ทีมงานได้เริ่มดำเนินงานใน 2 พื้นที่ คือ บริเวณท่าเรือที่ Callao และบริเวณ La-Parada-La Victoria ย่านใจกลางเมืองที่เป็นแหล่งรวมของเด็กเสเพล และติดยาเสพติด ในปี ค.ศ. 1992 เริ่มโครงการเด็กหญิงโดยการจัดสถานสงเคราะห์ Callao Home เมื่อถึงปลายปี ค.ศ. 1992 มีสถานสงเคราะห์ 5 แห่ง (เป็นสถานสงเคราะห์สำหรับเด็กชาย 4 แห่ง เด็กหญิง 1 แห่ง) รวม 144 เตียง มี

จำนวนเจ้าหน้าที่รวมทั้งสิ้น 43 คน (เจ้าหน้าที่ประสานงาน 1 คน เจ้าหน้าที่บริหาร 12 คน ครูช่างถนน 25 คน ประจำอยู่สถานสงเคราะห์ละ 5 คน นักสังคมสงเคราะห์ 5 คน)

แหล่งเงินทุน

แหล่งเงินทุนที่ใช้ในการดำเนินงานสำหรับช่วยเหลือเด็กเร่ร่อนมาจากสหภาพยุโรป (European Union) จำนวน 136,000 เหรียญสหรัฐ จาก CARITAS-ประเทศเนเธอร์แลนด์ 90,000 เหรียญสหรัฐ จากอเมริกา 235,000 เหรียญสหรัฐ และจากอังกฤษ 25,000 เหรียญสหรัฐ ทั้งนี้ไม่มีการสนับสนุนจากรัฐบาลเปรูแต่อย่างใด

การดำเนินงานของบ้านเปิด

บ้านเปิดนี้มีไว้สำหรับเด็กเร่ร่อนบนท้องถนนที่ใช้ชีวิตอยู่บนท้องถนนโดยผิดกฎหมาย เช่น ขโมย ติดยา หรือเป็นแก๊งโจร บ้านเปิดนี้ครูช่างถนนและเด็กได้ตั้งกฎเกณฑ์ร่วมกันว่า จะต้อง “ปลอดภัย เสพติด ปลอดภัย ปลอดขโมย และปลอดภัยก้าวร้าวรุนแรง” อุดมการณ์ของบ้านคือ จะต้องไม่เป็นเหมือนพิพิธภัณฑ์สัตว์น้ำที่กักขังปลาไว้ และเปลี่ยนเด็กจาก “ปลาปิรันย่า” (ชื่อปลาที่เด็กชอบใช้เรียกตัวเอง) ซึ่งดุและชอบหนีไปหาอาหารมาเป็น “ปลาโลมา” ที่เชื่อง สอนง่าย และสามารถอยู่กับคนได้เป็นอย่างดี และต่อมาปลาโลมาได้กลายเป็นสัญลักษณ์ของโครงการนี้

เนื่องจากปัญหาเสพติดเป็นปัญหาใหญ่ โครงการฯ จึงจัดโครงการการปฏิบัติการ (workshop) เกี่ยวกับยาเสพติดอาทิตย์ละ 2 ครั้ง มีการฉายวิดีโอและอภิปรายเกี่ยวกับโทษของยาเสพติดต่อสุขภาพและชีวิตของเด็ก นอกจากนี้ยังมีโครงการที่จะพัฒนาเด็กให้พร้อมที่จะกลับบ้านหรือหางานทำได้โดยเร็ว เด็กจะอยู่ในบ้านนี้ได้ไม่เกิน 10 เดือนเท่านั้น นอกจากการให้ที่อยู่และอาหารแล้ว โครงการฯ ยังต้องจัดโปรแกรมไม่让孩子อยู่ว่าง เช่น จัดกีฬา สอนดนตรี และจัดทำงานฝีมือต่าง ๆ เช่น ปักผ้า ทำเครื่องประดับ ทำของเล่น เป็นต้น

ใน Callao Home มีโรงงานขนาดย่อมให้เด็กได้ทำงาน เช่น โรงงานเครื่องจักรกล โรงงานทำไม้กวาด เขียนลายผ้า ทำเครื่องปั้นดินเผา เย็บจักร ทำเครื่องนุ่งห่มไหมพรม โรงงานทำขนมปัง และทำรองเท้าผ้าใบ เป็นต้น เน้นการฝึกอาชีพให้แก่เด็กก่อนออกจากสถานสงเคราะห์

ผลของการดำเนินงานตามโครงการนี้นับว่าประสบความสำเร็จไม่น้อยด้วยการร่วมมือของครูช่างถนนทำให้ ร้อยละ 90 ของเด็กเร่ร่อนเหล่านี้รู้จัก และเข้ามาอยู่ในบ้านเปิดของโครงการฯ

ร้อยละ 25 กลับไปหาครอบครัว ร้อยละ 30 กลับไปเยี่ยมบ้านบ้าง และนอกจากนั้นยังกลับเข้าเรียนหนังสือในโรงเรียน ต่อมาโครงการ CEDRO ได้ขยายออกไปอีก 6 เมือง คือ ที่เมือง Cuzco, Huancayo, Chiclayo, Chimbote, Taraboto และ Chincha

7) ประเทศฟิลิปปินส์: กรณีศึกษาโครงการBahay Tuluyan Street Children กรุงมานิลา

ในประเทศฟิลิปปินส์ คำว่า “เด็กเร่ร่อน” หมายถึง เด็กที่ใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่บนท้องถนน แต่ยังคงมีการติดต่อกับครอบครัว เด็กเร่ร่อนเหล่านี้ร้อยละ 70 กลับบ้านทุกเดือน ร้อยละ 5 ที่ถูกทอดทิ้ง และไม่ได้ติดต่อกับครอบครัว ในปี ค.ศ. 1992 ประเทศฟิลิปปินส์มีพลเมือง 72 ล้านคน เป็นเด็กอายุต่ำกว่า 15 ปี ประมาณ 22 ล้านคน ร้อยละ 70 มีฐานะยากจนมาก และจะมีเด็กทารกตายจากโรคทางเดินหายใจ ท้องเสีย และสภาวะทุพโภชนาการประมาณ 100,000 คนต่อปี

สภาพปัญหา

ในปัจจุบันวัยรุ่นประมาณ 2.4 ล้านคนอาศัยอยู่ตามท้องถนนเพื่อหาเลี้ยงชีพตนเองและครอบครัว ทั้งนี้เนื่องจากอัตราการอพยพย้ายถิ่นฐานจากชนบทเข้าสู่เมืองทวีจำนวนสูงขึ้นกว่า 25 ปีที่ผ่านมาจากร้อยละ 5 เป็น ร้อยละ 15 เป็นผลทำให้จำนวนเด็กเร่ร่อนเพิ่มมากขึ้นด้วย

โครงการช่วยเหลือ

ปัจจุบันนี้มีหน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือเด็กเร่ร่อนในเมืองต่างๆ 17 เมืองทั่วประเทศฟิลิปปินส์ เป็นองค์กรเอกชนจำนวน 213 แห่ง และหน่วยงานรัฐบาล 92 แห่ง (สถิติปี ค.ศ. 1989) ประมาณครึ่งหนึ่งขององค์กรเอกชนทำงานในกรุงมานิลา ร้อยละ 57 ทำงานในชุมชน ร้อยละ 30 ทำงานตามศูนย์ต่าง ๆ และร้อยละ 12 ทำงานบนท้องถนน แม้กระนั้นหน่วยงานเหล่านี้ก็สามารถช่วยเหลือเด็กเร่ร่อนได้เพียงร้อยละ 27 เท่านั้น ทั้งนี้เพราะรัฐบาลไม่สามารถจัดสรรเงินงบประมาณเพื่อช่วยเหลือโครงการบริการทางสังคมต่าง ๆ ได้อย่างเพียงพอ จึงเป็นอุปสรรคอย่างยิ่งต่อการปรับปรุงโครงการช่วยเหลือต่าง ๆ

แนวทางการดำเนินงานที่ 2 : การให้ทำงาน

เด็กเร่ร่อนจำนวนไม่น้อยที่ถูกไล่ออกจากโรงเรียนหรือไม่เคยมีโอกาสดำเนินการเข้าโรงเรียนเลย หรือบางกรณีก็ถูกบังคับให้ทำงานหาเงินมาเลี้ยงครอบครัว จนไม่มีเวลาที่จะคิดถึงเรื่องการศึกษา สำหรับเด็กบางคนโรงเรียนคือยาขมที่เด็กเกลียด บางคนทนต่อกฎระเบียบของโรงเรียนไม่ได้ จึงเป็นการยากที่จะยึดเย็ดการศึกษาให้แก่เด็กเหล่านี้ เพราะเขาจะยิ่งต่อต้านหรือหนีต่อไปอีก “การให้ทำงาน” จึง

เป็นทางออกอีกทางหนึ่งที่หลายโครงการใช้เพื่อช่วยเหลือเด็ก เป็นหนทางเลือกอีกทางหนึ่งที่จะสามารถดึงเด็กกลับเข้ามาสู่สังคมปกติและปฏิบัติตามกรอบของกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้ได้ และยังสามารถได้เงินอีกด้วย

แนวความคิดเกี่ยวกับการทำงานและการจัดหาประสบการณ์ในการทำงานให้แก่เด็กนั้นในแต่ละประเทศมีความแตกต่างกัน แต่มีสิ่งที่เหมือนกัน คือ จะต้องสามารถนำเด็กกลับมาสู่ความเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมให้ได้ สิ่งที่ได้นำเสนอในที่นี้เป็นกรณีตัวอย่างที่ดำเนินการในต่างประเทศ ซึ่งสามารถนำมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ประเทศไทยได้

1) ประเทศเซียร์รา เลโอน

เซียร์ราเลโอนเป็นเมืองใหญ่ เจริญ และทันสมัย มีตึกสูงที่บดบังความล่มสลายทางเศรษฐกิจและสังคม ร้อยละ 40 ของประชากรในเมืองฟรีทาวน์ (Freetown) เป็นเด็กอายุต่ำกว่า 15 ปี ในจำนวนนี้ 10 ใน 1,000 รายเป็นเด็กที่ไม่มีบ้าน และออกมาเร่ร่อนอยู่ตามท้องถนน

ในปี ค.ศ.1966 มีการจัดตั้งสมาคมเด็กชายของเซียร์ราเลโอน (Boy's Society of Sierra Leone) ขึ้นมาเพื่อฟื้นฟู ปรับปรุงสภาพชุมชน บำบัด แก้ไขปัญหาเกี่ยวกับเด็กเร่ร่อนไร้ที่อยู่และเกรงเหล่านี้ สมาคมแห่งนี้เน้นด้านบริการชุมชนและการกีฬามาเป็นเวลาหลายปี เด็กๆ ของสมาคมฯ มีส่วนในการรับผิดชอบจัดทำภูมิทัศน์ของชุมชนโดยรอบ และซ่อมบำรุงโบราณสถานต่างๆ รวมทั้งย่านค้าขาย และแหล่งท่องเที่ยวในเมือง สำหรับกิจกรรมการกีฬานั้น ได้จัดขึ้นเพื่อให้เด็กได้มีโอกาสแข่งขัน เสริมสร้างสุขภาพอนามัย และสร้างความมีน้ำใจเป็นนักกีฬาให้แก่เด็ก

ในปัจจุบันนี้สมาคมฯ ได้ปรับปรุงกิจกรรมใหม่โดยแบ่งกิจกรรมออกเป็น 3 ด้าน คือ

1. ให้บริการด้านสวัสดิการทางสังคม
2. ให้การศึกษาและฝึกอบรม
3. ส่งเสริมการสร้างรายได้ (Income Generation)

ในการดำเนินการสมาคมได้แบ่งพื้นที่ในเมืองออกเป็นหลายโซน แต่ละโซนมีหัวหน้า ผู้ช่วย และสมาชิกไม่เกิน 50 คน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการของแต่ละพื้นที่ โดยฝ่ายสวัสดิการสังคมเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรงในการจัดหาเด็กผู้ชายมาเข้าร่วมโครงการบริการชุมชนเหล่านี้ ในปัจจุบันมีเด็กมาลงทะเบียนถึง 648 คน แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มเด็กนักเรียน กลุ่มฝึกอาชีพ และกลุ่มที่ยังไม่เคยฝึก เด็กทั้ง 3 กลุ่มนี้ ทางสมาคมจะรับไว้ฝึกอบรม นอกจากนั้นยังมีกิจกรรมอื่นๆ เช่น กิจกรรมกีฬา

ระหว่างโซน กิจกรรมการแข่งขัน หรือกิจกรรมการบริการชุมชน ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้หัวหน้ากลุ่มสามารถพิจารณาจัดขึ้นได้ นอกจากนั้นยังมีการตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษาแก่ผู้ปกครอง (Parent Action Committee) ขึ้นในแต่ละโซนเพื่อให้คำปรึกษา หรือกำหนดพื้นที่ฝึกอบรม หรือวางแผนกิจกรรม กลุ่มผู้ปกครองของเด็กเหล่านี้สามารถขอคำปรึกษาจากเจ้าหน้าที่ของสมาคมฯ ได้ทุกเรื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูบุตร

วัตถุประสงค์ของการดำเนินงานของสมาคมฯ มีดังนี้

1. ให้คำแนะนำเกี่ยวกับพฤติกรรมของเด็กวัย 8-18 ปี
2. ช่วยจัดกิจกรรมนอกห้องเรียนให้แก่เด็กทุกพื้นที่
3. ส่งเสริมสุขภาพ พัฒนาทางสังคม การศึกษา การฝึกอาชีพแก่ผู้เยาว์
4. เพื่อช่วยให้เด็กเร่ร่อนได้ฟื้นฟูสภาพจิตใจ

สำหรับเด็กที่ยังอยากเรียนหนังสือก็พยายามจัดการศึกษาให้ ทั้งในระบบการศึกษาและการฝึกอาชีพ (สำหรับเด็กที่ไม่มีทักษะในการเรียน) ปัจจุบันมีเด็กที่สมาคมฯ ช่วยให้เข้าโรงเรียนแล้วทั้งสิ้น 530 คน ทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา โดยสมาคมฯ รับผิดชอบค่าใช้จ่าย แต่การจะให้ความช่วยเหลือต่อหรือไม่ขึ้นอยู่กับผลการเรียนด้วย

การเรียนรู้เพื่ออาชีพ

การฝึกวิชาชีพ เป็นการเสริมสร้างคุณภาพในการเป็นช่างเทคนิคให้แก่เด็ก สมาคมฯ มีหลักสูตรฝึกงานโลหะ ตัวถังรถยนต์ เครื่องยนต์ เครื่องไฟฟ้า อาชีพช่างกลึง ช่างไม้ การเกษตร และการตัดเย็บเสื้อผ้า เป็นต้น โครงการฝึกอาชีพนี้จัดขึ้นสำหรับเด็กอายุ 14-22 ปี ระยะเวลาฝึกประมาณ 3 ปีก่อนจบหลักสูตร 1 เดือน จะมีการทดสอบความรู้และให้ใบผ่านการฝึกงานด้วย

ในปี ค.ศ. 1976 สมาคมฯ ได้เช่าพื้นที่ 6 เอเคอร์ ที่ Regent Village ห่างจากตัวเมืองประมาณ 12 กิโลเมตร และได้ปรับปรุงพื้นที่ให้เป็นที่พักพิงที่เพาะพันธุ์ไม้ สวนผัก นาข้าว รวมทั้งปศุสัตว์ จัดตั้งเป็นศูนย์เกษตรกรรม เป็นทั้งศูนย์ฝึกงาน และผลิตผลทางเกษตรเพื่อหารายได้เลี้ยงตัวเอง นอกจากนั้นสมาคมฯ ยังมีการจัดการปฏิบัติการในเมืองเพื่อฝึกทักษะวิชาชีพ มีโครงการเต็มรูปแบบในปี ค.ศ. 1986 มีการฝึกผู้มีความชำนาญสูงในวิชาชีพต่าง ๆ ตามที่กล่าวมาแล้ว และโชคดีที่ Carefas ประเทศเยอรมันได้มาตั้งตู้ซ่อมรถใหม่เพื่อรองรับโครงการดังกล่าว ทำให้ในปี ค.ศ.1988 ทางสมาคมฯ ได้รับผลกำไรถึงร้อยละ 10 จากศูนย์ซ่อมเพื่อเป็นรายได้ของสมาคมฯ หลังจากนั้นอีก 1 ปี สมาคมฯ

ได้จัดตั้งศูนย์ฝึกทางช่างไม้ขึ้นใช้เวลา 4 ปีในการฝึก ผู้ผ่านการฝึกก็จะมีสิทธิ์สมัครเข้าทำงานในแผนกช่างไม้ด้วย

ปัญหาของสมาคมฯ ที่เกิดขึ้นคือ มีอัตราการออกจากการฝึกอบรมกลางคันสูงมากถึงร้อยละ 20 เพราะผู้เข้าฝึกอบรมไม่สามารถออกไปหาเงินได้เร็วเท่าที่คาดหวังไว้ประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่ง คือผู้เข้าอบรมเกิดเปลี่ยนใจไม่อยากจะเรียน และมีจำนวนหนึ่งที่ต้องถูกไล่ออกเพราะจับได้ว่าเป็นขโมย ปัญหาที่ใหญ่มากอีกปัญหาหนึ่ง คือ ปัญหาทางเศรษฐกิจสังคมและพื้นฐานทางครอบครัวของเด็ก เช่น บางคนยากจนมาก หรือมาจากครอบครัวที่แตกแยก สมาคมฯ จึงต้องมีภาระเพิ่มในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัว ตัวเด็ก และโครงการฝึกงาน การสร้างความเข้าใจให้ครอบครัวเห็นความจำเป็นของการฝึกงานเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่เด็กในอนาคตจึงเป็นสิ่งจำเป็นมาก

การหางานให้เด็กทำหลังการฝึกงานเป็นสิ่งจำเป็นมากและเป็นสิ่งที่ทำได้ยากมากเช่นกัน สมาคมฯ มีโครงการใหญ่ให้เด็กที่ผ่านการฝึกอบรมรุ่นก่อน ๆ มารวมตัวกันเพื่อที่จะรับงานได้โดยตรง แต่ก็ยังไม่ประสบความสำเร็จนัก เพราะการดำเนินงานดังกล่าวต้องอาศัยเงินทุนหมุนเวียนจำนวนหนึ่งกว่าจะมีรายได้มาเลี้ยงตนเองได้

แหล่งเงินทุนหมุนเวียน

ในปี ค.ศ. 1966 ชาวเขี้ยวเลโอนที่อาศัยอยู่ในเมืองฟรีทาวน์ ได้รวมตัวกันก่อตั้งสมาคมท้องถิ่นขึ้น เพื่อทำกิจกรรมการกุศลหลายอย่างที่เป็ประโยชน์ และได้ขอความสนับสนุนทางการเงินจากแหล่งทุนต่าง ๆ เช่น Terre des Hommes เนเธอร์แลนด์ the Catholic Relief Services the United Christian Council, the Canadian Universitis Services Overseas และ the British High Commission

ในปี ค.ศ. 1984 สมาคมได้รับความช่วยเหลือจากองค์กร Caritas ประเทศเยอรมัน และรัฐบาลเยอรมัน ในด้านการจัดโครงการฝึกอบรมทั้งหมด โดยให้ความช่วยเหลือเป็น 3 ระยะๆ ละ 3 ปี ระยะสุดท้ายจะสิ้นสุดในปี ค.ศ. 1993 หลังจากเวลาดังกล่าวสมาคมฯ อาจเสนอขอความช่วยเหลือต่อไป ถ้ามีแบบพัฒนาอันจะนำไปสู่การพึ่งตนเองในอนาคตได้

ปัจจัยที่นำความสำเร็จมาสู่การทำงานของสมาคมฯ ได้แก่

1. *ข้อกำหนดของโครงการ* เป็นการเปิดโอกาสให้บุคคลทั่วไป คือ นอกจากเงื่อนไขของอายุระหว่าง 14 -22 ปี แล้ว ยังสามารถรับสมาชิกของสมาคมฯ ที่มีความประสงค์จะเรียนเพื่อไปประกอบอาชีพ เฉพาะฉะนั้นจึงเป็นโอกาสให้เด็กเร่ร่อน เด็กที่ถูกออกจากโรงเรียน หรือเด็กที่ไม่เคยเข้าโรงเรียน ได้มีโอกาสเข้าโครงการด้วย ซึ่งการเรียนการสอนที่นี้จะไม่เหมือนในระบบโรงเรียนทั่วไป เด็กจะได้รับอาหาร มีเบี้ยเลี้ยงประจำวัน และมีหลักประกันว่าจะมีงานรองรับในอนาคต

2. *ความตั้งใจของสมาคมฯ* สมาคมตั้งใจที่จะให้เป็นโครงการนี้เป็นโครงการพึ่งตนเอง ซึ่งทำให้ผู้บริจาคเงินช่วยเหลือพึงพอใจ และเด็กเองก็รู้สึกว่าเขาสามารถทำงานได้ด้วยเงินและความสามารถของตนเอง

3. *การเชิญเจ้าของโรงงานเข้าร่วมโครงการฝึกอบรม* ทางสมาคมฯ ได้เชิญเจ้าของโรงงานต่างๆ เข้าร่วมโครงการจำนวนมากทำให้เด็กสามารถหางานทำได้สะดวกมากขึ้น และทำให้สมาคมฯ สามารถปรับหลักสูตรเพื่อให้สอดคล้องกับงานในท้องถิ่นได้

2) ประเทศโตโก : โครงการฝึกอบรม ABC (Atelier Bon Conseil)

ประเทศโตโก ตั้งอยู่ที่ทวีปแอฟริกาฝั่งตะวันตก มีพื้นที่ทั้งหมด 54,000 ตารางกิโลเมตร ในปี ค.ศ. 1981 มีประชากร 2.72 ล้านคน ปัจจุบัน (ค.ศ. 19) มีอัตราประชากรเพิ่มเป็น 3.5 ล้านคน ครึ่งหนึ่งเป็นเด็กอายุต่ำกว่า 15 ปี และร้อยละ 75 ของประชากรอาศัยอยู่ในชนบท แต่ในทศวรรษที่ผ่านมาอัตราของประชากรในเขตเมืองเพิ่มสูงขึ้นมากกว่าต่างจังหวัดถึง 2 เท่า นอกจากการทำเหมืองฟอสเฟตแล้วเศรษฐกิจของประเทศขึ้นอยู่กับผลผลิตทางการเกษตร เช่น โกโก้ กาแฟ ฝ้าย เป็นต้น

ประเทศโตโกก็เหมือนกับประเทศอื่นๆ ในแอฟริกา ซึ่งผลิตสินค้าทุกประเภทส่งออกต่างประเทศ ไม่เคยขาดแรงงานคน หากแต่ขาดช่างฝีมือและช่างเทคนิคที่ชำนาญการที่จะผลิตสินค้าที่มีคุณภาพ เคยมีผู้เปรียบเทียบว่าช่างซ่อมเครื่องยนต์ตามท้องถนน มีมากกว่าจำนวนรถยนต์ในเมืองเสียอีก ถ้ารถเสียตามถนนจะมีกลุ่มเด็ก ๆ ขันอาสาไปซื้อเครื่องอะไหล่ หรือซ่อมรถให้ เด็กเหล่านี้จะแบกถุงเครื่องมือซ่อมเดินหาลูกค้าตามถนนตั้งแต่เช้าจนค่ำเช่นเดียวกับเด็กขั้ดรองเท้าซึ่งมีมากมายเช่นกัน

เด็กเหล่านี้ คือ เด็กที่ถูกไล่ออกจากโรงเรียน และยังไม่สามารถประกอบอาชีพอื่น ๆ ได้จึงไม่มีอนาคต และไม่สามารถพัฒนาฝีมือทางช่างได้เลย เพราะไม่มีคุณสมบัติเพียงพอ นอกจากนี้ยังหมด

สิทธิ์ที่จะเข้าฝึกอบรมในโครงการพัฒนาต่าง ๆ ที่รัฐบาลจัดขึ้นอีกด้วย ฉะนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีส่วนกลางในการเกษตรเพื่อพัฒนาพืชผลทางการเกษตร ซึ่งยังต้องการเครื่องมือ และช่างหัตถกรรมต่าง ๆ อีกเป็นจำนวนมาก ศูนย์จึงได้กระตุ้นให้ชาวนาหนุ่มสาวเข้ามาทำงานและช่วยพัฒนาฝีมือแรงงานไปด้วย งานลักษณะนี้แม้จะดูดีสำหรับกลุ่มเป้าหมายทั้งสองกลุ่ม แต่เมื่อเปรียบเทียบกับงานที่จะได้หลังจากการเรียนหนังสือในระบบแล้วงานลักษณะนี้คงเป็นทางเลือกสุดท้ายสำหรับเด็ก อย่างไรก็ตามศูนย์ก็ยังคงยืนหยัดที่จะช่วยเหลือเด็กๆ และเยาวชนที่ประสบปัญหา รวมทั้งกลุ่มเกษตรกรหนุ่มสาว แม้ว่าคนกลุ่มนี้จะเลือกอาชีพอื่นที่ทำเงินได้มากกว่าในภายหลังก็ตาม

การตั้งโรงงานขนาดเล็ก

กิจกรรมของศูนย์ ABC นั้นมีหลายอย่าง เพื่อนำไปสู่ผลพลอยได้ 2 ประการ คือ การผลิตสินค้า และการถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยี (know how) ฉะนั้นกลุ่มลูกค้าจึงประกอบด้วย บุคคลทั่วไป นักอุตสาหกรรม นักธุรกิจ และข้าราชการ โครงการนี้ถือกำเนิดมาจากนายช่างชาวสวิสชื่อ Urs Bischofberger และหุ้นส่วนของ Fogolese ชื่อ Leon Djemeto Dijossou ได้จัดตั้งศูนย์ Center de Formation Professionnelle 'Atelien Bon Consiel' (ABC) ขึ้นที่เมือง Agome-Kpalime, Kloto region ในปี ค.ศ. 1980 โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะช่วยเหลือเยาวชนที่ตกอยู่ในอันตรายในป่าคอนกรีตให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ในศูนย์ ABC นี้มีนโยบายให้ทั้งครูฝึกและผู้เข้าอบรมยุติเรื่องคุณภาพของสินค้าเป็นสิ่งสำคัญเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาประเทศ ผู้ก่อตั้งโครงการทั้งสองคนได้ที่มาจากประเทศสวิสเซอร์แลนด์มาร่วมงานในระยะต้น ในปี ค.ศ. 1983 มีชาวสวิส 3 คน มาศึกษางานที่ ABC และเตรียมแผนงานที่จะก่อตั้งโรงงานขนาดเล็ก ๆ ประกอบด้วยหลายๆ แผนก และมีโรงฝึกงานดังนี้

จัดโครงการอบรมพิเศษเพื่อฝึกช่างเทคนิค และช่างฝีมือขึ้นใหม่ ไม่ใช่เพียงเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาเศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่ยังต้องคำนึงถึงการพัฒนามนุษยด้วย มีผู้เสนอว่าในประเทศที่พัฒนาทางอุตสาหกรรมมีวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ทั้งใหม่และเก่าตั้งแต่รุ่นธรรมดา จนถึงรุ่นที่มีประสิทธิภาพสูงๆ ที่ตกค้างและเหลือใช้ เนื่องจากต้องผลิตรุ่นใหม่เพื่อแข่งขันกันทางตลาด จึงน่าจะส่งวัสดุอุปกรณ์ที่ตกค้างหรือเก่ามาให้ประเทศใดก็ได้ใช้ต่อ หรือใช้ประโยชน์ในการพัฒนาฝีมือแรงงานได้

ในเบื้องต้นศูนย์ ABC มีเป้าหมายที่จะให้ความช่วยเหลือแก่เยาวชนที่ประสบปัญหาเนื่องจากถูกออกจากโรงเรียน จึงได้เลือกเมือง Kpalime เป็นที่ตั้งสำนักงานใหญ่ เพราะเมืองนี้เป็นเมืองใหญ่มีจำนวนประชากรสูงมากพอ ๆ กับเมือง Lome แผนกต่างๆ ที่ดำเนินการภายในศูนย์ได้แก่ แผนกเครื่องยนต์ (General Mechanics and Fitting) แผนกช่างไม้ (Joinery and Carpantry) แผนก

ตัวถังและสี (Body work and Painting) แผนกส่วนประกอบรถยนต์ (Utility Vehicles) แผนกก่อสร้าง (Building) แผนกขนส่งและสินค้า (Transport and Goods Handling) แผนกตู้เย็น เครื่องใช้ไฟฟ้า และปั๊ม (Refrigeration, Electricity and Plumbing)

แม้ศูนย์ฯจะขยายงานแต่ก็ยังคงนโยบายที่จะจ้างพนักงานจำนวนน้อยแต่มีประสิทธิภาพ เพื่อทุนค่าใช้จ่าย พนักงานที่จ้างมีเพียงอาสาสมัครชาวสวิส 2 คน ผู้ช่วยผู้จัดการ 1 คน นักบัญชี 1 คน เลขานุการ 1 คน ผู้อำนวยการทั่วไป 1 คน คนงาน 10 คน หัวหน้าครุฝึก 1 คน และหัวหน้าแผนก 8 คน และอัตราการผลิตโดยรวมในอัตราส่วนผู้สอน 25 คน ต่อผู้ฝึกงาน 120 คน เมื่อวันเวลาผ่านไปหลายปี กิจการของศูนย์ฯ เจริญขึ้นอย่างมากมาย ในปี ค.ศ. 1989 ได้มีการปรับปรุงกิจการใหม่ แต่ละแผนกมีการบริหารจัดการเป็นเอกเทศทำให้เกิดการคล่องตัวเป็นอย่างมาก

การฝึกช่างเทคนิครุ่นใหม่

สำหรับจำนวนผู้เข้าอบรมที่มีอายุต่ำกว่า 20 ปีมีประมาณ 120 คน เด็กผู้หญิงจะได้ฝึกหัตถกรรมต่างๆ เป็นระยะเวลา 4 ปี นอกจากนี้มีโครงการฝึกอบรมพิเศษปีละประมาณ 50 คนโดยรับนักศึกษาของโตโก, Burkina Faso ไชวอริโคสท์ และคาเมรูน โครงการนี้จัดขึ้นปีละ 1 ครั้งๆ ละ 3-6 เดือน นักศึกษาเหล่านี้ต้องเสียค่าใช้จ่ายเอง หรือขอทุนจาก Swiss Contact Foundation เนื่องจากจำนวนผู้เข้าอบรมมีมาก จึงต้องแบ่งเป็นกลุ่มเล็ก ๆ แต่ละกลุ่มจะได้เรียนภาคทฤษฎี สัปดาห์ละ 8 ชั่วโมง ซึ่งประกอบด้วยวิชาเทคโนโลยี คณิตศาสตร์ การออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม ฟิสิกส์ ช่างกล และไฟฟ้า นอกจากนี้ยังต้องฝึกปฏิบัติอีก 32 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ เมื่อฝึกอบรมครบหลักสูตร 4 ปี จะได้ประกาศนียบัตรไปประกอบอาชีพ และสามารถใช้เป็นหลักฐานเทียบวุฒิมัธยมศึกษาของรัฐบาลได้อีกด้วย

นอกจากนี้ยังมีการช่วยเหลือด้านวัสดุอุปกรณ์เพื่อให้การฝึกงานเป็นไปด้วยดี ในประเทศ โตโก มีธรรมเนียมว่าผู้เข้ารับการฝึกงานจะต้องจ่ายเงินให้แก่ชาวนาผู้สอน หรือจะต้องแสดงความขอบคุณด้วยวิธีใดวิธีหนึ่งเป็นการตอบแทน ABC จึงมีนโยบายที่จะจ่ายเงินรายเดือนให้แก่นักเรียนที่ผ่านการพิจารณาว่ามีความคิดสร้างสรรค์หรือมีผลงานดีเด่น ด้วยเหตุนี้เองจึงเป็นแรงกระตุ้นให้นักศึกษาแต่ละคนผลิตผลงานชิ้นเด่น ๆ ออกมา ABC จึงไม่ใช่เพียงที่พึ่งพิงเพื่อความหวังที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตของเยาวชนเท่านั้น หากแต่ได้สร้างช่างเทคนิครุ่นใหม่ที่สามารถสร้างผลงานตามความสามารถและข้อจำกัดของแต่ละคนด้วย

เมื่อสำเร็จการฝึกอบรม จึงมีความจำเป็นที่จะต้องเปิดโอกาสให้นักศึกษาได้ใช้ประโยชน์จากการฝึกงานอย่างเต็มที่เพื่อไม่ให้เกิดความสูญเปล่าของการศึกษา ฉะนั้น ABC จึงให้ความช่วย

เหลือต่อ ในบางกรณีได้ช่วยเหลือเป็นเงินทุนเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ หรือช่วยในรูปของวัสดุใช้แล้วให้แก่ผู้ที่ไปก่อตั้งกิจการส่วนตัว นอกจากการช่วยเหลือทางตรงแล้ว ABC ยังได้ผลักดันให้เกิดองค์กรธุรกิจใหม่ๆ เช่น ไปซื้อกิจการโรงเลื่อยเก่าของรัฐบาลมาพัฒนาใหม่เป็นบริษัท ชื่อ SMANTO (Scierie et Menuiserie d' Agou-Nyogbo, TOGO) สามารถจ้างคนงานจากศูนย์ฝึกได้ 50 คน แถมยังรับฝึกงานได้อีก โดยมีโรงเลื่อยเป็นผู้นำไม้ให้ นอกจากนี้ SMANTO ยังหาตลาดในกลุ่มประเทศต่างๆ ในทวีปสำหรับขายผลผลิตให้ โครงการดังกล่าวนี้ได้รับเงินช่วยเหลือจากประเทศเยอรมันประมาณ 1.5 ล้านมาร์ค และยังได้ที่ดินอีกนับพันไร่เพื่อปลูกพันธุ์ไม้ต่าง ๆ เพื่อใช้งานในระยะยาวด้วย

กล่าวโดยสรุปแล้วการที่ ABC ประสบความสำเร็จในการดำเนินงานนั้นเป็นผลมาจากเหตุผลหลายประการ นับตั้งแต่หลักในการดำเนินงานที่ลดขั้นตอนในการบริหารให้น้อยลง เพื่อเพิ่มผลผลิตให้มากขึ้น และบริหารการเงินให้มั่นคงสามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง อีกประการหนึ่งคือ ABC ไม่มีข้อจำกัดในการฝึกอบรม และสามารถนำความรู้ไปใช้ได้จริง โดยมีเงินพอเลี้ยงตนเองได้ ผู้สำเร็จการฝึกอบรมเป็นผู้ที่มีความสามารถในการทำงาน ในขณะที่เดียวกันก็สามารถถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้เข้าอบรมรุ่นใหม่ด้วย การช่วยเหลือผู้ที่ต้องออกจากโรงเรียนโดยการจัดการศึกษารูปแบบใหม่ทดแทนให้ นั้นทำให้สามารถลดปัญหาของเด็กวัยรุ่นได้

นอกจากนั้นศูนย์ฯ ยังสามารถสร้างความเชื่อมโยงระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภคได้เป็นอย่างดี โดยเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานให้นักเทคนิคและหาตลาดป้อนสินค้าใหม่แก่ผู้บริโภคด้วย กลยุทธ์ในการจัดการศึกษาของศูนย์ย้อนกลับสู่แนวทางการได้ความรู้แบบธรรมชาติ และแบบเก่าดั้งเดิม คือ การที่มนุษย์เรียนรู้ทุกสิ่งทุกอย่างมาจากพ่อแม่และบรรพบุรุษก่อนที่จะมีการศึกษาใน “ระบบโรงเรียน” เกิดขึ้นนั่นเอง วิธีนี้กลับสร้างความสำเร็จอย่างยิ่งยวดและเกิดประโยชน์ต่อทุกฝ่าย คือ ผู้ก่อตั้งผู้เข้าอบรม และประชาชนทั่วไป ที่สำคัญคือ การที่ได้สร้างความรับผิดชอบร่วมกันในแง่ของคุณภาพสินค้า ความน่าเชื่อถือของผลผลิต และการควบคุมปริมาณสินค้าให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม ทำให้สามารถหาลูกค้าประจำและตลาดสำหรับจำหน่ายผลผลิตที่มั่นคงได้ด้วย

การที่ ABC สามารถจัดทำองค์กรเพื่อช่วยเหลือเยาวชนให้ได้มีโอกาสฝึกทักษะ และได้ทำงาน นับเป็นการช่วยลดปัญหา เช่น ความสิ้นหวัง ท้อแท้ อันเป็นสาเหตุของความรุนแรงและปัญหาอาชญากรรม นับเป็นความสำเร็จสมดังวัตถุประสงค์ของผู้ก่อตั้ง ABC เป็นอย่างดี

3) ประเทศกัวกันดา: กรณีศึกษามูลนิธิอัฟริกาที่เมืองคัมพาลา

ในปี ค.ศ. 1970 มีเด็กกำพร้าเป็นจำนวนมากออกมาเร่ร่อนอยู่บนท้องถนนในเมือง คัมพาลา ประเทศกัวกันดา เด็กเหล่านี้อายุเพียง 8-10 ปี ได้รับขนานนามว่า "Bayaye" แปลว่า "หิวขโมย" ตามลักษณะนิสัยของเด็กที่ขโมยทุกอย่างเพื่อนำมากิน มาใช้ และมาขายเพื่อให้ได้เงินมาเลี้ยงชีวิต ในกัวกันดา มีผู้ใจบุญชายหญิงเพียงจำนวนน้อยที่ดูแลเด็กเหล่านี้ หนึ่งในจำนวนนั้นคือ Reverend Kefe Senpongi ผู้ก่อตั้งมูลนิธิอัฟริกา (Africa Foundation) ในปี ค.ศ. 1971 มูลนิธินี้มีเด็กในการดูแลเพียง 35 คน เด็กเหล่านี้กำพร้าพ่อแม่ ไม่มีเงินพอจะเข้าโรงเรียน และเลี้ยงชีพ มูลนิธิทำงานได้เพียง 2 ปี ก็ต้องหยุดไปถึง 5 ปี ในปี ค.ศ. 1979 มีพ่อแม่เด็กมาร้องขอความช่วยเหลือให้แก่เด็กถึงประมาณ 4,500 คน มูลนิธิจึงมีโครงการต่าง ๆ เพื่อช่วยเหลือให้ที่อยู่อาศัยและให้การศึกษาทั้งในและนอกระบบแก่เด็ก 1,500 คน โดยตั้งสำนักงานใหญ่อยู่ที่ Ddandira ในเขต Mulcono ประมาณ 15 กิโลเมตร จากคัมพาลา โดยมีเจ้าหน้าที่เพียง 12 คน ช่วยเป็นครูและผู้บริหารโครงการ

มูลนิธิดำเนินงานมาประมาณ 20 ปี โดยไม่ได้รับความช่วยเหลือด้านงบประมาณจากรัฐบาลเลย การจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ นั้นได้รับเงินทุนจำนวน 30,000 เหรียญสหรัฐจากองค์กร Stichting Redt een Kind (Help a Child) ของเนเธอร์แลนด์ นอกจากนั้นยังได้รับเงินช่วยเหลือจากผู้บริจาคจากประเทศแคนาดา เยอรมัน และออสเตรเลีย อีก 18,000 เหรียญสหรัฐ ต่อมาได้รับเงินทุนจากผู้บริจาคชาวออสเตรเลียจำนวน 60,000 เหรียญสหรัฐเพื่อทำฟาร์มเลี้ยงไก่ และซื้อที่สำหรับเลี้ยงแพะ และหมู และมีโครงการปลูกต้นไม้ เด็กๆ ในมูลนิธิจึงได้ทำงานในโครงการต่างๆ นี้

จุดประสงค์หลักของมูลนิธิ คือ การนำเด็กออกจากถนนและตลาดเพื่อมาใช้ชีวิตปกติโดยไม่ต้องออกไปเร่ร่อนหาเงิน วิธีการหนึ่ง คือ การให้การศึกษาและให้ความอบอุ่นแบบพี่น้องและครอบครัว มูลนิธิจึงสร้างศูนย์ Katwe ขึ้นห่างจากเมืองคัมพาลาประมาณ 3 กิโลเมตร เพื่อเป็นที่พักชั่วคราวก่อนที่จะส่งไปศูนย์อื่น ศูนย์สุดท้ายที่เด็กจะได้ไป คือ หมู่บ้านเด็กที่ Mukono ในการฟื้นฟูสภาพจิตใจและสังคมของเด็กนั้นต้องอาศัยความพยายามเป็นอย่างยิ่ง จะยากหรือง่ายขึ้นอยู่กับระยะเวลาที่เด็กออกมาเร่ร่อนใช้ชีวิตตามลำพังบนท้องถนน มูลนิธิจึงต้องแบ่งเด็กออกเป็น 4 กลุ่มเพื่อให้เด็กเหล่านี้ได้มีโอกาสเข้ารับการศึกษาระดับประถมศึกษาและฝึกทักษะอาชีพต่าง ๆ เด็กทั้ง 4 กลุ่มมีดังนี้

1. เด็กที่เคยเข้าโรงเรียนแล้วมีเหตุจำเป็นต้องออก จะพยายามจัดให้เข้าเรียนในระบบ
2. เด็กที่ไม่เคยเข้าโรงเรียน หรืออายุเลยวัยเรียน
3. เด็กที่เคยเข้าเรียน แต่สร้างปัญหาจนถูกไล่ออก
4. เด็กที่มีอายุประมาณ 15 ปี และเคยรับจ้างทำงานเช่น ก่ออิฐ ทาสี ฯลฯ

ศูนย์ Katwe จึงเป็นที่พักของเด็กที่อยากอยู่ แต่ต้องมีเงื่อนไขว่าเด็กจะต้องเปลี่ยนวิถีชีวิตของตัวเอง Kefoe Sempangi กล่าวว่า “ไม่ใช่เรื่องง่ายเลยจะเปลี่ยนพฤติกรรมจากการสูบบุหรี่เป็นการดื่มกาแฟ” นอกจากให้การศึกษาแล้วยังต้องจัดนันทนาการต่างๆ ให้เด็กด้วย เพื่อให้เด็กมีความสุขและเพลิดเพลินก่อน แล้วจึงค่อยๆ เปลี่ยนพฤติกรรม

โครงการให้เด็กเก่าช่วยเด็กใหม่

มูลนิธิมีนโยบายที่จะใช้ผู้ที่เคยเร่ร่อนมาช่วยงานของโครงการด้วย มูลนิธิมีคณะกรรมการบริหารรวม 8 คน มีการประชุมเดือนละ 2 ครั้ง ในจำนวนนี้มี Richard Nsulrega ซึ่งเคยเป็นเด็กเร่ร่อนมาก่อน แต่สามารถเรียนจนได้ปริญญาตรี จาก Syracuse University ประเทศสหรัฐอเมริกา เขามีความเข้าใจวิถีชีวิตของเด็กเร่ร่อนดีจึงสามารถดำเนินการจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ผลการดำเนินงานที่สำคัญมาก คือ การให้เด็กได้รู้หนังสือ ประมาณร้อยละ 50 ของเด็กเร่ร่อนที่ไม่รู้หนังสือเลย สามารถอ่านได้ เด็ก 2,225 คน อายุประมาณ 18 ปี มีโอกาสได้ทำงานเปิดร้านค้าหรือแผงขายของได้ มีอีกจำนวนหนึ่งสามารถเรียนต่อได้ถึงระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยในอุกันดา และสหรัฐอเมริกา ร้อยละ 5.8 สามารถเรียนได้สูงกว่าระดับปริญญาตรี 250 คน ได้เป็นนักบัญชี เลขานุการ พยาบาล วิศวกร และครู 500 คน เป็นช่างไม้ 55 คน เป็นช่างไฟฟ้า 80 คน เป็นช่างตัดเสื้อ 40 คน เป็นช่างซักรีด และ 100 คน เป็นเกษตรกร มีเด็กเร่ร่อนจำนวน 1,000 คน ได้เรียนวิชาศิลปหัตถกรรม (ในจำนวนนี้ได้เป็นมัณฑนากร 350 คน ช่างปั้นดินเผา-เซรามิค 150 คน ช่างไม้ 25 คน ช่างทอเสื้อและพรม 400 คน ช่างทำเครื่องหนัง 75 คน) จึงนับว่ามูลนิธิประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

4) ประเทศโคลัมเบีย :กรณีศึกษา The Ciudad Don Bosco Project ที่เมืองเมดเดลลิน (Medellin)

เมดเดลลินเป็นเมืองที่ปรากฏเป็นข่าวบนหน้าหนังสือพิมพ์อยู่บ่อยมากที่สุดเมืองหนึ่งในอเมริกาใต้ เมืองนี้เป็นแหล่งของเด็กเร่ร่อนจำนวนมาก ที่น่าสนใจคือ มีองค์กรที่ช่วยเหลือเด็กเร่ร่อนมาตั้งแต่สมัยโบราณ คือ Ciudad Don Bosco ที่ตั้งขึ้นโดยนักบวชชาวอิตาลีเลียน ตั้งแต่ ค.ศ. 1915 โดยเปิดเป็นศูนย์ช่วยเหลือเด็กที่รับจ้างขูดรองเท้า และเด็กขายหนังสือพิมพ์ตอนกลางคืน (Night Center) ต่อจากนั้น ค.ศ. 1956 มีการตั้งโรงเรียนประถมศึกษาขึ้น ใน ค.ศ. 1960 ได้เตรียมพื้นที่ที่ Robledo - Barrio Aures ทางตะวันตกเฉียงเหนือของเมดเดลลิน เพื่อเป็นที่ตั้งศูนย์ซึ่งเปิดดำเนินการเต็มตัวปี ค.ศ.1972

ในปี ค.ศ. 1992 มีเด็กและวัยรุ่นจำนวน 567 คนได้เข้าโครงการ บริเวณที่เป็นที่ตั้งของศูนย์ Ciudad Don Bosco เป็นแหล่งเสื่อมโทรมที่สุด มีทั้งแก๊งของเหล่ามิจฉาชีพตั้งแต่ล็กเล็กขโมยน้อย ค้ายาเสพติด จนถึงอาชญากรรม เด็กเร่ร่อนใหม่ ๆ ที่เข้ามาในเมืองก็จะถูกชักชวนให้เข้าแก๊งเหล่านี้ เด็กพวกนี้เลี้ยงชีพโดยใช้หลัก hand-to-mouth basis โดยขอทานและขโมย ศูนย์ Ciudad Don Bosco ได้ดำเนินการทุกวิถีทางที่จะช่วยเหลือเด็กเหล่านี้ เด็กบางคนจะถูกส่งไปที่ Instituto Colombiano de Bienestar Familiar (ICBF) จุดประสงค์สำคัญของศูนย์นี้ก็คือ ความพยายามที่จะให้เด็กสามารถอยู่ในครอบครัวและในสังคมได้โดยให้การศึกษาหรือฝึกอบรม เพื่อเป็นประชากรที่ดี และออกมาจากการเร่ร่อนบนถนน ศูนย์มีขบวนการพัฒนาเด็กไปช้า ๆ ไม่เร่งร้อน และใช้ระยะเวลา ยาวนาน ขบวนการนี้เป็นไปตามสภาวะการณ์ต่าง ๆ ทั้งนี้นอกจากจะเพื่อเปลี่ยนเด็กให้เป็นคนดีในสังคมแล้ว ยังต้องการให้เขาเป็นคริสเตียนที่ดีด้วย จึงได้วางแผนการดำเนินการเป็นขั้นตอนดังนี้

1. ขั้นตอนแรก คือ ทำความรู้จักกับเด็ก เจ้าหน้าที่จะออกไปพบปะกับเด็กเร่ร่อนสัปดาห์ละ 2 ครั้ง โดยการให้บุหรี่ปริมาณแก่เด็ก ให้อาหาร เกมสกีฬา และหน่วยแพทย์ พร้อมให้บริการให้แก่เด็ก

2. ชักชวนเด็กให้เข้ามาในศูนย์พักพิงที่ Ciudad Don Bosco complex โดยเด็กสามารถอาศัยอยู่ที่นี่ได้ไม่เกิน 6 เดือน ช่วงนี้จะเป็นการเตรียมความพร้อมในการเรียน หรือการฝึกงาน และร่วมกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเปลี่ยนพฤติกรรมความรุนแรงต่าง ๆ ให้ลดลง โดยทางศูนย์จะพยายามศึกษาเด็กเป็นรายคน

3. ขั้นตอนนี้เรียกว่า "ขั้นปกป้องและช่วยเหลือ" (Protection and assistance) มีเด็กอยู่ประจำ 180 คน และที่มาอยู่ชั่วคราวอีกสัปดาห์ละ 130 คน เป็นขั้นตอนที่ให้การศึกษา แนะนำเกี่ยวกับงานและกิจกรรมต่าง ๆ

4. ขั้นตอนการฝึกอบรม สามารถรับเด็กได้ประมาณ 190 คน อายุ 15 - 18 ปี มีการอบรมวิชาชีพเป็นช่างโลหะ ช่างเย็บปักถักร้อย ช่างไฟ ช่างไม้ และช่างเหล็ก เด็กจะได้เรียนรู้ การทำงาน และได้เงินด้วย ขั้นตอนนี้เด็กจะเริ่มเข้าสู่การทำงาน ซึ่งเป็นขั้นตอนสำคัญในการเปลี่ยนบุคลิกภาพของเด็กด้วย

5. ขั้นตอนนี้เรียกว่า "Residence" รับเด็กได้ประมาณ 50 คน อายุประมาณ 15 - 18 ปี เด็กเหล่านี้จะผ่านการคัดเลือกจากผู้มีความสามารถและความสนใจ โดยศูนย์จะให้ทุนเพื่อเข้าศึกษาต่อในโรงเรียน ทั้งนี้โดยต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของศูนย์อย่างเคร่งครัด

6. ขั้นตอนสุดท้ายเรียกว่า "Mini-workshop" ซึ่งมีผู้ผ่านมาถึงขั้นนี้เพียง 12 คน เท่านั้น ศูนย์จะประสานงานให้เด็กได้เข้าไปทำงานในองค์กรธุรกิจเล็กๆ ในเมืองเมดเดลลิน ซึ่งเป็นเครือข่ายของศูนย์ ผู้เข้าฝึกอบรมจะต้องอายุเกิน 17 ปี จะได้รับการฝึกอาชีพแบบเข้มข้นและได้รับเงินเดือนด้วย เมื่อจบการฝึกเด็กเหล่านี้จะสามารถเปิดกิจการเป็นของตนเองได้

โครงการพัฒนาทางสังคม

โครงการนี้รับเด็กที่มาอาศัยนอนในศูนย์ประมาณ 150 คน สัปดาห์ เด็กเหล่านี้อายุ 15-24 ปี ร้อยละ 66 เป็นเด็กผู้ชาย เป็นเด็กที่ยังไม่ตัดขาดจากครอบครัวแต่กำลังประสบปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ตกงาน ถูกออกจากโรงเรียนหรือไม่เคยเรียน มีปัญหาครอบครัวเนื่องจากความยากจน หรือเป็นเด็กกำพร้า หรือเป็นเด็กของแก๊งซึ่งติดยา เด็กเหล่านี้จะได้รับการฝึกอาชีพเช่นเดียวกับโครงการที่กล่าวแล้ว เด็กจะมาเข้าโครงการได้ในเดือนกุมภาพันธ์ มิถุนายน และกันยายน และต้องอยู่ฝึกงานเป็นเวลาอย่างน้อย 4 เดือน โดยฝึกงานสัปดาห์ละ 30-45 ชั่วโมง ตั้งแต่วันจันทร์-วันเสาร์ โครงการพัฒนาสังคมนี้ทำงานร่วมกับบริษัทหลายแห่งในเมือง เด็กจะมีรายได้เล็กน้อยตามการพิจารณาของครูฝึก ที่ทำงานในโครงการประกอบด้วย แพทย์ นักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ และพระ บุคคลเหล่านี้จะเป็นที่พึ่งทางกายและใจให้แก่เด็ก

จุดประสงค์ของโครงการนี้จึงไม่เพียงแต่เพียงให้โอกาสเด็กในการประกอบอาชีพเท่านั้น หากแต่ยังได้ช่วยเปลี่ยนพฤติกรรมและเสริมคุณค่าให้แก่เด็กโดยผ่านการทำงานอีกด้วย

แนวทางการดำเนินงานที่ 3 : การให้ความช่วยเหลือบนท้องถนน

แนวความคิดในการปฏิบัติงานบนท้องถนนนั้น บางครั้งถูกมองว่าเป็นการยอมแพ้ต่อปัญหา ถึงแม้จะไม่ใช่วิธีการแก้ปัญหาเด็กเร่ร่อนที่ดีที่สุด แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า จะเป็นการส่งเสริมให้เด็กออกมาเร่ร่อนบนท้องถนนต่อไป เป็นเพียงแนวคิดที่จะเปลี่ยนถนนให้เป็นที่ปลอดภัยสำหรับเด็ก เปลี่ยนความทุกข์ทรมาน ท้อแท้ สิ้นหวัง ให้เป็นการเสริมปัญญา ให้รู้คิด มีความเข้มแข็ง แข็งแกร่ง อยากรมีชีวิตอยู่ต่อไป และสามารถเผชิญชีวิตตามลำพังบนท้องถนนอย่างมีความปลอดภัยในระดับหนึ่ง ดังตัวอย่างของกรณีศึกษาต่อไปนี้

1) ประเทศเซเนกัล โครงการการอยู่รอดโดยการเรียนรู้ : กรณีศึกษาศูนย์ช่วยเหลือและฝึกอาชีพเด็กรับใช้ (Center for domestic servants in the HLM Montagne quarter of Dakar)

ในเมือง Dakar องค์การ ENDA-Jeunesse-Action มีโครงการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนถึง 70 โครงการ โดยมีกิจกรรมทางกีฬาและทางวัฒนธรรมเพื่อช่วยเหลือเด็ก ในเวลาเดียวกันก็ทำงานกับเด็กที่มีอาชีพชั่วคราวแก่ เต็มน้ำมันไฟแช็ค ล้างรถ และเผ้ารถ รวมทั้งเด็กผู้หญิงที่ต้องออกจากโรงเรียนมาเป็นคนรับใช้ตามบ้านด้วย เด็กเหล่านี้ประสบปัญหาครอบครัว และออกมาเร่ร่อนอยู่ตามตลาด โรงหนัง และชายหาด

งานคนรับใช้

HLM (Halitation a loyer medere) หรือบ้านเช่าราคาถูกในย่าน Montagne นั้น เป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของคนชนบทที่หลังไหลเข้ามาทำงานในเมืองเนื่องจากประสบปัญหาฝนแล้ง อาชีพในเมืองที่นิยมทำ คือ เป็นคนรับใช้ตามบ้าน เด็กผู้หญิงที่มาทำงานส่วนใหญ่เป็นชนกลุ่ม Serer ซึ่งอยู่ทางตอนกลางของเซเนกัล มีอายุระหว่าง 10-21 ปี อ่านหนังสือไม่ออกและพูดภาษากลางไม่ได้ เด็กเหล่านี้จึงประสบปัญหามากมาย สำหรับเรื่องที่อยู่อาศัยก็เป็นปัญหาเพราะต้องเช่าห้องอยู่รวมกันหลายคน ในห้องไม่มีน้ำกิน ไม่มีไฟ และไม่มีท่อระบายน้ำ ส่วนการหางานก็ลำบาก เพราะต้องเดินเคาะประตูหางานตามบ้านที่ละหลัง ความที่ไม่เคยมีประสบการณ์ สื่อสารกันก็ไม่ค่อยได้ และความแร้นแค้นทั้งเรื่องที่อยู่กิน ทำให้เด็กพวกนี้ต้องจำใจรับจ้างทำงาน ถึงแม้ว่าจะถูกบีบบังคับก็ตาม เมื่อได้งานแล้วยังพบปัญหาการล่วงละเมิดทางเพศจากนายจ้าง หรือลูกชายนายจ้างเป็นประจำ ช้ายังไม่มีการประกันสังคม หรือประกันสุขภาพใดๆทั้งสิ้น จึงทำให้เด็กผู้หญิงเหล่านี้ประสบกับความทุกข์ยากอย่างสาหัส

การฝึกทักษะเกี่ยวกับการตัดเย็บและการเรียนรู้หนังสือ

ในปี ค.ศ. 1984 ENDA และกระทรวงพัฒนาสังคมจัดทำโครงการสำหรับช่วยเหลือเด็กที่อาศัยแถบ HLM Montagne โดยตั้งศูนย์ช่วยเหลือขึ้นมาสำหรับเด็กหญิง นอกจากการให้คำปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาชีวิตแล้ว ศูนย์ยังเปิดหลักสูตรอบรมด้านการปักโครเชต์ ตัดเสื้อ ถักไหมพรม รวมทั้งฝึกภาระหน้าที่ของภรรยา และมารดาไปด้วย โดยมีวัตถุประสงค์ที่让孩子们กลับบ้านไปถ่ายทอดความรู้ที่ได้เรียนมาให้แก่ผู้อื่นในหมู่บ้านต่อไป การฝึกงานนี้จะฝึกในเวลากลางวัน ตั้งแต่ 20.00-22.00 น. หลังจากเลิกงานคนรับใช้แล้ว นอกจากนี้ยังมีหลักสูตรช่วงกลางวัน สำหรับเด็กที่ต้องออกจากโรงงานเสริมให้ตั้งแต่วันจันทร์-ศุกร์

สำหรับด้านการเรียนรู้หนังสือ ทางศูนย์ได้จัดหลักสูตรตอนเย็นเช่นเดียวกับวิชาอื่น เด็กจะต้องจัดสรรเวลาตนเอง จุดประสงค์ของหลักสูตรก็เพื่อให้นักเรียนสามารถใช้ภาษาได้ทั้งการสื่อสารและประกอบอาชีพ สามารถแนะนำตัวเพื่อน โดยบอกชื่อนามสกุล ที่อยู่ ชื่อพ่อแม่ อาชีพ สามารถอธิบายเป็นภาษาฝรั่งเศสเกี่ยวกับความรู้ที่ได้เรียนในศูนย์ เช่น การถักโครเชต์ การทำอาหาร ฯลฯ สามารถอ่านและเขียนเกี่ยวกับเครื่องมือในการทำงาน สามารถจัดทำบัญชีรายจ่ายและงบประมาณ การเงินที่ใช้ในครอบครัว

เด็กผู้หญิงจากเขตต่างๆที่ต้องถูกออกจากโรงเรียนนั้น มีเป้าหมายในชีวิตของตนเองแตกต่างกันไป ที่สำคัญคือทุกคนต้องการประกาศนียบัตรระดับประถมศึกษา ฉะนั้นการจัดการเรียนการสอนส่วนหนึ่งก็เพื่อให้มีความรู้ในระดับที่จะไปขอสอบเทียบได้ เพื่อเรียนต่อระดับมัธยมหรือทำงานก็ได้ อุปกรณ์ในการเรียนและหนังสือภาษาฝรั่งเศสนั้นสถาบันการศึกษาของรัฐเป็นผู้จัดเตรียมให้ แต่การจัดการเรียนการสอนนั้นเป็นความร่วมมือระหว่าง Martin Luther King UNESCO club และ ENDA Jeunesse-Action.

เด็กจะถูกจัดเข้าชั้นเรียนตามระดับความรู้ และอาจจะเรียนวิชาตัดเสื้อ ถักไหมพรม หรือถักโครเชต์ ประกอบไปด้วยประมาณ 1-2 ปี โดยมีการสอบวัดความรู้เกี่ยวกับการรู้หนังสือทุกเดือน แต่ไม่ได้ประกาศนียบัตร สิ่งที่เด็กจะตอบแทนองค์กรได้มี 2 ประการคือ ประการแรกถ้าเด็กมีความสามารถจะได้ค่าจ้างประมาณ 4,000-10,000 CFA Francs โดยเด็กจะจ่ายเงินค่าเรียนให้ 500 frs. ประการที่สองคือเด็กจะต้องทำตัวดี ขยันหมั่นเพียร หลังจากเลิกงาน ยังอุตสาหมาเรียนภาคค่ำ ช่วยทำความสะอาด ดูแลเก็บกวาดศูนย์ เด็กที่ทำตัวดีจะไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียน ผลปรากฏว่าโครงการนี้ได้รับความนิยมสูง ผลการเรียนเด็กจะได้ความรู้เรื่องการตัดเย็บไปพอๆ กับการพัฒนาความรู้ทางภาษา

ความช่วยเหลือด้านอื่นๆ

ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างหนึ่งคือ นายจ้างจะไม่ยอมให้หญิงรับใช้นำลูกมาด้วย ฉะนั้นแม่ที่ต้องมาทำงานเป็นคนรับใช้จึงต้องทิ้งลูกไว้ที่บ้าน บางทีก็ให้เด็กอื่นช่วยเลี้ยง เด็กอ่อนๆ เหล่านั้นจึงมักจะเจ็บป่วยอยู่เนืองๆ ส่วนใหญ่ขาดอาหารและขาดภูมิคุ้มกัน ในปี ค.ศ. 1988 ศูนย์จึงได้เพิ่มกิจการมากขึ้น คือ

1. สร้างกิจกรรมเพื่อช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ
2. จัดอาหารราคาถูกสำหรับลูกจ้างที่นายจ้างไม่ได้เลี้ยงอาหาร

3. จัดอบรมเกี่ยวกับโภชนาการ และการถนอมอาหาร
4. จัดอบรมเกี่ยวกับอาหารแบบยุโรปเพื่อจะได้มีโอกาสเข้าทำงานในภัตตาคารฝรั่งเศสที่มีอยู่มากมายในเมือง

หญิงรับใช้ที่มาอยู่ที่ HLM Montagne นี้ยังคงติดต่อสัมพันธ์กับบ้านเดิมโดยได้รับข่าวสาร ผ่านมาทางคนใหม่ที่หลังไหลเข้ามาทำงานทำ แม้ว่าค่าจ้างจะน้อยมาก ไม่มีเหลือเก็บมากนัก แต่ก็ยังพอที่จะช่วยเหลือครอบครัวที่บ้านเดิมได้ พอสำหรับออมไว้แต่งงาน หรือช่วยงานของหมู่บ้าน เด็กหญิงกลุ่มหนึ่งสามารถรวมตัวกันหาเงินทุนมาเลี้ยงแกะและย้อมผ้าในหมู่บ้าน จึงเป็นการช่วยเหลือเศรษฐกิจของครอบครัวและหมู่บ้านได้

โครงการต่างๆที่ ENDA Jeunesse-Action ได้ทำจึงนับว่ามีประโยชน์เป็นที่ต้องการของพื้นที่อื่นๆ ด้วย จึงต้องพิจารณาทิศทางช่วยเหลือต่อไป ในปัจจุบันนี้หญิงรับใช้ตามบ้านได้รับความช่วยเหลือจากหลายองค์กร เช่น International Labour Organization (ILO), UNICEF งานวิจัยและกิจกรรมยังคงดำเนินอยู่ อันจะนำไปสู่การแก้ปัญหาสังคมเหล่านี้ต่อไป

2) ประเทศอินเดีย:กรณีศึกษา โครงการ Bosco Yuvodaya Street Children ที่ Bangalore

ในเมือง Bangalore มีเด็กเร่ร่อนอยู่ประมาณ 45,000 คน ถนนเป็นทั้งบ้าน เป็นที่อยู่หลับนอน เป็นที่หาเงินเลี้ยงชีพ จวบจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ประมาณร้อยละ 80 ของเด็กเร่ร่อนเป็นเด็กผู้ชาย เด็กผู้หญิงจะอาศัยอยู่บนถนนได้ไม่นานนัก เด็กหญิงอายุเกิน 12 ปี มักจะจบลงด้วยการเป็นโสเภณี เด็กชายที่อยู่ในการดูแลของ Bosco มีอายุระหว่าง 12-18 ปี เด็กเหล่านี้มีรายได้จากการขายของบนถนน ขัดรองเท้า เข็นรถ และเผ้ารถ

Bosco เกิดขึ้นมาจากความคิดของกลุ่มนักศึกษาจากวิทยาลัย Kristu Tyothi เมือง Bangalore เมื่อปี ค.ศ. 1980 โดยช่วงแรกเป็นงานที่ทำบางเวลา (Part-time) ต่อมาปี ค.ศ. 1984 จึงทำงานอย่างจริงจังเต็มเวลา และเป็นหนึ่งในโครงการใหญ่ที่สุดที่ดูแลเด็กข้างถนนของประเทศอินเดีย Bosco ย่อมาจาก Bangalore Oniyavara Seva Coota แปลว่าสมาคมที่ทำงานเพื่อเด็กเร่ร่อน (Association of those who serve the people of the street) โดยมีแรงบันดาลใจจาก Don Bosco นักบุญชาวอิตาลีในศตวรรษที่ 19 ซึ่งเป็นผู้นำในการช่วยเหลือเด็กเร่ร่อนที่เมือง Turin และ เป็นผู้ก่อตั้ง Society of St. Francis de Sales (the Salesians of Don Bosco)

จุดประสงค์ของโครงการ

1. เพื่อช่วยเหลือเด็กเร่ร่อนให้สามารถใช้ชีวิตบนท้องถนนอย่างมีค่า โดยใช้ประโยชน์และโอกาสจากท้องถนน มาเปลี่ยนให้ชีวิตตนเองดีขึ้น
2. เพื่อช่วยให้เด็กเหล่านี้ตระหนักถึงคุณค่าของความเป็นคน
3. เพื่อสร้างและจัดสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต
4. เพื่อให้โอกาส/แนวคิดเกี่ยวกับการเติบโต และการศึกษา
5. เพื่อเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในระบบการศึกษา และระบบสังคมการเมืองให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น หรือให้เกิดทางเลือกใหม่ๆ

วัตถุประสงค์ดังกล่าวทำให้เกิดแผนการปฏิบัติงานดังนี้

1. สำรวจ/ระบุพื้นที่ที่มีเด็กเร่ร่อนหนาแน่น และกำหนดที่ให้นักวิชาการศึกษาเพื่อให้ความช่วยเหลือ
2. ใช้ถนนในการช่วยให้เกิดประโยชน์ในการสร้างสรรค์มากกว่าการทำลาย
3. สร้างและจัดทำโครงการ กิจกรรมต่างๆ เพื่อช่วยให้เด็กเชื่อถือในตัวเองและเชื่อถือในความสามารถของตัวเอง รวมทั้งการให้คำปรึกษา การต่อต้านยาเสพติด ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพอนามัย จัดชั้นเรียนและแคมป์บนถนน และการออมทรัพย์ เป็นต้น

การมีส่วนร่วมของชุมชน

Bosco ใช้ชุมชนเป็นฐานในการดำเนินโครงการ โดยแบ่งการดำเนินการเป็นหลายระดับคือในระดับเมือง Bosco จะประสานงานกับคณะกรรมการทั้งในหน่วยงานของรัฐและองค์กรเอกชน เป็นผู้มีหน้าที่ดูแลเกี่ยวกับครอบครัว ผู้หญิง และเด็ก การศึกษา การบริการเยาวชน และด้านแรงงาน รวมทั้งสตรีเยาวชน และบุคคลต่างๆ โดยได้ศึกษานโยบายเกี่ยวกับการศึกษา กฎหมาย เกี่ยวกับความคุ้มครองเยาวชน และการใช้แรงงานเด็ก ตลอดจนเรื่องเกี่ยวกับสื่อสารมวลชน และการสร้างความตระหนักให้แก่ประชาชนในรูปแบบต่างๆด้วย

ในการทำงานทีมงานของ Bosco จะเข้าไปทำความรู้จักคุ้นเคยกับเด็กเร่ร่อนทุกคนในพื้นที่บริเวณป้ายรถเมล์ สถานีรถไฟ และตลาด ครั้งๆหนึ่งจะได้พบเด็กประมาณ 2,000 คน เด็กจะได้รับการช่วยเหลือตามครรลองของ "Buddhivantha" ซึ่งแปลตามความหมายคือ "ผู้รู้ ผู้ฉลาด ผู้รู้ความแตกต่างระหว่างความดีและความชั่ว" เป็นการสอนนอกระบบ ให้แก่เด็ก โดยขอยืมห้องเรียนของโรงเรียน

เรียน หรือสอนในสถานีดำรง ในวัด หรือในสถานีดำรงไฟก็ได้ หลังจากเด็กและครูได้พบกันประมาณ 3 เดือน เด็กก็จะมีพัฒนาการที่ดีขึ้นไม่มากนักน้อย

ทีมงานของ Bosco ประกอบด้วยคนทำงานเต็มเวลาและบางเวลา ที่ได้เงินค่าจ้าง และอีกส่วนหนึ่งคืออาสาสมัคร ซึ่งต้องผ่านการคัดเลือก พนักงานใหม่ทุกคนจะต้องผ่านการงานเบื้องต้น 1 เดือน และทดลองงานอีก 1 ปี การฝึกงานจะมีทุกวันอังคารโดยจะฝึกยาวตลอดทั้งปี ทีมงานของ Bosco จะประกอบด้วยพนักงาน 5-9 คน แบ่งกันทำงานใน 10 พื้นที่ทั่ว Bangalore ในทีมหนึ่งจะมีผู้อำนวยการ 1 คน นักการศึกษา 1 คน ฝ่ายการแพทย์ 1 คน ผู้ประสานงาน Buddhivantha 1 คน นักกฎหมาย 1 คน และผู้ประสานงานกับโรงพัก (สถานีดำรง) เมื่อเด็กก่อเรื่องเดือดร้อน และประสานงานขอบัตรประจำตัวให้แก่เด็กเข็นรถและขายของเร่ ทีมงานเหล่านี้มีบทบาทสำคัญมากในการเปลี่ยนพฤติกรรมของเด็กและพาเด็กกลับบ้าน อนาคตของเด็กจำนวนมากขึ้นอยู่กับทีมงานเหล่านี้

ในเมือง Bangalore มีศูนย์ประสานงาน Bosco อยู่ 3 แห่ง คือ Bosco Yuvodaya, Bosco Mane และ Bosco Yuvakendra ศูนย์เหล่านี้เป็นที่พักพิงของเด็กเร่ร่อน ศูนย์เหล่านี้มีบรรยากาศของมิตรภาพและอิสรภาพที่เด็กชอบ และเป็นเหมือนรอยเชื่อมระหว่างถนนและสังคมปกติ ศูนย์จึงเป็นทั้งที่ซุกหัวนอน อาบน้ำ ทำกับข้าว กินอาหาร เป็นสถานีนามัย และที่ๆเด็กจะเก็บสมบัติส่วนตัว และสอนให้รู้จักการออมและยืมเงิน ให้การศึกษา ที่หางาน มีเกมส์ให้เล่น มีรายการโสตทัศนวัสดุให้ชม และเป็นที่พักพิงในทุกเรื่อง

นอกจากนั้นในปัจจุบัน Bosco มีโครงการฝึกอาชีพให้เด็กโดยไปขอเยี่ยมศูนย์ของหน่วยงานต่างๆ เป็นสถานที่ฝึกอาชีพให้เด็ก เช่น การทำปกหนังสือ ช่างไม้ หล่อไฟเบอร์กลาส พิมพ์สกรีน ช่างตัดเสื้อ ทำเทียน ทำหุ่น ทำกระเบื้อง ทำโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ช่างประปา หรือช่างไฟฟ้า เป็นต้น ในอนาคต Bosco มีแผนระยะยาวที่จะทำศูนย์รูปแบบใหม่ 2 แบบ คือ เป็น Family-Style hostel เลือกคนมาดูแลแบบพ่อแม่ ก่อนที่จะพาเด็กกลับบ้าน และอีกรูปแบบหนึ่งคือเป็นหมู่บ้าน youth village ที่ห่างไกลจากเมือง เป็นศูนย์ฝึกอาชีพค้าขายให้แก่เด็ก

จากกรณีตัวอย่างของประเทศต่างๆ ในการแก้ปัญหาเด็กเร่ร่อนที่ได้นำเสนอมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าปัญหาเด็กเร่ร่อนเป็นผลพวงที่เกิดจากการพัฒนาประเทศที่พบเห็นได้ทั่วโลก ซึ่งแต่ละประเทศก็มีวิธีการแก้ไขปัญหาที่แตกต่างกันไปตามสภาพความรุนแรงของปัญหา หน่วยงานที่ดำเนินการในเรื่องนี้ส่วนใหญ่เป็นองค์กรพัฒนาเอกชนที่ได้รับการช่วยเหลือจากองค์กรการกุศลจากต่างประเทศ การแก้ปัญหาเด็กเร่ร่อนที่ผ่านประสบปัญหาในเรื่องค่าใช้จ่าย เนื่องจากการดำเนินโครงการ

แต่ละโครงการต้องใช้เงินเป็นจำนวนมาก ทำให้แหล่งเงินทุนไม่สามารถให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่องได้ ประกอบกับลักษณะของการดำเนินสวนใหญ่เป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ จึงทำให้ดูเหมือนว่าปัญหาดังกล่าวไม่ได้รับการแก้ไข แต่กลับทวีความรุนแรงมากขึ้นตามลำดับ

3

เด็กเร่ร่อนในประเทศไทย : กรณีศึกษากรุงเทพมหานคร

ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่ประสบปัญหาเด็กเร่ร่อนเช่นเดียวกับประเทศกำลังพัฒนาอื่นๆ โดยเฉพาะในเมืองใหญ่ๆ เช่น กรุงเทพฯ เชียงใหม่ พัทยา ในการศึกษาครั้งนี้มุ่งเน้นการศึกษาปัญหาเด็กเร่ร่อนในกรุงเทพมหานครที่เป็นศูนย์รวมของทุกสิ่งทุกอย่าง ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม ความสำคัญดังกล่าวนอกจากจะทำให้กรุงเทพฯ มีการขยายตัวอย่างรวดเร็วแล้วยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ดึงดูดให้ประชาชนในชนบทอพยพพลัดถิ่นเข้าสู่กรุงเทพฯ เป็นจำนวนมาก ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ มากมาย ปัญหาแรกก็คือปัญหาทางประชากรที่เพิ่มขึ้นอันเนื่องจากการย้ายถิ่นเข้า ปัญหาที่สองที่สืบเนื่องมาจากปัญหาแรกได้แก่ ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาชุมชนแออัด ปัญหาจราจร ปัญหาการใช้แรงงานเด็ก ปัญหาเด็กเร่ร่อน และปัญหาโสเภณีเด็ก

การที่กรุงเทพฯ เป็นศูนย์กลางของทุกสิ่งทุกอย่างทำให้กรุงเทพฯ กลายเป็นเมืองที่มีเด็กเร่ร่อนมากที่สุดในประเทศไทยโดยเด็กเร่ร่อนเหล่านี้จะอาศัยอยู่บริเวณที่เป็นแหล่งชุมชนสาธารณะขนาดใหญ่ที่ผู้คนผ่านไปมาจำนวนมาก ทั้งนี้เนื่องจากบริเวณดังกล่าวเด็กเร่ร่อนสามารถทำมาหาเลี้ยงชีพและใช้เป็นที่พักหลับนอน หลบแดดหลบฝนได้ ในกรุงเทพฯ มีพื้นที่หลายแห่งที่เป็นที่ทำมาหากินของเด็กเร่ร่อนเหล่านี้ อาทิเช่น หัวลำโพง สนามหลวง เชียงสะพานพุทธ วงเวียนใหญ่ สวนศรีนครินทร์ ลาดพร้าว พัฒน์พงษ์ สวนลุมพินี และเชียงสะพานปิ่นเกล้า เป็นต้น

นอกจากนี้ยังพบเด็กเร่ร่อนได้ทั่วไปตามสถานที่ท่องเที่ยวและเมืองใหญ่ เช่น เชียงใหม่ สงขลา เด็กเร่ร่อนมีอายุตั้งแต่ 6 ขวบ จนถึงวัยรุ่นอายุ 14 - 15 ปี เร่ร่อนอยู่ตามท้องถนน บ้างก็ขอเงิน บ้างก็ทำตัวเกะกะระราน เด็กเร่ร่อนมีมากมายและกระจายอยู่ทั่วไปตามท้องถนนและชอกหลืบมากมายในกรุงเทพฯ เป็นผลมาจากการขยายตัวของเมืองท่องเที่ยวที่สำนักงานการศึกษา ทำให้ครอบครัวไม่สามารถตามการเปลี่ยนแปลงได้ทัน ไม่มีสถิติจำนวนเด็กเร่ร่อนที่แน่นอน สอนใหญ่เป็นการประมาณการของผู้ที่ปฏิบัติงาน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น จากการประเมินการของผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับเด็กเร่ร่อนพบว่าในปี พ.ศ. 2535 มีเด็กเร่ร่อนในเมืองใหญ่และเมืองท่องเที่ยวไม่ต่ำกว่า 10,000 คน (วัลลภ ดังคณานุรักษ์ 2535) ส่วนหนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์ ฉบับวันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ. 2537 รายงานว่า มีเด็กต่างจังหวัดหนีออกจากบ้านและมุ่งหน้าสู่กรุงเทพฯ วันละ 20 - 30 คน และประมาณว่าในแต่ละปี เด็ก ๆ จะหนีออกจากบ้านถึง 2,000 คน และหนังสือพิมพ์

ผู้จัดการรายวัน ฉบับวันที่ 2 พฤศจิกายน พ.ศ. 2537 ระบุว่าเด็กเร่ร่อนทั่วประเทศมีถึง 30,000 - 40,000 คน (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2539 : 20) ส่วนตัวเลขการประมาณการเด็กเร่ร่อนในแผนสวัสดิการสังคม ระหว่างปี พ.ศ. 2535-2537 พบว่ามีเด็กเร่ร่อน 10,876 คน 11,637 คน และ 13,322 คนตามลำดับ สำหรับเด็กเร่ร่อนที่เข้ามาอยู่ในสถานสงเคราะห์ (home care) พบว่าสถานสงเคราะห์ 6 แห่งมีเด็กเร่ร่อนอยู่ในความดูแลปี พ.ศ. 2535-2537 จำนวน 3,346 คน 3,751 คน และ 4,945 คนตามลำดับ (กองวิชาการ กรมประชาสงเคราะห์ 2538)

เด็กเร่ร่อนเป็นเด็กที่ใช้ชีวิตอย่างอิสระหาเลี้ยงชีพเอง ขาดโอกาสที่จะได้รับบริการจากภาครัฐอันจำเป็นต่อการพัฒนาชีวิต ขาดการดูแลหรือไม่ได้อยู่กับครอบครัว บิดามารดา มีที่พักอาศัยไม่แน่นอน ขาดการเรียนหนังสืออย่างต่อเนื่อง หรือไม่ได้เรียนหนังสือเลย มีพฤติกรรมไม่พึงปรารถนาในสายตาของคนทั่วไป เช่น ขอดทาน ลักขโมย หรือขายบริการทางเพศ บางคนมาจากครอบครัวที่ไร้ไปตามแหล่งงานต่างๆ บางคนมาจากครอบครัวที่มีความอดอยากแร้นแค้น ถูกดูต่ำตบตี บางคนถูกบังคับ จึงตัดสินใจมาใช้ชีวิตด้วยตนเอง เด็กเร่ร่อนเหล่านี้อยู่ในสังคมอย่างไร้สวัสดิภาพ เสี่ยงต่อการติดยาเสพติดประเภทยากระหะเหย ถูกบังคับให้ขอดทาน ลักเล็กขโมยน้อย และสุดท้ายมักตกอยู่ในอาชีพขายบริการทางเพศ

สาเหตุของการเร่ร่อน: เส้นทางจากบ้านมาสู่ถนน

จากการสัมภาษณ์เด็กเร่ร่อนและครูข้างถนนพบว่าสาเหตุสำคัญที่ผลักดันให้เด็กตัดสินใจหนีออกจากบ้านมาเผชิญชีวิตลำพังโดยการเร่ร่อนอยู่บนท้องถนนในกรุงเทพมหานคร มี 3 ประการคือ

1. ปัญหาครอบครัว

ปัญหาครอบครัวเป็นปัญหาที่ใหญ่มาก เป็นปัญหาเรื้อรังยากต่อการแก้ไขอันเป็นผลกระทบที่เกิดจากการพัฒนาเศรษฐกิจ และการเปลี่ยนแปลงของสังคมเกษตรมาสู่สังคมอุตสาหกรรม ทำให้ค่าครองชีพสูงขึ้น ครอบครัวที่เคยอยู่ด้วยกันอย่างสุขสบายกลับต้องเคร่งเครียดช่วยกันทำมาหากินเพื่อให้เพียงพอกับค่าครองชีพที่สูงขึ้น ปัญหาจากที่ดินทำกินไม่อุดมสมบูรณ์ทำให้ไม่สามารถเพิ่มพูนผลผลิตได้ในชนบท ผลักคนในครอบครัวให้ต้องอพยพย้ายถิ่นไปทำงานในเมืองใหญ่ พ่อแม่ต้องทิ้งลูกไว้ตามลำพังกับปู่ย่าตายาย นอกจากนั้นยังมีปัญหายาเสพติดที่นับวันจะทวีความรุนแรงขึ้นในชนบทซึ่งได้ดูดเงินทองทรัพย์สินที่มีอยู่ของชาวบ้านไปจนสิ้นเนื้อประดาตัว

ทำให้ครอบครัวแตกแยกทะเลาะเบาะแว้ง ทำร้ายร่างกาย หย่าร้างขึ้น เป็นผลกระทบมาสู่เด็กโดยตรง จะเห็นได้จากส่วนหนึ่งของคำบอกเล่าของเด็กเร่ร่อนที่พูดถึงสาเหตุในการตัดสินใจออกจากบ้านมาเผชิญชีวิตด้วยตัวเองตามลำพัง

“พ่อตาย แม่มีผัวใหม่ อารมณ์ร้าย ชอบด่าตีหนู หนูเลยหนีออกจากบ้าน”

“แม่ติดคุก ติดยา โดนเข้า 25 ปี ใครจะเลี้ยงผม”

“พ่อพิการ ออกไปขอทาน แล้วหายไปเลยไม่กลับบ้าน”

“ที่บ้านไม่มีใครอยู่ ไม่มีข้าวกิน”

“กลัวพ่อ พ่อเมาเหล้า อาละวาดเตะแม่ เตะผม ก็เลยอยู่ไม่ไหว”

“พ่อติดยา แม่ไปขายตัวที่ไหนไม่รู้”

“เบื้อยาย ชีบ่น น่ารำคาญ”

“ไม่เคยรู้จักพ่อแม่ อยู่วัด เบื้อ อยากออกมาหาเงินใช้”

2. โรงเรียน

เด็กเร่ร่อนจำนวนหนึ่งกล่าวถึงแรงผลักดันในการออกมาเร่ร่อนว่า เกลียดโรงเรียน ไม่อยากไปโรงเรียน ไม่ชอบเรียน เรียนไม่รู้เรื่อง ไม่ชอบเพื่อน ไม่ชอบครู ไม่ชอบทำการบ้าน ครูถามแล้วตอบไม่ได้ ถูกครูตี ถูกครูทำโทษ ถูกเพื่อนแกล้ง ฯลฯ เป็นต้น โรงเรียนจึงเป็นไม้เบื่อไม้เมามาของเด็ก บางคนเริ่มจากการหนีโรงเรียนก่อน เมื่อถูกจับได้ก็จะถูกครูทำโทษ หรือผู้ปกครองดุว่า กล่าว ตบตี อันเป็นสภาวะที่สุดจะทนทานได้ จึงทำให้ตัดสินใจออกไปเร่ร่อนในที่สุด

3. นายหน้าและเพื่อน

“นายหน้าหาเด็ก” เป็นอาชีพที่ทำรายได้จำนวนมากให้กับพวกมิจฉาชีพมานานแล้ว นายหน้าหาเด็กเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการขายบริการทางเพศ ซึ่งเป็นความนิยมบริโภคเชิงรูปแบบใหม่ โดยผู้บริโภครุ่นนี้นิยมมีเพศสัมพันธ์กับเด็ก ทั้งเด็กหญิงและเด็กชาย นอกจากการนำเด็กเข้าสู่ธุรกิจการขายบริการทางเพศแล้ว นายหน้าหาเด็กยังสามารถนำเด็กเหล่านี้ไปขายให้กลุ่มโรงงานบางประเภท เช่น โรงงานทำขนม โรงงานถ้วยกระดาษ โรงน้ำแข็ง ฯลฯ หรือ การทำงานบ้าน เป็นต้น จากคำบอกเล่าของเด็กทำให้ทราบว่า นายหน้าใช้วิธีล่อเด็กง่าย ๆ เช่น อาจซื้อขนมให้กิน ให้ยืมเล่นของเล่น แล้วชวนหนีไปโดยไม่บอกพ่อแม่ หรือเข้าไปหลอกพ่อแม่ผู้ปกครองโดยตรง แล้วทิ้งเงินไว้ให้เล็กน้อย โดยให้ความมั่นใจว่าเด็กจะสามารถทำงานส่งเงินมาให้ใช้แน่นอน จึงมีเด็ก

จำนวนหนึ่งที่ถูกหลอกให้มาขายแรงงาน เมื่อเด็กสามารถหนีจากโรงงานมาได้ก็จะเร่ร่อนอยู่ตามถนน

นอกจากนั้นยังมีเด็กอีกจำนวนหนึ่งได้รับการชักชวนจากเพื่อนที่เคยออกมาเร่ร่อนอยู่ก่อน เด็กส่วนหนึ่งจะเห็นตัวอย่างในการหาเงินได้เอง มีอิสระเสรี ไม่มีใครคอยตำว่า ทูบตี มีเงินใช้ มีข้าวกิน มีกางเกงยีนส์เสื้อยืดใส่ จึงสมัครใจออกมาเร่ร่อนตามเพื่อน

จากการสัมภาษณ์ครูศิลปะจากกลุ่มศิลปินอิสระ (มกราคม 2537) ที่ได้เคยเข้าไปสอนศิลปะ และศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับเด็กเร่ร่อนทำให้ได้ทราบว่า เมื่อเด็กมีความคุ้นเคยกับครูแล้วเด็กจะใช้ภาพวาดเป็นสื่อแสดงออกถึงความคิดเกี่ยวกับชีวิต ครอบครัว และสิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดี ทำให้ได้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับตัวเด็ก ความคิดคำนึงและสภาพแวดล้อมของเด็ก ที่ถ่ายทอดหรือสะท้อนออกมาจากภาพวาด และอาศัยจากการตะล่อมถามและการพูดคุยของครู ตัวอย่างเช่น เด็กบางคนไม่ยอมเขียนรูปบ้าน เพราะเกลียดบ้าน เกลียดพ่อแม่ เด็กบางคนวาดรูปบ้านแล้วเล่าเรื่องที่บ้านให้ฟัง บางคนวาดโถ่งน้ำ เพราะคิดถึงภาพตอนพ่อแม่อาละวาด ตะแถมและตะโถ่งน้ำแตก เด็กกลุ่มพัฒนาฯจะวาดรูปอวัยวะเพศ ผู้ชายกำยำและรูปผู้หญิงเด่นระบำ พร้อมทั้งเล่าเรื่องประกอบเกี่ยวกับเส้นทางระหว่างบ้าน พ่อแม่ ครอบครัว และห้องถนนให้ครูฟังด้วย

อย่างไรก็ตามมีเด็กจำนวนหนึ่งที่ไม่ยอมพูดถึง หรือไม่อยากพูดถึงครอบครัวในอดีต หรือสาเหตุของการเร่ร่อนเลย ทั้งนี้เนื่องมาจากเหตุการณ์ในอดีตโหดร้ายเกินไปสำหรับพวกเขา ยังไม่มีความไว้วางใจผู้ถาม และมีจำนวนไม่น้อยที่จำอะไรไม่ได้เลย

พฤติกรรมเด็กเร่ร่อน : แกร่งแต่อ่อนไหว

เมื่อออกมาเร่ร่อนอยู่กลางถนน เด็กเหล่านี้จะมีอิสระสูงมาก มีความกล้า ท้าทานไม่กลัวใคร บางคนแก่นแก้ว ปากจัด หน้าตามอมแมม สกปรก บ้างก็มีท่าไม่คอยน่าไว้วางใจ ในเวลาเดียวกันในห้องถนนก็มีเด็กเร่ร่อนอายุน้อย ๆ ที่มีท่าทางน่าเวทนา น่าเห็นใจสงสารปะปนอยู่เป็นจำนวนมากไม่น้อย

จากการศึกษาพฤติกรรมของเด็กเร่ร่อนจำนวนหนึ่งที่เข้ามาใช้ชีวิตอยู่ในบ้านเปิดของมูลนิธิสร้างสรรค์เด็กพบว่าพฤติกรรมของเด็กเร่ร่อนจะแตกต่างกับเด็กทั่วไปคือ (สัมภาษณ์จิรภา คลังรหัส, 2537)

1. เด็กเร่ร่อนจะมีพฤติกรรมก้าวร้าวสูงกว่าเด็กธรรมดา ความก้าวร้าวดังกล่าวจะแสดงออกด้วยคำพูด เช่น พูดคำหยาบ ใช้คำรุนแรง เช่น คำด่าพ่อ ด่าแม่ เป็นต้น นอกจากนั้นยังแสดงออกด้วยการกระทำต่าง ๆ เช่น เวลาเล่นระหว่างเด็กด้วยกัน ถ้ามีความขัดแย้งเด็กจะลงมือเลย เช่น ชกกันจนปากแตก ต่างฝ่ายต่างไม่ยอมแพ้อัน ความขัดแย้งเหล่านี้เด็กจะไม่คำนึงถึงรุ่น ๆ เป็นเด็กเล็กหรือเด็กโต เด็กทุกคนจะป้องกันตนเองไว้ก่อน จะชกต่อยเตะกันให้แพ้อันไปข้างใดข้างหนึ่ง หรือจนกว่าจะมีครูมาห้ามจึงจะยอมเลิกต่อสู้กัน

2. เด็กเร่ร่อนเป็นเด็กที่ไม่มีระเบียบวินัย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเสื้อผ้า การเก็บของ หรือการกินอาหาร แม้ว่าบ้านสร้างจะเป็นบ้านเปิด แต่ก็มักกฎเกณฑ์และระเบียบเพื่อฝึกเด็ก เช่น ตื่นเช้าขึ้นมาเด็กจะต้องทำเวร ชักเสื้อผ้าของตนเอง เก็บกวาดที่นอน บางทีครูต้องกวาดชั้น เพราะเด็กจะไม่ยอมทำเอง ต่อจากนั้นจึงมากินข้าว ส่วนใหญ่จะไม่วินัยซึ่งอาจเป็นเพราะพื้นฐานชีวิตไม่มีระเบียบมาก่อน เวลาอาหารจะแบ่งเด็กเป็นชุดๆ ละ 4 คน จะมีบางคนดกมาก แย่งตักขึ้นใหญ่ๆ ไม่คิดถึงคนอื่น แต่ใน 4 คนนี้จะมีการปรามกันเอง อย่างไรก็ตามการให้เด็กดูแลตนเองนี้บางครั้งใช้ไม่ได้ผล ฉะนั้น ครูหรือผู้ช่วยครูจึงต้องสังเกตดูแลอยู่ห่าง ๆ ด้วย

3. เด็กเร่ร่อนที่เป็นเด็กเล็กมักมีนิสัยขี้ฮั่น ติดครู จนบางที่เป็นที่หมั่นไส้ของรุ่นพี่ แม้เป็นเด็กเล็กก็จะไม่มีการร้องให้คิดถึงบ้าน เพราะเขาเลือกที่จะออกมาจากบ้านเอง แต่มีการคิดถึงพ่อ หรือแม่เป็นระยะ ๆ บางคนขอเรียกครูว่า “พ่อ” “แม่” ในความเห็นของครูคิดว่าเด็กอยากมีพ่อแม่ แต่ถ้าเป็นพ่อแม่แบบเก่าก็ไม่เอา จึงขอเรียกครูว่าพ่อแม่ บางคนจะถามซ้ำ ๆ ว่า “แม่รักหนูไหม” “ถ้าหนูทำผิด (เวลาคือ ชน แกล้ง หรือแย่งของคนอื่น) แม่อย่าโกรธหนูนะ”

4. ใจร้อนและชอบพูดโกหกจนเป็นนิสัย

5. มีความอิจฉาริษยา ในกลุ่มเด็กจะมีความอิจฉาริษยากันเองบ้าง เช่น เวลาเด็กเล็กนอนตักครู เด็กโตจะคอยมองและลอบแกล้ง ถ้าครูเผลอ หรืออาจแสดงปฏิกิริยาเฉยใส่หรือไม่พูดกับเด็กเล็ก

6. มีความอ้างว้างว่าเหว แม้ว่าลักษณะภายนอกของเด็กเร่ร่อนจะดูแกร่ง แก่นแก้ว ไม่กลัวใคร แต่ในส่วนตัวมีความว่าเหว บางทีหงอยเหงา เมื่อเห็นรูปพ่อแม่ลูกที่ดูมีความสุข หรือเห็นรายการโทรทัศน์เรื่องครอบครัว หรือเห็นครอบครัวพากันไปเที่ยวตามห้างต่าง ๆ เป็นต้น

7. ไม่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ จากการสังเกตพบว่า การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ระหว่างเด็กต่อเด็กมีน้อยมาก ส่วนใหญ่เด็กจะเอาตัวรอดแบบตัวใครตัวมันมากกว่า แต่เด็กจะมีความเอื้ออาทรต่อครู เช่น หาน้ำให้ครูดื่ม หรือแบ่งขนมให้ครู เป็นต้น

แหล่งที่อยู่และวิถีชีวิตของเด็กเร่ร่อนในกรุงเทพมหานคร

ในกรุงเทพมหานคร เด็กเร่ร่อนมักจะกระจายอยู่ตามแหล่งชุมชนใหญ่ๆ ที่มีผู้คนอาศัยอยู่จำนวนมากเพราะสะดวกในการดำรงชีวิต แหล่งสำคัญๆ ที่เป็นที่ยึดกันว่ามีเด็กเร่ร่อนจำนวนมาก ได้แก่ พัฒน์พงษ์ หัวลำโพง สนามหลวง สะพานพุทธ ตลาดหมอชิต ฯลฯ

พื้นที่พัฒน์พงษ์

พื้นที่พัฒน์พงษ์เป็นแหล่งบันเทิงของคนกรุงเทพฯ และนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ พื้นที่พัฒน์พงษ์มีทั้งเด็กเร่ร่อนที่มาจากต่างจังหวัดและกรุงเทพมหานคร จากย่านสลัม แถวโรงเรียนศึกษานารี สลัมคลองเตยและย่านสลัมอื่น ๆ เช่น ชุมชนดาวคะนอง และบ่อนไก่ เป็นต้น เด็กเหล่านี้บางคนเที่ยวเร่ร่อนมาเรื่อย จนเจอแหล่งพัฒน์พงษ์ก็ยึดเป็นแหล่งทำมาหากิน จากการศึกษาพบว่าเด็กเร่ร่อนที่ประจำอยู่พื้นที่นี้จะเคยเร่ร่อนอยู่แหล่งอื่น ๆ มาก่อน เช่น สนามหลวง สะพานพุทธ เป็นต้น เด็กจะรู้จัก “พัฒน์พงษ์” จากการบอกเล่าจากเพื่อนเด็กเร่ร่อนด้วยกัน หรือได้รับการชักชวนจากนายหน้าหาเด็กไปขายบริการ

ลักษณะของเด็กเร่ร่อนในพื้นที่พัฒน์พงษ์

เด็กเร่ร่อนที่พัฒน์พงษ์นี้จะมีทั้งกลุ่มเด็กเล็ก และกลุ่มวัยรุ่นทั้งชายและหญิง กลุ่มเด็กเล็กจะมีสภาพเหมือนเด็กเร่ร่อนทั่วไป คือหน้าตา เนื้อตัวมอมแมม เสื้อผ้าเก่าขาด ไม่สวมรองเท้า เด็กกลุ่มนี้ส่วนหนึ่งเป็นเด็กใหม่ ๆ ที่เพิ่งเข้ามาในพื้นที่ บางคนติดตามพ่อแม่มาขอทาน หรือขายของ ส่วนเด็กโตนั้นมีทั้งแบบแต่งตัวดี ถ้าไม่บอกก็ดูไม่ออกว่าเป็นเด็กเร่ร่อน และมีทั้งสภาพมอมแมมเหมือนกลุ่มเด็กเล็ก ในพื้นที่พัฒน์พงษ์มีทั้งเด็กเก่าที่อยู่ในพื้นที่มานานแล้วจนเป็น “หัวใจ” หรือ “ขาใหญ่” ของพื้นที่และมีเด็กใหม่ซึ่งเพิ่งเร่ร่อนเข้ามาในพื้นที่เป็นครั้งแรก

วิถีการดำเนินชีวิตของเด็กเร่ร่อน เมื่อเข้ามาใช้ชีวิตในพื้นที่พัฒน์พงษ์ เด็กมักจะหาเลี้ยงชีพด้วยการขอเงินจากนักท่องเที่ยวไปก่อน และจะพัฒนาวิธีการขอเงินไปเรื่อย ๆ โดยเฉพาะอย่าง

ยิ่งเมื่อได้พบและได้คำแนะนำจากเด็กเร่ร่อนรุ่นพี่ในพื้นที่ โดยปกติแล้วเด็กที่อยู่ในพื้นที่มานานจะรู้จักเด็กเร่ร่อนในพื้นที่เกือบทั้งหมด ดังนั้นเมื่อมีเด็กใหม่เข้ามา เด็กเก่าจะเข้าไปทักทายเพื่อสอบถามดูเชิงกันก่อน เมื่อคุ้นกันแล้วจึงแนะนำวิธีการหาเลี้ยงชีพและประทังชีวิตในพื้นที่ เช่น วิธีการขอเงินจากนักท่องเที่ยว การขายของเล็ก ๆ น้อย ๆ การหาของกิน การเป็นเพื่อนคุยสอบถามสารทุกข์สุขดิบ ไปจนถึงการพาไปรู้จักที่หลับที่นอน นอกจากนั้นเด็กเก่าซึ่งเป็น “ขาใหญ่” บางคนก็ยังให้ความคุ้มครอง และถ่ายทอดวิธีการหาเงินเลี้ยงชีพด้วยวิธีต่างๆ ที่จะทำได้เงินมาง่ายๆ มากๆ และเร็ว ๆ การตบเงินจากนักท่องเที่ยว การ “จับแซก” การขายบริการทางเพศ การรับจ้างซื้อยาเสพติด การขายยาเสพติด และการเข้าสู่ขบวนการของพวกมิจฉาชีพอีกด้วย ซึ่งจะได้กล่าวในรายละเอียดตามลำดับ

การขอทาน

ตามที่กล่าวมาแล้วว่าเด็กที่เข้ามาในพื้นที่พัฒนาพงษ์ส่วนใหญ่มักจะเคยเร่ร่อนอยู่ในพื้นที่อื่นมาก่อน ฉะนั้นบางคนจึงสามารถจะประทังชีวิตโดยเริ่มต้นจากการขอทานได้เลยโดยไม่เคอะเขิน หรือรู้สึกอายเหมือนครั้งแรก ๆ แต่ในย่านพัฒนาพงษ์ซึ่งเป็นที่รวมของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ เด็กจำเป็นต้องเรียนรู้ภาษาที่จะสื่อสารในการขอทานจากชาวต่างชาติให้ได้ด้วย ซึ่งในตอนนี้เองเด็กเก่าทั้งหลายก็มักจะตั้งตัวเป็นครูสอนภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารและการใช้งาน เช่น

“ยู ยู เท็น บาท”

“ยู ก็บ มี เท็น บาท”

“ยู วัน ดอลลาร์ บาท” เป็นต้น

โดยปกติแล้วเด็กจะขอทานจากคนทั่วไป แต่มักจะได้เงินจากผู้หญิงไทยที่ทำงานตามคลับหรือบาร์ และชาวต่างชาติมากกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวต่างชาติจะให้เงินประมาณครั้งละ 10 - 100 บาท ส่วนผู้หญิงบาร์จะให้ 5 บาท 10 บาท หรือ 20 บาท แล้วแต่โอกาส เทคนิคในการขอเงินนั้นมีหลายรูปแบบ เช่น กับชาวต่างชาติจะใช้วิธีเดิน ตามตื้อไปเรื่อย ๆ พร้อมส่งภาษาตามที่ได้ฝึกฝนมา แต่กับคนไทยถ้าตื้อมากส่วนใหญ่จะรำคาญ ถ้าโชคดีก็ได้มาบ้างบาทสองบาทเพื่อตัดความรำคาญ โชคไม่ดีก็ไม่ได้ แถมยังโดนด่าไล่ตะเพิดอีกด้วย ส่วนการนั่งขอทานนั้นก็ยังมีบ้างแต่รายได้จะไม่ดีเท่าการเดินขอ

การขอเงินจะได้หรือไม่ขึ้นอยู่กับ การแต่งกายเป็นสำคัญ เด็กเล็กบางคนจะได้รับการสอน จากรุ่นพี่ว่าต้องแต่งตัวโทรมเอาไว้ก่อนจึงจะขอทานได้ผล ดังนั้นเด็กจะมีชุดเก่าขอมขอเอาไว้ผลัด เปลี่ยน 1 ชุด เรียกว่า “ชุดขอทาน” เอาไว้ใช้งานขอทานโดยเฉพาะ เด็กบอกว่าถ้าแต่งตัวดีมีกัไม่ ค่อยได้เงิน เพราะดูไม่น่าสงสารเท่าที่ควร อย่างไรก็ตามการแต่งตัวสกปรกมอมแมม เด็กบอกว่า บางทีก็พบคนที่รังเกียจ ไม่อยากเข้าใกล้และมักจะรับหนึบกระเป๋าล้วนแล้วเดินหนี จุดเสียของ “ชุดขอ ทาน” อีกประการหนึ่ง คือ เป็นเป้าสังเกตของตำรวจ เด็กจึงต้องคอยระวังเตรียมพร้อมและหาทาง หนีที่ไล่เอาไว้ด้วยเสมอ แต่โดยสรุปรวมแล้ว เมื่อเทียบกันแล้วชุดขอทานมีจุดดีมากกว่าจุดเสีย คือ ทำให้ได้รายได้มากกว่า ดังนั้นเด็กส่วนใหญ่จึงยังคงมีชุดขอทานเอาไว้ใช้งาน

การขายของ

นอกจากการขอทานแล้ว เด็กเร่ร่อนยังหาเลี้ยงชีพได้ด้วยการขายของเล็ก ๆ น้อย ๆ โดย การแนะนำของเด็กเร่ร่อนเก่าในพื้นที่ ของที่ขายส่วนใหญ่ก็เป็นยาตม บุหรี่ หมากฝรั่ง ลูกอม ดอกไม้ ฯลฯ จากการสัมภาษณ์ครูข้างถนน พบว่า เด็กเร่ร่อนที่มาใช้ชีวิตบนถนนสายพัฒนาพงษ์นี้ มักจะมีจุดเริ่มและจุดจบที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ เด็กผู้หญิง เร่ร่อนเข้ามาในพื้นที่ เริ่มขอทาน ขาย ดอกไม้ ขายหมากฝรั่ง จากนั้นเมื่อโตหน่อยก็จะเข้าทำงานตามบาร์ ถ้ารูปร่างดีก็เป็นพนักงานเดิน โชว์ในบาร์ ถ้ารูปร่างเล็กก็เป็นเด็กเสิร์ฟ และสุดท้ายก็มาลงเอยด้วยการขายบริการทางเพศ ส่วน เด็กผู้ชาย เมื่อเร่ร่อนเข้ามาก็เริ่มหาเลี้ยงชีพจากการขอทาน ขายของ และลงท้ายด้วยการขาย บริการทางเพศเช่นเดียวกัน

แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าหนทางชีวิตของเด็กเร่ร่อนทุกคนจะขึ้นต้นและลงท้ายตามขั้น ตอนดังกล่าวเสมอไป เด็กเร่ร่อนบางคนอาจจะเร่ร่อนออกไปอยู่ในพื้นที่อื่น และมีเส้นทางชีวิตที่ดี กว่านี้ก็ได้ ทั้งนี้แล้วแต่จังหวะและสิ่งแวดล้อมรอบตัวจะชักนำหนทางชีวิตไปอย่างไร

การขายบริการทางเพศ

สาเหตุของการเข้าสู่อาชีพขายบริการของเด็กเร่ร่อนอย่างหนึ่ง คือ อยากได้เงิน เมื่อมี เพื่อนชักชวน จึงอยากลอง และเมื่อทดลองแล้วได้ค่าตอบแทนสูงก็จะติดใจ จากนั้นก็เข้าสู่วงจร ของการค้าประเวณีอย่างเต็มรูปแบบ เมื่อผ่านการขายบริการแล้วเด็กจะไม่ไปประกอบอาชีพอื่น เช่น ขอทาน หรือเซ็ดรถ เนื่องจากการขายบริการมีรายได้ดีกว่า กลุ่มเด็กเล็กอายุต่ำกว่า 14 ปี ลง

มาจะเป็นที่ต้องการของลูกค้า ถูกรสนิยมของฝรั่งและไม่เกี่ยงราคาจึงขายบริการได้ง่ายกว่าเด็กโต ส่วนเด็กโต (อายุประมาณ 14 - 17 ปี) จะมีการต่อรองราคาก่อนถ้าไม่พอใจก็ไม่ไปด้วย

รูปแบบของการขายบริการ

ลักษณะการขายบริการของเด็กเร่ร่อนจะมีหลายรูปแบบ มีทั้งขายบริการอย่างอิสระด้วยตนเองและโดยผ่านนายหน้า รูปแบบการขายบริการโดยอิสระนั้น เด็กจะค่อย ๆ เรียนรู้วิธีการ “จับแขก” ว่าควรจะทำอย่างไร โดยเด็กเหล่านี้มักอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเมื่อฝรั่งเดินผ่านและมองเด็ก เด็กจะมองตอบ หรือฝรั่งจะเดินเข้ามาทักทายกับเด็ก ถ้าเด็กพูดจาได้ตอบก็แสดงว่าเป็นเด็กที่ขายบริการแน่ ๆ หรือบางที่เด็กก็ใช้ภาษามือ ภาษาใบ้ จับมือ หรือขยิบตาก็เป็นที่รู้จักกัน ในบางกรณีที่เป็นแขกเก่า เด็กจำได้ก็จะเดินเข้าไปทักทายหรือแอบไปตกลงกัน ถ้าตกลงกันได้ก็จะนัดเวลาและสถานที่พบกัน ในกรณีที่เป็นแขกใหม่ เด็กจะเข้าไปทักทาย และถามตรง ๆ ว่า

“ยู วัน บอย”

การหาแขกของเด็กเร่ร่อนแม้จะไม่ใช่ว่าเรื่องยาก แต่ทั้งเด็กและแขกที่มาใช้บริการต่างก็ตระหนักดีว่า ไม่สามารถพากันไปโดยเปิดเผยได้ เพราะตำรวจจะคอยจับ เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ทั้งผู้ซื้อและผู้ขายต้องคอยระวัง แขกบางคนจะยื่นนามบัตรและที่อยู่ให้เด็กนั่งรถตุ๊ก ๆ ตามไปโรงแรม บางรายเมื่อตกลงราคากันเรียบร้อยแล้ว แขกจะออกเดินนำหน้าไปก่อน เด็กจะเดินตามไปที่หลัง เมื่อเด็กไปถึงโรงแรม จะพยายามหลบไม่ให้บ่อยโรงแรมเห็น ไม่เช่นนั้นคงไม่ได้ขึ้นไปพบแขก เมื่อให้บริการเสร็จแล้ว ฝรั่งจะจ่ายค่าบริการ และถ้าติดใจก็จะนัดครั้งต่อไป ซึ่งอาจเป็น 3 วัน หรืออาทิตย์ถัดไป

เด็กเร่ร่อนที่ขายบริการแบบอิสระจะไม่ยึดติดกับอาชีพขายบริการแต่จะนั่งเล่นกันจนกว่าจะมีคนมาติดต่อ อย่างน้อยในคืนหนึ่ง ๆ จะต้องมีเด็กในกลุ่มได้ไปขายบริการ เมื่อแขกต้องการเด็ก เด็กในกลุ่มจะสอบถามกันว่ามีใครอยากไปบ้าง ไม่มีการจัดคิว ไม่มีการบังคับ บางคืนเด็กอาจจะไม่ไปเลยก็ได้

ส่วนการขายบริการโดยผ่านนายหน้าหรือเอเย่นต์นั้น ลักษณะของนายหน้าไม่ได้มีลักษณะเป็นแก๊งค์แต่เป็นเด็กที่โตกว่า หรืออยู่มานานกว่า หรืออาจเป็นผู้ใหญ่ที่เรียกว่า “ขาใหญ่” หรือ “พี่ใหญ่” โดยนายหน้าจะทำหน้าที่หาแขกให้เด็ก ให้ความคุ้มครองเด็กไม่ให้วัยรุ่นที่โตกว่ามารังแก บางครั้งเด็กไม่อยากจะไปกับแขกแต่ก็จำเป็นต้องไป เพราะไม่เช่นนั้นต่อไปนายหน้าจะไม่หา

แขกให้ ขาใหญ่จะได้ค่านายหน้าจากการหาแขกให้เด็กประมาณครึ่งหนึ่ง ส่วนมากจะได้ 2 ต่อ คือ ได้ทั้งจากเด็กและแขก

ช่วงเวลาและสถานที่หาแขก

ชีวิตในพัฒนพงษ์จะเริ่มต้นประมาณ 19.00 น.ไปถึง 2.00 น. การทำงานของเด็กเร่ร่อนขายบริการก็เริ่มและจบในเวลาเดียวกัน เด็กเร่ร่อนมักจะจับกลุ่มเล่นกันอยู่บริเวณพื้นที่ใต้อาคารแห่งหนึ่งตั้งแต่หัวค่ำ และจะไปอยู่บริเวณหน้าห้างสรรพสินค้าโรบินสันหัวมุมถนนสีลม หรือที่เรียกกันทั่วไปในกลุ่มเด็กว่า "หน้าโร" เนื่องจากบริเวณนั้นเป็นที่ชุมนุมชนจึงหาแขกได้ง่าย แต่บางครั้งเด็กเร่ร่อนจะไม่ค่อยชอบไปแถวหน้าโร เนื่องจากบริเวณนั้นเป็นที่ชุมนุมของพวกเด็กวัยรุ่นที่แต่งตัวดี หน้าตาสะอาดสะอ้าน แต่เด็กเร่ร่อนพวกนี้เนื้อตัวสกปรก เสื้อผ้าเก่า มอมแมม จึงเกิดความรู้สึกแบ่งแยก และบริเวณนั้นมีป้อมตำรวจซึ่งเป็นสิ่งที่เด็กเร่ร่อนกลัวที่สุด ฉะนั้น ถ้าช่วงใดตำรวจตรวจจับบ่อยเด็กเร่ร่อนจะเสี่ยงไม่ไปอยู่ในบริเวณดังกล่าว

นอกจากนั้นเด็กผู้ชายมักจะไปเตร่คอยอยู่บริเวณซอยสีลม ซอย 6 ซอย 8 หน้าบาร์เกย์ ส่วนเด็กผู้หญิงจะไปหาแขกบริเวณอนุเสาวรีย์พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สวนลุมพินีช่วงดึกหลังบาร์เลิกก็เป็นอีกช่วงหนึ่งที่หาแขกได้ง่าย เพราะแขกเสร็จจากการเที่ยว ช่วงเวลานี้เด็กเร่ร่อนจะไปเตร่อยู่แถวหน้าบาร์เพื่อรอแขกเป็นประจำ เมื่อบาร์เลิกแล้วยังไม่ได้แขกก็แสดงว่าวันนั้นไม่มีรายได้

การบริการลูกค้า

เมื่อเด็กตกลงกับแขกได้ก็จะตามไปยังสถานที่นัดหมาย ซึ่งมักจะเป็นโรงแรมในละแวกนั้น เช่น แถวพัฒนพงษ์ ถนนสาทร ถนนพระราม 4 ซอยร่วมฤดี และประตูน้ำ เป็นต้น เมื่อเข้าไปในห้องพักแขกจะให้เด็กอาบน้ำทำความสะอาดร่างกาย หรือแขกอาบน้ำให้ สำหรับการให้บริการแขกจะมีหลายรูปแบบ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถของเด็กแต่ละคนด้วย เช่น การสำเร็จความใคร่ด้วยมือ หรือการชักว่าว การอมอวัยวะเพศ หรือ การไม้ก (Smoke) การร่วมเพศทางทวารหนัก (หรือการอัดถั่วดำ และ การนอนกอดเฉยๆ) เป็นต้น การจะให้บริการรูปแบบใดนั้นขึ้นอยู่กับความต้องการของแขก บางคนต้องการให้เด็กบริการแบบผสมผสานหลายรูปแบบ นอกจากนั้นบางครั้งแขกบางรายใช้บริการจากเด็กคราวเดียวกัน 2 - 3 คนก็มี ในการร่วมเพศนั้น แขกมักจะใช้ถุงยางอนามัยทุกครั้ง ในขณะที่เด็กไม่มีเครื่องป้องกันใด ๆ ทั้งสิ้น

ในกรณีที่เป็นเด็กใหม่ยังไม่มีประสบการณ์การขายบริการ แยกจะสอนให้เด็กเรียนรู้โดยการฉายวิดีโอเทปให้ดูเป็นตัวอย่างแล้วช่วยแนะนำให้เด็กปฏิบัติหลังจากให้บริการเสร็จสิ้นแล้ว เด็กจะอาบน้ำทำความสะอาดร่างกายอีกครั้งก่อนกลับโดยมีการนัดหมายใหม่ สำหรับระยะเวลาให้บริการประมาณไม่เกิน 3 ชั่วโมงต่อแขกหนึ่งคน

ในบางครั้งเด็กจะพบแขกที่มีความวิปริตทางเพศ แยกจะบังคับให้เด็กบริการด้วยวิธีแปลก ๆ เช่น บังคับให้เด็กร่วมเพศกับแขกคนอื่นให้ดู บางรายมีการถ่ายภาพด้วยซึ่งในกรณีดังกล่าวนี้บางครั้งเด็กก็ไม่รู้มาก่อนว่าแขกมีความวิปริต บางรายก็มีของเล่นเป็นวิดีโอเกมส้อมาล่อเด็กบางคนเมื่อเจอแขกวิปริตต้องหยุดขายบริการไปหลายวัน แต่บางคนก็ไม่ถือสา คราวหน้าถ้าพบอีกก็จะเรียกค่าทิปพิเศษในการให้บริการพิเศษด้วย

ราคาค่าบริการ

ราคาค่าบริการแต่ละครั้งไม่มีอัตราแน่นอน สำหรับเด็กผู้หญิงจะได้ต่ำสุด 300 บาท ซึ่งถูกกว่าเด็กผู้ชายซึ่งได้ตั้งแต่ 500 - 1,000 บาท แล้วแต่ความพอใจของแขก ถ้าเด็กหน้าตาดี แยกพอใจก็จะให้ราคาดี หรือถ้าเด็กเห็นแขกแต่งตัวดี ทำทางมีเงิน เด็กจะเรียกราคาสูง ส่วนมากแขกมักจะเลือกเด็กที่มีหน้าตาดีแม้ว่าจะแต่งตัวสกปรก มอมแมม

รูปแบบของการให้บริการมีทั้งแบบค้างคืนและไม่ค้างคืน ถ้าให้บริการแบบค้างคืนราคาค่าบริการจะตกประมาณ 1,000 บาท ถ้าไม่ค้างคืนราคาตกประมาณ 700 บาท เด็กส่วนใหญ่ชอบแบบค้างคืนมากกว่าเพราะได้ค่าตอบแทนสูงกว่า แต่โดยทั่ว ๆ ไปแยกจะนิยมแบบไม่ค้างคืน อย่างไรก็ตามค่าบริการจะถูก หรือแพงยังขึ้นอยู่กับลักษณะของการให้บริการด้วย เช่น การนอนกอดเฉย ๆ การชกมวย หรือการไม้ก่ ตามที่ได้กล่าวแล้วข้างต้นอีกด้วย

นอกจากค่าบริการเป็นครั้งคราวรายวันแล้วยังมีบริการแบบรายเดือน รายได้ของเด็กจะตกประมาณหลายพันบาทต่อเดือน เด็กบางคนคุยว่าเคยได้เป็นหมื่น ๆ เด็กบางคนฉวยโอกาสชิงทรัพย์แยกนำไปขายได้เงินมาอีกแต่ก็ต้องย้ายแหล่งไปทำมาหากินที่อื่นเป็นการชั่วคราวก็มี

การใช้เงินที่ได้จากการขายบริการ

เมื่อขายบริการได้เด็กเร่ร่อนจะกันเงินส่วนหนึ่งไปซื้อข้าวมาแบ่งกันในกลุ่ม เด็กเร่ร่อนแทบทุกคนจะติดสารระเหยประเภทกาว ที่นิยมมากคือกาว 3K ชนิดเดียวกับที่ใช้ปะยางรถจักรยานและพกติดตัวไว้ เมื่อมีเวลาจะควักกาวออกมาดมตลอดเวลา เมื่อแขกเข้ามาติดต่อก็พยายามชวนกาวไว้ไม่ให้แขกเห็น นอกจากนี้ยังซื้อยาเสพติดชนิดอื่นๆ เช่น Big หรือ ยาเมา เช่น Valium และ Unoctin เงินที่เหลือจากการซื้อกาวจะนำไปซื้อขนม หรืออาหาร ของกินมาแจกเพื่อน ๆ นอกจากนั้นยังนำเงินไปเล่นสล็อตเกอร์ เล่นเกมส์ เล่นสเก็ต ไปเที่ยวดิสโก้เธค ซื้อเสื้อผ้า เด็กผู้หญิงก็ซื้อเครื่องประดับ เป็นต้น เด็กวัยรุ่นบางคนเช่าบ้านอยู่ด้วยกัน เช่น แถวบางพลี แถวบางนาที่มี ค่าเช่าตกคืนละ 100 บาท เด็กจึงต้องหาเงินมาใช้ชำระค่าเช่านั้นอีกด้วย

เด็กเร่ร่อนที่อยู่กลุ่มเดียวกัน มักมีความเอื้ออาทรต่อกัน แบ่งกันกิน แบ่งกันดม แบ่งกันใช้เรื่องเงินถ้าไม่มากเกินไปก็สามารถหยิบยื่นกันได้ อย่างไรก็ตาม แม้จะเอื้อเพื่อซึ่งกันและกันแต่เด็กเร่ร่อนก็ยังคงระวังกระเป๋าของตนไว้เป็นอย่างดี หากประมาทเด็กด้วยกันอาจจะขโมยเงินกันเองได้บ่อยๆ เช่นกัน

เส้นทางการขายบริการของเด็กเร่ร่อน

เด็กเร่ร่อนที่ขายบริการย่านพัฒนาพงษ์มักจะไม่ปักหลักอยู่ที่พัฒนาพงษ์แต่เพียงที่เดียว แต่จะมีการเคลื่อนย้ายไปมาระหว่าง พัทยา - พัฒน์พงษ์ - พัทยาเมื่อไรก็ตามที่มีการกวาดล้างแถวพัฒนาพงษ์เด็กก็จะย้ายไปหากินแถวพัทยาซึ่งเป็นแห่งใหญ่ในการค้าประเวณีของเด็กชายหญิงหรือถ้าที่พัทยามีเทศกาลเด็กก็จะย้ายจากพัฒนาพงษ์ไปพัทยา หหมดเทศกาลก็กลับมา เด็กเร่ร่อนเหล่านี้มีหูตากว้างไกลจะทราบข่าวที่ไหนมีงานก็จะย้ายไปเพื่อหาเงิน เช่น เมื่อมีงานกีฬาซีเกมส์ที่เชียงใหม่ เด็กย่านพัฒนาพงษ์เหล่านี้ก็จะย้ายไปเชียงใหม่เป็นการชั่วคราว เป็นต้น สำหรับในย่านพัฒนาพงษ์นั้น เด็กจะรู้ว่าในช่วงฤดูหนาว จะมีนักท่องเที่ยวมากมายโดยเฉพาะอย่างยิ่งฝรั่งจากยุโรปและอเมริกา ฉะนั้นในช่วงเวลาดังกล่าวเด็กก็จะมาประจำอยู่ที่พัฒนาพงษ์ ในปัจจุบันนี้จำนวนเด็กเร่ร่อนที่พัฒนาพงษ์จะลดลง เนื่องจากถูกตำรวจกวาดจับบ่อยครั้งขึ้นในช่วงใกล้วันเทศกาลต่างๆ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันฉัตรมงคล หรือวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันเข้าพรรษา วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา เป็นต้น

ทัศนคติและค่านิยมของเด็กเร่ร่อนต่อการขายบริการทางเพศ

เด็กเร่ร่อนมีความเห็นว่าอาชีพการขายบริการทางเพศนี้เป็นอาชีพที่ดีที่สุด และไม่เสียหาย เพราะได้เงินง่ายและได้มากกว่าอาชีพอื่นๆ เช่นขอทาน ขายพวงมาลัย หรือเข็ดกระจกรถยนต์ เด็กถือว่าการมีเพศสัมพันธ์กับคนหลายคน คือ ความเก่ง ถ้าใครหาแขกได้หลายคนก็จะเป็นที่นิยมในกลุ่มเด็กด้วยกัน อย่างไรก็ตามเด็กคิดว่าอาชีพนี้ไม่ยั่งยืน เด็กหลายคนบอกว่าจะไม่ยึดเป็นอาชีพตลอดไป คาดว่าจะทำเพียง 4 - 5 ปี พอโตเป็นหนุ่มก็ต้องเลิก เนื่องจากแขกที่ใช้บริการชอบเด็ก ๆ มากกว่า ถ้าโตแล้วก็จะหางานอื่น เช่น ทำงานในบาร์หรือขายของต่อไป

กรณีศึกษา : เด็กเร่ร่อนที่ขายบริการทางเพศ

อ. ปัจจุบันอายุ 24 ปีมีภูมิลำเนาอยู่ที่จังหวัดพัทลุง เมื่อยังเล็กอาศัยอยู่กับยาย เนื่องจากพ่อเสียชีวิตเมื่ออายุได้เพียง 7 ปี ส่วนแม่มีสามีใหม่ เมื่อจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 อ. (12 ปี) ได้เข้ามาหางานทำในกรุงเทพฯ โดยไม่มีญาติพี่น้องและคนรู้จัก อ. ไปทำงานเป็นเด็กเสิร์ฟอาหารอยู่แถวบางกอกน้อยได้ 3 เดือน ก็ออกไปอยู่สนามหลวงซึ่งในยุคนั้นมีกระเทยอยู่เป็นจำนวนมาก อ. ถูกกระเทยชวนไปนอนด้วยและรู้จักการให้บริการเป็นครั้งแรก อ. ได้รับการเลี้ยงดูจากกระเทยระยะหนึ่ง จึงออกไปหางานทำ ทำงานอยู่ได้ไม่นานก็ออกมาประจำอยู่แถวพัฒนาพงษ์ เมื่ออายุได้ 14 ปี อ. เริ่มขายบริการทางเพศกับฝรั่ง จนอายุ 15 ปีจึงกลับไปทำงานที่ร้านตู้ปลาระยะหนึ่ง จากนั้นก็กลับมาอยู่พัฒนาพงษ์ และอยู่ที่นั่นมาตลอดจนปัจจุบัน โดยประกอบอาชีพขายบริการอิสระแต่เพียงอย่างเดียว

สำหรับค่าบริการ อ. เล่าว่า เมื่อก่อนประมาณ 200-300 บาท ปัจจุบันเพิ่มเป็น 700-1,000 บาท อย่างไรก็ตามค่าบริการตอนนี้ไม่ค่อยแน่นอนแล้วแต่ความพอใจ ถ้าฝรั่งใจดีบางครั้งก็ให้ 4,000-5,000 บาท ส่วนฝรั่งที่นิยมมาเที่ยวใช้บริการเด็กเร่ร่อนส่วนใหญ่จะเป็นชายวัยกลางคน อายุ 30 -40 ปี

การหาแขกนั้น อ. จะนั่งอยู่แถวหน้าโรบินสันและโรงแรมสุริวงส์ ถ้าวันไหนฝนตกจะหาแขกได้ง่าย

“ชอบฝนตกเพราะแขกจะแยะ แขกจะอยู่ในโรงแรมไม่ออกมา พวกเด็กจะนั่งอยู่ในคอฟฟี่ชอป ตี๋มกาแพ่นหรือโค้ก หรือห้องลอบบี้ของโรงแรม ถ้าแขกพอใจก็จะเรียก ในนั้นมีเด็กแบบนี้แยะ เด็กคนอื่นจะนั่งทั้งวัน แต่ต้องแต่งตัวให้เรียบร้อย”

แน่นอนการเข้าไปนั่งในคอฟฟี่ชอปของโรงแรมส่วนใหญ่จะเป็นเด็กโต ต้องแต่งตัวดี เนื้อตัวต้องสะอาด ไม่เช่นนั้นบ๋อยโรงแรมจะไม่ให้เข้า นอกจากการนั่งขายบริการบริเวณโรงแรมแล้ว บริเวณหน้าห้าสรวพสินค้าก็เป็นอีกแห่งหนึ่งที่เด็กไปชุมนุมกันมาก

“ หน้าโระจะหาแขกได้ง่ายกว่า เดินไปเดินมาเดี๋ยวกก็ได้ ประมาณเที่ยงคืนเด็กจะนั่งเต็มหน้าโระเพื่อหาแขก เด็กเร่ร่อนจะไม่แย่งลูกค้ากัน แขกบางคนชอบเด็ก บางคนชอบผู้ใหญ่ ชอบเด็กก็เอาแต่เด็ก ส่วนมากจะได้แขกตอนบาร์เล็ก”

อ. ทำงานตั้งแต่เวลา 19.00 น.ไปจนถึง 2.00 น. ถ้าได้แขกหลังบาร์เล็กกว่าจะกลับถึงบ้านก็ประมาณ 5.00 น. อ. เล่าถึงวิธีการหาแขกว่าถ้านั่งหรือเดินอยู่แล้วมีฝรั่งมาส่งยิ้มให้เขาจะรีบเข้าไปทักทายทันทีด้วยบทสนทนาต่างๆ เช่น

“How are you?”

“You want boy?”

“I go with you”

กับลูกค้าฝรั่งจะไม่มีการต่อรองราคาเพราะฝรั่งไม่มีการเบียด อ. ไม่ชอบไปกับคนไทย นอกจากจะไม่มีเงินใช้จริงๆ จึงจะๆไปกับคนไทย

ปัจจุบัน อ. เข้าบ้านอยู่แถบพระโขนงกับเด็กเร่ร่อนชายอีกคนหนึ่ง (อายุประมาณ 14 ปี) ซึ่งมีอาชีพขายบริการเช่นเดียวกัน อ. มีแขกขาประจำเป็นชาวญี่ปุ่น อเมริกัน และออสเตรเลีย ซึ่งทั้งหมดกลับประเทศไปแล้ว แต่จะส่งเงินมาให้ใช้ทุกเดือน คนละไม่ต่ำกว่า 3,000 บาท และถ้าเดือนไหนเงินไม่พอใช้ก็สามารถเขียนจดหมายไปขอเพิ่มเติมได้ ขาประจำเหล่านี้จะแวะเวียนมาเที่ยวเมืองไทยเป็นประจำ

รายได้จากการขายบริการทางเพศ อ. จะใช้ให้หมดไปกับการเล่นสล็อตเกอร์ หยอดตุ้มม้า ซื้อเสื้อผ้า อาหารและเป็นค่าเช่าบ้าน เป็นต้น สำหรับการหยอดตุ้มม้า อ. เล่าว่ามี

เท่าไรก็หมด เงินที่หามาได้จะใช้หมดไปเดือนๆ โดยไม่มีการเก็บออม อ. พอใจกับอาชีพของเขา และคิดว่าจะทำอาชีพนี้ไปเรื่อยๆ

จากเรื่องราวของ อ. ทียกตัวอย่างมานี้จะเห็นได้ว่า เมื่อไรก็ตามที่เด็กพ้นออกมาจากครอบครัวมาเร่ร่อน โอกาสที่จะได้พบกับสิ่งเลวร้ายรอบข้างย่อมมีมาก และยิ่งใช้เวลาเร่ร่อนอยู่บนถนนนานเท่าไร โอกาสที่จะกลับตัวเป็นคนดีย่อมน้อยลงตามลำดับ

พื้นที่สนามหลวง

สนามหลวงเป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่เด็กเร่ร่อนเกือบทุกคนรู้จัก ไม่ว่าจะเด็กเร่ร่อนมาจากแถบใดของกรุงเทพมหานครก็ตาม เนื่องจากเป็นจุดผ่านของรถเมล์หลายสาย เด็กบางคนนั่งรถเมล์หลงทางมา พอถึงสนามหลวงก็แวะลงเพราะที่นี่เด็กมีโอกาสเลี้ยงชีพได้ง่าย ดังนั้นสนามหลวงจึงเป็นพื้นที่ที่เด็กเร่ร่อนเกือบทุกคนมีโอกาสได้มาสัมผัส อาจจะเป็นลักษณะของการหลงทาง การมาเที่ยว การมาอยู่อาศัย หรือเป็นทางผ่านก่อนจะไปปักหลักอยู่ที่อื่น สนามหลวงจึงมีทั้งเด็กที่ออกมาเร่ร่อนเป็นครั้งแรก และเด็กที่มีประสบการณ์การเร่ร่อนมาแล้วอย่างโชกโชน

ลักษณะของเด็กเร่ร่อนบริเวณสนามหลวง

เด็กเร่ร่อนที่สนามหลวงจะมีทั้งเด็กผู้หญิงและเด็กผู้ชาย ในพื้นที่นี้จะมีเด็กเร่ร่อนรวมทั้งผู้ใหญ่เร่ร่อนอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ไม่สามารถบอกจำนวนที่แน่นอนได้ เพราะเป็นจุดที่คนเร่ร่อนเหล่านี้หมุนเวียนไปมา บางช่วงก็มีมาก บางช่วงก็น้อย ในช่วงเวลาที่พบเห็นมาก คือ เวลาเย็นเลิกงาน พลบค่ำ และตอนกลางคืน สำหรับเด็กเร่ร่อนจะมีอายุตั้งแต่ 5 -16 ปี ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มวัยรุ่นอายุระหว่าง 13 - 16 ปี เด็กเล็กมีบ้างไม่มากนัก

วิถีการดำเนินชีวิตของเด็กเร่ร่อน

จากการศึกษาพบว่าเด็กเร่ร่อนส่วนใหญ่จะมาสนามหลวงในตอนกลางคืนและยึดสนามหลวงเป็นแหล่งมั่วสุมและหารายได้ในรูปแบบต่าง ๆ รวมทั้งยึดเป็นที่นอนในตอนกลางคืนด้วย แต่ก่อนนี้แก้อัยยารอบสนามหลวงเคยเป็นที่นอนที่ปลอดภัยของทั้งเด็กและผู้ใหญ่ แม้ว่าจะต้องแยง

ซึ่งกันบ้างเพราะนอกจากเด็กเร่ร่อนแล้วยังมีบรรดาคนเฒ่ามาอาศัยจับจองเป็นที่นอนอีกด้วย แต่หลังจากที่มีการตัดเสาไฟฟ้าบริเวณรอบสนามหลวงแล้ว สัญชาตญาณของการระวังตัวให้ปลอดภัยไว้ก่อน จึงทำให้เด็กเร่ร่อนต้องย้ายไปนอนในที่ที่ห่างไกลจากสายตาดำรวจ เช่น บนสนามหญ้ากลางสนามหลวง บริเวณอนุสาวรีย์แม่พระธรณีบีบมวยผม บริเวณอนุสาวรีย์ทหารอาสา บริเวณใต้สะพานสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ หน้าโรงเรียนนาฏศิลป์ เป็นต้น หรือไกลออกไป เช่น บริเวณใต้สะพานข้ามสี่แยกอรุณอมรินทร์

การนอนตามบริเวณพื้นที่สาธารณะเหล่านี้ เด็กจะนอนดิ๊กและตื่นแต่เช้า เพราะเจ้าหน้าที่ของกรุงเทพมหานครจะมาคอยตรวจ เด็กส่วนหนึ่งจะหลบไปนอนต่อแถววัดมหาธาตุฯ บางส่วนไปนอนที่วัดศิริอามาตย์ฯ ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากสนามหลวงมากนัก

การยืมชีพของเด็กเร่ร่อน

ในตอนกลางวันเด็กส่วนนี้จะแยกย้ายไปแหล่งอื่น ส่วนที่เหลืออยู่ที่สนามหลวง บ้างก็จับกลุ่มมั่วสุม บ้างก็เก็บของขาย เช่น ขวดเบียร์ กระป๋องโค้ก เป็นต้น การหาเงินเพื่อยังชีพของเด็กเร่ร่อนที่สนามหลวงนี้มีหลายรูปแบบดังนี้ คือ

การขอทาน

ตามที่กล่าวมาแล้วว่า สนามหลวงเป็นที่ชุมนุมชน เป็นต้นทางของรถเมล์หลายสาย เช่น รถเมล์สาย 64 มีต้นทางอยู่ด้านหน้ากระทรวงยุติธรรม รถเมล์สาย 201 และ 203 มีต้นทางอยู่ที่บริเวณหน้ากรมศิลปากร ถนนหน้าพระธาตุ รถเมล์ ปอ. 39 มีต้นทางที่อนุสาวรีย์ทหารอาสา รถเมล์สาย 15 สุดทางที่ข้างโรงละครแห่งชาติ เป็นต้น นอกจากนั้นบริเวณรอบสนามหลวงฝั่งตรงข้ามกระทรวงยุติธรรมและฝั่งตรงข้ามมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ยังมีป้ายรถเมล์ด้วย สนามหลวงจึงเป็นแหล่งรวมของผู้คนที่สัญจรไปมาอยู่ตลอดทั้งวัน การขอทาน จึงเป็นการยังชีพที่ง่ายและสะดวกของเด็กเร่ร่อน การขอทานนี้เด็กเร่ร่อนจะทำเป็น 2 ลักษณะ คือ การขอทานธรรมดา เด็กเร่ร่อนที่ขอทานแบบนี้มักเป็นเด็กเล็กโดยขอตามป้ายรถเมล์ที่มีคนมาขึ้นรถ หรือขอบุคคลทั่ว ๆ ไป ที่เดินผ่านสนามหลวง

อีกประเภทหนึ่ง คือ พวก “เดินไกล” ส่วนมากเป็นเด็กโตอายุเฉลี่ยประมาณ 13 - 15 ปี พวกนี้จะไปเป็นกลุ่ม 2 - 3 คน จะเดินรอบสนามหลวงใช้วิธีเดินล้อมหน้าล้อมหลังเหยื่อแล้วขอเงิน

วิธีการใดก็เริ่มจากการบอกว่า “พี่ ๆ ขอตั้งกินข้าวหน่อยสิ” หรือ “พี่ขอเย็บบาท” หรือ “พี่ขอค่ารถ หน่อย จะกลับบ้าน” เป็นต้น หนแรกถ้าไม่ให้ก็จะเริ่มต่อ 2 - 3 หน หรือมากกว่านั้น ถ้ายังไม่ให้อีกก็จะเริ่มกวน เช่น เดินเตะขาไปมา เป็นต้น พอเล่นไม้นี้เหยือกก็มักจะต้องให้เพราะกลัวเจ็บตัว แต่หลายครั้งที่เด็กเร่ร่อนก็เจอคนจริง นอกจากไม่ให้แล้วยังโดนตำหนิตั้งทำสู้อด้วยจนเด็กเร่ร่อนบางคนก็วิ่งหนีเตลิดไปก็มี เด็กเร่ร่อนบางคนมีอาวุธ เช่น มีดพกติดตัวเอาไว้จี้ผู้เคราะห์ภัยยามโพล้เพล้ โชคดีก็ได้ โชคร้ายก็โดนตำรวจจับติดคุกสถานีดำรวจขณะสงครามอยู่เป็นประจำ การเดินไถเงินนี้โดยปกติจะไม่เลือกเวลา แล้วแต่อารมณ์ เด็กจะมีคติประจำกลุ่มว่า “เป็นนักเลง ต้องเกรงใจผู้หญิง” ฉะนั้น ผู้หญิงจึงไม่ใช่กลุ่มเป้าหมายของการดำเนินการรูปแบบนี้

กลุ่มที่เดินไถเงินจะมีประมาณ 2 - 3 กลุ่ม จะเดินไถเพียงวันละ 1 รอบเท่านั้นเพราะต้องคอยหนีตำรวจที่เหยื่อไปแจ้งด้วย ถ้าชะล่าใจเดินมากกว่า 1 รอบอาจถูกตำรวจจับได้ง่าย เพราะฉะนั้นเมื่อใดเสร็จจะนำเงินมาแบ่งกัน รายได้จากการไถวันหนึ่ง ๆ ตกประมาณ 120 - 150 บาท เมื่อแบ่งกันแล้วก็จะแยกย้ายกันไป กลุ่มไถเงินทั้ง 3 กลุ่มบางครั้งจะทำงานรวมกันได้ และอาจทำแบบสลับกลุ่มกันก็ได้ การเดินไถนี้ทำรายได้ดีให้แก่เด็กเร่ร่อนวัยรุ่น สำหรับเด็กเล็กทำไม่ได้ เพราะต้องอาศัยความชำนาญพิเศษ เด็กเล็กจะได้แต่เดินตามไปดูไม่ได้รวมกลุ่มด้วย แต่เมื่อได้เงินแล้วเด็กโตจะพาเด็กเล็กไปกินข้าวด้วย สถานที่กินข้าวก็คือโรงอาหารคณะสังคมสงเคราะห์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หรือร้านอาหารแถวท่าพระจันทร์

การขายบริการทางเพศ

เป็นการหารายได้เพื่อยังชีพอีกอย่างหนึ่งของเด็กเร่ร่อนเพราะสนามหลวงเป็นแหล่งของเกย์ไทยที่มีชื่อแห่งหนึ่งของกรุงเทพมหานคร จุดรวมของเกย์ย่านสนามหลวง คือ บริเวณอนุสาวรีย์ทหารอาสาหรือที่รู้จักกันในหมู่ของเด็กเร่ร่อนว่า “อนุสาวรีย์ขาว” และบริเวณสนามหลวงด้านทิศเหนือ หรือ “โค้งเกย์” ของเด็กเร่ร่อน นอกจากนี้ยังมีบริเวณใกล้เคียง คือ แหล่งคลองหลอด และสนามชัย นอกจากเป็นที่ยืมหาเหยื่อของหญิงโสเภณีราคาถูกหรือที่รู้จักกันว่า “ผีขุน” และ “ผีมะขาม” แล้วยังขึ้นชื่อว่าเป็นแหล่งเกย์มานานแล้วอีกด้วย คนที่มาซื้อบริการนั้นเป็นเกย์ไทยซึ่งมีหลายอาชีพ เช่น ผู้พิพากษา หมอ ครู ทหาร และข้าราชการ

วิธีการที่เกย์เหล่านี้ใช้กับเด็กเร่ร่อน คือ การชวนเด็กไปกินข้าวหรือดูหนัง ซึ่งเด็กเหล่านี้จะเข้าใจได้ทันทีว่าจะชวนไป “อัดตุต” หรือ “อัดตัวดำ” จากนั้นก็จะพาขึ้นแท็กซี่ไปที่บ้านหรือโรงแรม

ในละแวกนั้น สำหรับสนนราคาที่ตกลงกันมักจะเป็นครั้งละ 300 บาท บางครั้งแม้ตกลงราคากันแล้ว แต่เด็กก็โดนเบี้ยวค่าบริการบ่อย ช่วงหลังๆ จึงมักจะไปกันเป็นกลุ่มเพื่อป้องกันการเบี้ยว เดือนหนึ่งจะขายบริการได้ประมาณ 4 - 5 ครั้ง/คน

ช่วงเวลาตั้งแต่หลังเลิกงานเป็นต้นไป โพล์เพล้และช่วงดึก เด็กเร่ร่อนจะรู้หน้าที่มาเตรรรออยู่บริเวณแหล่งเกย์ทั้งหลายตามที่กล่าวมาแล้ว ถ้าพบขาประจำบางครั้งก็ไม่ต้องรอให้ถามส่งสัญญาณขยับตา กวักมือก็เป็นอันรู้กัน สำหรับเกย์ขาจรที่เด็กไม่รู้จัก เด็กจะไม่เข้าไปถาม เพราะไม่แน่ใจ แต่จะเตรไปเตรมากกว่าตาดูและรอให้ถามตกลงราคากันก่อนจึงจะไปด้วย

พื้นที่หัวลำโพง

“อู่ข้าวอู่น้ำ” เป็นอีกชื่อหนึ่งของหัวลำโพงที่รู้จักกันดีในกลุ่มของเด็กเร่ร่อน ที่มีหลายสิ่งหลายอย่างสำหรับการใช้ชีวิตเร่ร่อน ไม่ว่าจะเป็นการหาเงิน การเก็บเศษอาหารเพื่อยังชีพ การพักผ่อนหลับนอนบนตุ้รถไฟที่ติดตู้ไว้ในย่านที่ลับตาคน ห้องส้วมและที่อาบน้ำที่สามารถใช้บริการได้ตลอดเวลา

เด็กเร่ร่อนที่หัวลำโพงมีจำนวนไม่แน่นอนในแต่ละวัน แต่โดยเฉลี่ยแล้วประมาณ 10 - 15 คน ต่อวัน ขณะที่ทำการศึกษาค (พ.ศ.2538) พบแต่เด็กเร่ร่อนที่เป็นผู้ชายทั้งหมด โดยเด็กเหล่านี้มาจากภูมิลำเนาต่าง ๆ กันมีทั้งมาจากจังหวัดทางภาคอีสาน กรุงเทพฯ และปริมณฑล ส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าประถมปีที่ 6 บางส่วนก็ไม่ได้เรียนหนังสือ เด็กเร่ร่อนที่หัวลำโพงสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มคือ

1. *กลุ่มเด็กเล็ก* อายุประมาณ 10 - 12 ปี มีจำนวนประมาณ 4 - 5 คน กลุ่มนี้ยังชีพด้วยการขอเงินภายในหัวลำโพง มาบุญครอง สยาม และพัฒนาพงษ์ แล้วกลับมาอนที่หัวลำโพง บางครั้งก็อาจจะเก็บขวดพลาสติก กระป๋องน้ำอัดลมขาย ลักษณะการทำงานของเด็กกลุ่มนี้จะทำอย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น จะไม่ทำสองอย่างในเวลาเดียวกัน

2. *กลุ่มเด็กโต* อายุระหว่าง 12 - 17 ปีขึ้นไป กลุ่มนี้จะหาเลี้ยงชีพโดยการเก็บขวดพลาสติกและกระป๋องน้ำอัดลมบนรถไฟ แต่จะไม่ขอเงิน กลุ่มนี้อยู่ประมาณ 10 คน

การยังชีพของเด็กเร่ร่อน

อาชีพของเด็กเร่ร่อนพื้นที่หัวลำโพงที่สำคัญมีอยู่ 3 อย่าง คือ

1. **กลุ่มเก็บขวดพลาสติกและกระป๋องน้ำอัดลมขาย** เด็กเร่ร่อนจะเก็บขวดพลาสติกและกระป๋องน้ำอัดลมบนรถไฟที่เข้าเทียบชานชาลาโดยจะเลือกเก็บเฉพาะรถไฟที่วิ่งระยะยาว เช่น สายเหนือ สายใต้ สายตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งรถดีเซลและรถจักรหัวลาก การทำงานดังกล่าวจะแบ่งออกเป็น 2 ช่วง คือ

ช่วงเช้า จะเริ่มตั้งแต่เวลา 3.00 น. ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่รถไฟสายยาวเริ่มเข้าเทียบชานชาลา การเก็บขวดและกระป๋องจะต้องอาศัยความรวดเร็วในการเก็บ เพราะเมื่อรถไฟจอดผู้โดยสารลงหมดแล้วพนักงานขับรถไฟจะนำรถไฟไปจอดที่ย่าน ถ้าเป็นรถไฟหัวจักรลากก็ไม่มีปัญหา แต่ถ้าเป็นรถดีเซลรางเด็กจะต้องทำเวลาในการเก็บขวดและเศษอาหารที่เหลือ ๆ ให้ทันก่อนรถไฟออก เพราะเมื่อรถไฟเคลื่อนที่แล้วประตูจะปิดโดยอัตโนมัติ ถ้าลงไม่ทันจะต้องกระโดดลงตรงช่วงต่อของโบกี้ มีหลายครั้งที่เด็กได้รับบาดเจ็บจากการกระโดดลง การเก็บขวดและกระป๋องเด็กแต่ละคนจะถือถุงปุ๋ยของใครของมันแล้วเดินเก็บ เมื่อเก็บเสร็จจะนำถุงมาตั้งรวม ๆ กันไว้เพื่อป้องกันไม่ให้คนอื่นมาขโมย การเก็บขวดในช่วงเช้าจะเสร็จสิ้นประมาณ 7.00 น. (ไม่มีรถไฟสายยาวเข้าเทียบชานชาลาแล้ว)

จากนั้นก็รวบรวมแล้วนำไปขายที่ร้านรับซื้อของเก่า ที่ตั้งอยู่บริเวณย่านหัวลำโพง ขวดพลาสติกจะขายได้กิโลกรัมละ 6 บาท ส่วนกระป๋องน้ำอัดลมราคา กิโลกรัมละ 8 บาท ในเช้าหนึ่ง ๆ เด็กจะมีรายได้ประมาณคนละ 40 - 50 บาท

ช่วงบ่าย จะเริ่มตั้งแต่เวลาประมาณ 15.00 น. เป็นต้นไป ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่รถไฟสายยาวจำนวนมากเริ่มเข้าเทียบชานชาลา เด็กจะเก็บขวดไปจนถึงเวลาประมาณ 19.00 น. แล้วรวบรวมไปขายอีกครั้งหนึ่ง การเก็บขวดและกระป๋องในช่วงบ่ายจะเก็บได้น้อยกว่าในช่วงเช้ารายได้ในช่วงนี้จะได้ประมาณ 30 บาทต่อคน

2. **กลุ่มขอเงิน** กลุ่มเด็กเร่ร่อนที่ขอเงินจะเป็นกลุ่มเด็กเล็กอายุไม่เกิน 12 ปี การขอเงินเด็กจะดูสภาพของคนที่ขอด้วย ส่วนมากมักจะขอกับผู้หญิงมากกว่าผู้ชายโดยเฉพาะผู้หญิงที่มากับผู้ชาย โดยจะเดินไปยกมือไหว้แล้วพูดว่า "ขอเงินหน่อยครับ" บางครั้งจะไหว้เฉย ๆ การขอเงินแต่ก่อนขอเฉพาะที่หัวลำโพงแต่เดี๋ยวนี้ข้ามไปขอแถวมาบุญครอง สามย่าน และพัฒน์พงษ์

แล้วกลับมานอนที่หัวลำโพง วันหนึ่ง ๆ เด็กเหล่านี้จะมีรายได้จากการขอเงินประมาณ 50 - 70 บาท เด็กขอเงินเหล่านี้จะมีชุดสำหรับใส่ไปขอเงิน เรียกว่า “ชุดหาเงิน” เป็นเสื้อผ้าเก่า ๆ ที่เอาไว้ใส่เวลาจะไปขอ การไปขอเงินพื้นที่อื่นมักจะไปในเวลาเย็นๆ ส่วนตอนกลางวันจะมีเสื้อผ้าเปลี่ยนอีกชุด เรียกว่าชุดเที่ยว ชุดนี้จะใส่เมื่อไม่ขอเงิน

3. *กลุ่มขายบริการ* จากคำบอกเล่าของช่างดูแลรถดีเซลรางปรับอากาศ พบว่าแต่ก่อนจะมีการขายบริการให้กับคนไทยและฝรั่งที่มาซื้อขึ้นรถไฟ โดยไปขายบริการกันที่พัฒนาพงษ์ หรือสวนลุมพินี เด็กกลุ่มนี้ (เด็กชาย) ไม่ได้มีจุดประสงค์ที่จะขายบริการโดยตรงแต่ตั้งใจไปขอเงินมากกว่า แต่บางครั้งต้องทำเพื่อแลกกับของเล่น และเงินจำนวนมาก ๆ ที่แลกให้เป็นค่าบริการ บางครั้งจะมีนายหน้าคนไทยมาติดต่อให้ไปกับฝรั่ง ส่วนมากเด็กกับนายหน้าจะรู้จักกัน บางครั้งเด็กจะไปชวนเพื่อน ๆ มาขายบริการด้วย กลุ่มเด็กเร่ร่อนประเภทนี้จะเห็นไม่ชัดเจนเพราะไม่เปิดเผย เด็กจะไม่ยอมพูดถึงการขายบริการหรือ “ขายตุต” ซึ่งเป็นศัพท์ที่เด็กเร่ร่อนใช้หมายถึงการขายบริการโดยใช้วิธีการร่วมเพศทางทวารหนัก จากคำบอกเล่าของช่างดูแลรถดีเซลรางปรับอากาศว่า บางครั้งก็พบเห็นเด็กเดินขาต่าง ซึ่งดูออกว่าต้องไป “ขายตุต” มา และเด็กคนนี้จะมียอดเล่นมาก

การใช้ชีวิตของเด็กเร่ร่อนหัวลำโพง

เด็กที่หาเลี้ยงชีพโดยการเก็บขวดพลาสติกและกระป๋องน้ำอัดลมขาย จะต้องตื่นตั้งแต่ตี 3 เพื่อเก็บขวดโดยจะเก็บไปจนถึง 7.00 น. นำขวดไปขายแล้วก็จะกลับไปอาบน้ำอาบท่า เข้าส้วมบริเวณในย่าน ย่านเป็นคำที่เด็กเร่ร่อนใช้เรียกบริเวณที่จอดพักโบกี้รถไฟ จะอยู่บริเวณด้านหลังหัวลำโพง เมื่อรถไฟเข้าเทียบชานชาลาและผู้โดยสารลงหมดแล้ว รถไฟที่ยังไม่ออกจะถูกนำมาจอดไว้บริเวณนี้ ย่านมีความหมายสำหรับเด็กเร่ร่อนมาก เพราะเป็นบริเวณที่นอนพักในเวลากลางวัน ใช้เป็นที่อาบน้ำและถ่ายทุกข์ และยังเป็นที่ยี่สำหรับหลบคมกาวโดยตำรวจไม่เข้ามาตอแย เป็นที่ที่ปลอดภัยที่สุดสำหรับเด็ก

จากนั้นเด็กจะกินอาหารที่เก็บได้จากบนรถไฟ เด็กจะเก็บอาหารทุกอย่างที่ผู้โดยสารกินเหลือ เช่น ฝรั่ง มันแกว สับปะรด ข้าวผัด ไก่ย่าง ข้าวเหนียว ก๋วยเตี๋ยว นอกจากนี้ยังหาเศษเงินที่ตกอยู่ตามพื้น หรือใต้เบาะรถไฟซึ่งมีศัพท์เฉพาะที่เรียกกันในหมู่เด็กเร่ร่อนว่า “เปิดเบาะ” ส่วนใหญ่จะเก็บเงินได้ทุกเที่ยว ไม่มากก็น้อย จากนั้นจะไปซื้อกาวมาดม แล้วก็นอนพักในโบกี้รถไฟ การนอนเด็กมักจะนอนรวมกันเป็นกลุ่ม ๆ ประมาณ 4 - 5 คน เพื่อป้องกันตนเองจากอันตรายต่าง ๆ ที่

อาจจะเกิดขึ้นได้เช่น โคนเด็กโตกว่ารังแกหรือข่มขู่เอาเงิน ป้องกันคนมาขโมยของ ป้องกันตำรวจหรือถ้ามีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้นกลุ่มก็สามารถช่วยเหลือได้ ประมาณ 11.00 น. เด็กจะออกมาจากย่านอีกครั้ง มาตรียด์เตร่แถวชานชาลา บ้างก็ออกมาดูโทรทัศน์บริเวณที่พักผู้โดยสาร บ้างก็ชวนกันไปเที่ยวไปเล่นเกมส์ที่เดอะมอลล์ท่าพระ ไปหยอดตู้เพลง และไปดูหนัง การไปเที่ยวมักจะไปกันเป็นกลุ่มประมาณ 2 - 3 คน รอจนถึงเวลาประมาณ 15.00 น. เด็กจะเริ่มเก็บขวด กระป๋องอีกครั้ง หนึ่ง เด็กที่ไปเที่ยวมักจะไม่เก็บขวดในช่วงเย็น โดยมากเด็กจะไม่เที่ยวทุกวัน แต่จะไปเฉพาะวันที่มีเงินเหลือเท่านั้น ตอนเย็นหลังจากเก็บขวดเรียบร้อยแล้วเด็กจะรวบรวมเงินไปซื้อกาวมาแบ่งกันดมหรืออาจจะไปดูหนังตามงานวัดต่าง ๆ การไปเที่ยวงานวัดหรืองานเทศกาลเป็นสิ่งที่เด็กเร่ร่อนโปรดปรานมากที่สุดโดยเด็กจะทราบข่าวกันเองว่าช่วงไหนมีงานอะไรที่ไหน

ในช่วงเวลากลางคืนเด็กจะไม่เข้าไปนอนย่านเพราะกลางคืนจะมีดมมาก แต่จะนอนบริเวณชานชาลาโดยเฉพาะบริเวณชานชาลาที่ 1/1 ซึ่งบางวันจะมีรถไฟจอดขอมอยู่ และจะใช้พื้นที่นี้ดมกาวด้วย

ชีวิตของเด็กเร่ร่อนหัวลำโพงดำเนินไปเช่นนี้ทุกวัน บางครั้งเด็กอาจจะถูกตำรวจหรือกรมประชาสัมพันธ์จับไปส่งสถานแรกรับเด็กชายปากเกร็ด แต่เด็กจะหนีกลับออกมาได้เกือบทุกครั้ง แล้วก็กลับมาอยู่หัวลำโพงอีก ในระยะหลังมีการกวาดล้างเด็กเร่ร่อนค่อนข้างถี่ แต่เดิมเคยตรวจเฉพาะวันจันทร์และวันศุกร์โดยจะมาตอนสาย ๆ แต่หลังจากที่ขบวนรถไฟ Oriental Express มาแวะเมืองไทยในวันอังคารและออกจากหัวลำโพงในวันพุธตำรวจก็จะเพิ่มเวลาตรวจในวันดังกล่าว ดังนั้นในช่วง 3 วันนี้เด็กเร่ร่อนจะหลบไปอยู่ที่อื่น หรือหลบไปเฉพาะช่วงเวลา ตำรวจมา

การใช้เงินของเด็กเร่ร่อน

เด็กเร่ร่อนคนหนึ่ง ๆ จะมีรายได้วันละประมาณ 60 - 80 บาท เงินที่หามาได้นี้จะไม่มีการเก็บออมแต่จะใช้ให้หมดภายในหนึ่งวันโดยเฉพาะเด็กเล็ก เพราะกลัวว่าเด็กโตจะมาข่มขู่เอาไป ไม่มีการแบ่งปันกันระหว่างเพื่อน เงินที่ได้ส่วนมากจะใช้ในการซื้อกาว บุหรี่ ช็อคโกแลต หยอดตู้เพลงและเล่นเกมส์ กาวกระป๋องหนึ่งราคา 25 - 30 บาท สามารถแบ่งกันดมได้ 2 - 3 คน การซื้อกาวจะผลัดเวรกันซื้อแต่ถ้าวันไหนไม่มีเงินก็จะเฉลี่ยกันออก เด็ก ๆ จะไม่สนใจเรื่องการซื้ออาหารกิน เพราะเด็กสามารถหาเศษอาหารได้จากบนรถไฟที่เข้าเทียบชานชาลา ไม่สนใจที่จะซื้อเสื้อผ้าใหม่ ดังนั้นเสื้อผ้าที่ใส่ส่วนใหญ่จะสกปรกมอมแมม เสื้อผ้าเหล่านี้เด็กจะได้จากการบริจาค

สุขภาพอนามัย

สภาพร่างกายภายนอกของเด็กเร่ร่อนเท่าที่พบจะมีรูปร่างที่เล็กกว่าอายุจริง ผอม ผิวดำ ผิวแห้ง หยาบกร้าน เนื้อตัวสกปรกมอมแมมเต็มไปด้วยขี้โคล ผมยาวออกสีน้ำตาลและค่อนข้างสกปรกเล็บมือเท้าดำเนื่องจากไม่ค่อยได้อาบน้ำสม่ำเสมอ เด็กส่วนใหญ่มีสุขภาพแข็งแรง ไม่ค่อยมีปัญหาเรื่องเจ็บไข้ได้ป่วย นาน ๆ จึงจะเป็นหวัดสักครั้ง เมื่อเป็นก็ปล่อยให้หายเองไม่มีการกินยาหรือหาหมอ โรคท้องเสียเป็นโรคที่พบบ่อยเนื่องจากต้องเก็บเศษอาหารกิน แต่การรักษาก็ปล่อยให้หายเองเช่น กัน โรคผิวหนังก็เป็นโรคที่เป็นอยู่เสมอ ตามเนื้อตัวเด็กจะมีแผลที่เกิดจากยุงกัดแล้วเกาหรือเกิดจากความสกปรก

การติดสารเสพติด

เด็กเร่ร่อนส่วนใหญ่ติดสารระเหยประเภทกาว การดมกาวหรือเรียกตามภาษาเด็กเร่ร่อนว่า “ไปดึงดาว” “ไปเซ็ง” เป็นสิ่งเดียวที่ทำให้เด็กเร่ร่อนเหล่านี้มีความสุข เมื่อดมกาวมาได้ทีไรแล้วเด็กสามารถจินตนาการทุกสิ่งทุกอย่างที่เขาอยากได้ สามารถดึงดาวลงมาอยู่ในมือ ถ้าอยากได้ของเล่นอะไรก็จะได้ทันที นอกจากกาวแล้วเด็กส่วนใหญ่จะสูบบุหรี่ด้วย

พื้นที่สะพานพุทธ

บริเวณเชิงสะพานพุทธเป็นชุมชนสาธารณะอีกแห่งหนึ่งที่มีผู้คนผ่านไปมาจำนวนมาก เนื่องจากอยู่ใกล้ปากคลองตลาดที่มีความคึกคักจอแจตลอดทั้งวัน เป็นทั้งต้นทางรถเมล์ และท่าเรือข้ามฟาก จึงมีความพลุกพล่านตั้งแต่เช้าจรดเย็น เป็นบริเวณที่เด็กเร่ร่อนจากที่ต่างๆ ไปใช้เป็นที่อาบน้ำ กระโดดน้ำเล่น เนื่องจากมีใ้ปะขนาดใหญ่ มีที่ปลอดภัยสำหรับดมกาวที่ตำรวจไม่สามารถตามไปจับได้ มีที่หลบที่นอนที่ค่อนข้างปลอดภัย และมีที่หลบกำบังฝนเมื่อฝนตก

เด็กเร่ร่อนในพื้นที่สะพานพุทธมีจำนวนไม่มากนักประมาณ 10 - 15 คน เกือบทั้งหมดที่พบเป็นผู้ชายมีอายุเฉลี่ยประมาณ 9 - 18 ปี มีภูมิฐานะหลากหลายเช่นเดียวกับเด็กเร่ร่อนที่หัวลำโพง มีระดับการศึกษาต่ำคือ ไม่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เด็กเร่ร่อนพื้นที่สะพานพุทธสามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มเด็กเล็ก อายุประมาณ 9 -13 ปี มีจำนวน 6 คน กลุ่มนี้จะยังชีพของเงินและ
เข็ดรถตามสี่แยกไฟแดง

2. กลุ่มเด็กโต อายุประมาณ 16 -18 ปี มีประมาณ 5 คน ประกอบอาชีพเข็ดรถ

การยังชีพของเด็กเร่ร่อน

อาชีพที่สำคัญของเด็กกลุ่มนี้ที่สำคัญมี 3 ประเภทได้แก่

1. ขอบเงิน เด็กเร่ร่อนแถวสะพานพุทธที่ยังชีพด้วยการขอเงินมีไม่มากนัก

2. อาชีพเข็ดรถ ทั้งเด็กเล็กเด็กโตส่วนใหญ่จะหาเลี้ยงชีพด้วยการเข็ดรถตามสี่
แยกไฟแดงต่าง ๆ เช่นบริเวณสี่แยกสะพานสารธร วัดหัวลำโพง สวนลุมพินี เยาวราช วังบูรพา
สนามหลวง การไปเข็ดรถเด็กจะไปกันเป็นกลุ่ม ๆ ละ ประมาณ 3 - 4 คน โดยมีเด็กโตเป็นผู้คุมเด็ก
เล็ก การเข็ดรถก็จะแบ่งกันเข็ดชุดละ 6 ไฟแดง ชุดที่ 2 ก็จะลงไปเข็ดแทนสลับกันไป จะเข็ดอยู่
ประมาณ 3 - 4 ชั่วโมง แล้วจะนำเงินที่ได้ทั้งหมดมาแบ่งกัน ช่วงเวลาเข็ดรถมักจะเป็นช่วงเวลาหัว
ค่ำไปจนถึงกลางคืน

3. อาชีพแขวนพวงมาลัย ที่บริเวณพระบรมรูปสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
เชิงสะพานพุทธ จะมีประชาชนนำอาหารคาวหวานมาสักการะบูชาอยู่เสมอ นอกจากนั้นยังนำพวง
มาลัยมากราบไหว้บูชาด้วย ประชาชนนิยมนำพวงมาลัยขึ้นไปแขวนที่ปลายดาบของพระรูปซึ่งอยู่
สูงจากพื้นประมาณ 3 - 4 เมตร บริเวณนี้ประชาชนจะขึ้นไปไม่ได้ ดังนั้นก็จะจ้างเด็กเร่ร่อนปีนขึ้นไป
แขวนโดยให้ค่าจ้าง 10 - 20 บาท ส่วนมากมักจะจ้างเด็กเล็ก ๆ ช่วงกลางเดือน และปลายช่วง
เดือนที่ลอดเตอรี่ยอกจะมีประชาชนมากับันกันเป็นจำนวนมาก เด็กเหล่านี้ก็จะรับค่าจ้างในการ
ปีนไปแขวนพวงมาลัยมากเช่นกัน

เด็กเร่ร่อนในพื้นที่นี้จะไม่ขายหนังสือพิมพ์ ไม่ขายพวงมาลัย เพราะไม่มีเงินที่จะไปลงทุน
รับของมาขาย ส่วนการเข็นผัก ผลไม้ในปากคลองก็ไม่นิยมทำเช่นกัน เพราะรถเข็นจะต้องเช่าและ
ส่วนใหญ่แม้ค้าไม่ค่อยไว้วางใจเด็กเหล่านี้มากนัก เด็กเร่ร่อนบางคนอาจไปรับจ้างล้างถ้วยชาม
ตามร้านขายข้าวแกง แถวสะพานพุทธเพื่อแลกกับอาหาร หรืออาจจะไปเป็นลูกจ้างตามร้านขาย
ของชำก็มี

ช่วงล่อยกระถงจะเป็นช่วงที่เด็กเร่ร่อนแถวสะพานพุทธจะมีรายได้ดี เพราะเด็กจะรับจ้างปล่อยกระถงโดยจะเกาะโพนหรือยางรถยนต์แล้วล่อยคอนำกระถงออกไปล่อยกลางน้ำ จากนั้นจะหยิบสตางค์ที่อยู่ในกระถงไป หรืออาจจะรับจ้างวางกระถงบริเวณโป๊ะแล้วหยิบเงินหรือของมีค่าในกระถง

การใช้ชีวิตของเด็กเร่ร่อน

เด็กเร่ร่อนบริเวณนี้จะนอนตึกประมาณเที่ยงคืนถึงตี 1 โดยจะนอนรวม ๆ กันบริเวณทางเข้าพระรูปฯ ถ้าฝนตกก็จะไปนอนบริเวณด้านใต้พระรูป ตอนเช้าจะตื่นประมาณ 10.00 น. (ถ้าไม่มีคนมาปลุกก่อน) ก่อน 10 โมงเช้าจะมีเด็กคนหนึ่งตื่นขึ้นมาก่อน เพื่อไปขอข้าวจากพระวัดเลียบเพื่อมาแบ่งกันกิน การไปขอข้าวพระนี้จะจัดแบ่งเป็นเวร เมื่อตื่นขึ้นมาทุกคนจะหิวก็จะกินข้าวหลังจากนั้นก็จับกลุ่มคุยกัน ใครมีงานอะไรก็จะไปทำ เด็กจะนั่งเล่นกันอยู่บริเวณพระรูปฯ อาจจะกระโดดน้ำเล่นบริเวณท่าหน้าใต้สะพานพุทธหลังจากนั้นประมาณ 17 น. เด็กจะชุมนุมกันอีกครั้ง จะซื้อกาวมาดม บริเวณพื้นที่ที่เด็กเร่ร่อนมักไปจับกลุ่มชุมนุมกันเป็นประจำ คือ บริเวณโป๊ะเรือท่าหน้าและบริเวณพระรูปฯ จากนั้นเด็กเล็กที่เข็ดรถก็จะออกไปเข็ดรถ บริเวณที่เด็กดมกาวได้แก่บริเวณตอม่อของสะพานที่เด็กเล็กสามารถแทรกตัวลงไปได้ และบริเวณหลังพระรูปฯ

อาหารที่เด็กใช้ประทังชีวิต นอกจากจะขอจากพระบริเวณวัดแถบนั้นแล้ว เด็ก ๆ จะเก็บผลไม้ต่าง ๆ ที่แม่ค้าปากคลองตลาดคัดทิ้งมาเป็นอาหาร บางครั้งก็รับจ้างล้างถ้วยชามเพื่อแลกอาหาร บางคนอาจจะซื้อกินเองแต่ก็เป็นกรณีที่เกิดขึ้นน้อย อาหารที่ได้จากประชาชนที่มาแก้บนกับพระรูป เด็กเร่ร่อนมักชอบไปดูหนังกลางแปลง ไม่ว่าจะไปที่บริเวณศาลเจ้าพ่อเสือ (ฝั่งธน) บ้านหม้อสี่กั๊ก เสาชิงช้า เด็กพวกนี้จะรู้หมดและจะชวนกันไปเสมอ นอกจากจะได้ดูหนังแล้วก็จะได้ขอเงินไปด้วย เด็กเหล่านี้ไม่ได้ไปเที่ยวงานเฉพาะในกรุงเทพฯ เท่านั้น แม้กระทั่งต่างจังหวัด เช่น ภูเก็ต ชลบุรี เด็กก็จะไปกัน

ลักษณะการดำเนินชีวิตของเด็กเร่ร่อนไม่มีความแน่นอน บางวันอาจจะขี้เกียจก็หยุดไม่ทำงาน บางวันยังมีสตางค์ก็จะไม่ทำ บางวันก็อยากจะไปเที่ยวก็ไป สิ่งที่เด็กเร่ร่อนทุกคนกลัวมากที่สุดก็คือตำรวจในเครื่องแบบ ส่วนตำรวจนอกเครื่องแบบถึงแม้จะไม่กลัวมากแต่ก็จะไม่ดมกาวให้เห็น ตำรวจสายสืบมักจะใช้เด็กเร่ร่อนเป็นหูเป็นตาแทนตนคอยส่งข่าวเรื่องการค้าฝง หรือการฉกชิงวิ่งราว หรือว่าใครแปลกใหม่เข้ามาในพื้นที่ เด็กเหล่านี้จะภูมิใจที่ได้ช่วยตำรวจและถือว่า

มีลูกพี่เป็นตำรวจ บริเวณพื้นที่สะพานพุทธไม่มีเด็กขายบริการทางเพศ แต่จะมีพวกโรคจิตที่ชอบมาหาเด็กเร่ร่อนแล้วให้ค่าตอบแทนเล็กน้อย

การใช้เงินของเด็กเร่ร่อน

เงินที่หามาได้ประมาณครึ่งหนึ่งจะเก็บไว้ซื้อข้าวและบุหรี่ จะแบ่งให้เพื่อนก็เฉพาะเพื่อนรักที่สนิทกันมาก ๆ เท่านั้น ไม่ให้ความสำคัญกับอาหารมากนักเพราะสามารถจะกินกับครูข้างถนนได้ ครูข้างถนนคือครูจากสำนักงานสวัสดิการสังคม กรุงเทพมหานคร และจากมูลนิธิสร้างสรรค์เด็ก ครูเหล่านี้จะลงไปในพื้นที่ที่มีเด็กเร่ร่อนเพื่อหาทางออกให้เด็ก อาจจะสอนหนังสือ หาเกมส์ประเภทต่าง ๆ ไปให้เด็กเล่น ให้เด็กได้มีที่พึ่ง ครูจะลงพื้นที่ทุกวันตั้งแต่วันจันทร์ - ศุกร์ และจะเลี้ยงอาหารเด็กด้วยในบางครั้ง หรือเด็กอาจจะไปขออาหารกินตามร้านขายข้าวแกงกิน กินอาหารที่ประชาชนนำมาเก็บก็ได้ เงินที่เหลือจะนำไปซื้อขนม ไปเล่นเกมส์ ไปหยอดตู้เพลง ฯลฯ

สุขภาพอนามัย

ส่วนใหญ่เด็กเร่ร่อนจะมีสุขภาพแข็งแรงไม่ค่อยเจ็บไข้ได้ป่วย เช่นเดียวกับเด็กเร่ร่อนที่หัวลำโพง

การติดสารเสพติด

เด็กเร่ร่อนที่มีประสบการณ์เร่ร่อนมานานทั้งหมดจะติดสารระเหยประเภทกาว และสูบบุหรี่ หลังกินข้าวจะต้องตบท้ายด้วยบุหรี่ทุกครั้ง ไม่พบเด็กเร่ร่อนที่ติดเฮโรอีนในบริเวณพื้นที่สะพานพุทธ

พื้นที่สวนศรีนครินทร์ ลาดพร้าว และอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ

พื้นที่นี้มีเขตความยาวต่อเนื่องบนถนนพหลโยธินต่อลาดพร้าว เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยและทำมาหากินของเด็กเร่ร่อน เด็กเร่ร่อนในบริเวณนี้มาจากหลายภาคโดยเฉพาะอย่างยิ่งภาคกลาง ตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ

บริเวณอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิเป็นชุมทางของรถเมล์หลายสายมีผู้คนมากมายสัญจรไปมา ขวักไขว่ และมีร้านค้าใหญ่เล็กตลอดจนแผงลอยมากมาย เป็นแหล่งหนึ่งที่เด็กเร่ร่อนรู้จักและใช้

ชีวิตอยู่ในบริเวณนี้เช่นกัน ในขณะที่สวนศรีนครินทร์ลาดพร้าว สวนสาธารณะซึ่งมีทำเลติดกับห้างสรรพสินค้าใหญ่ เช่นทรูพลาซ่า และเป็นย่านชุมนุมชนที่ใหญ่อีกแห่งของกรุงเทพมหานคร ก็เป็นสถานที่ที่เด็กเร่ร่อนอาศัยเป็นที่กินอยู่ หลับนอน เล่น และหารายได้

จำนวนเด็กเร่ร่อนที่อยู่ในพื้นที่ทั้ง 2 แห่งมีจำนวนไม่แน่นอนอยู่ระหว่าง 15-25 คน หมุนเวียนกันอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวข้างต้น โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มเด็กเล็ก และกลุ่มเด็กโต สำหรับการแบ่งกลุ่มโดยเด็กเร่ร่อน จะแบ่งเป็นกลุ่มเด็กเก่า และเด็กใหม่มากกว่าและแบ่งตามวัย

การยังชีพของเด็กเร่ร่อน

เด็กเร่ร่อนในพื้นที่มีวิธีการหาเงินแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้คือ

1. **ขอเงิน** ส่วนใหญ่จะเป็นเด็กเล็ก โดยจะมีทั้งเดินขอเงินตามคิวรถโดยสาร ในร้านอาหาร ที่สถานีขนส่งสายเหนือและสวนจตุจักร บริเวณป้ายรถเมล์ที่อนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ ป้ายรถเมล์แถวถนนลาดพร้าว และมีทั้งนั่งขอเงินอยู่ตามถนน และบนสะพานลอยคนข้ามแทบทุกแห่งในพื้นที่ดังกล่าว

2. **เก็บขวดพลาสติกและกระป๋องน้ำอัดลมขาย** งานนี้เป็นงานที่ง่ายและนิยมที่สุดเพราะไม่ต้องใช้ทุนรอน ขวดน้ำพลาสติกและกระป๋องน้ำอัดลม จะเก็บจากถังขยะและส่วนที่พนักงานของรถโดยสารที่ตลาดหมอชิตกวาดมากอง ๆ ไว้รอรถขยะเก็บไปทิ้ง สำหรับแหล่งอื่น ๆ ก็พอเก็บได้ในบริเวณสวนสาธารณะ สวนหย่อม และถังขยะแถวป้ายรถเมล์ เมื่อเก็บได้แล้วก็จะนำไปขายที่ตลาดลาดพร้าว ราคาขายคือ ขวดกิโลกรัมละ 9 บาท ส่วนกระป๋องกิโลกรัมละ 15 บาท นอกจากขวดพลาสติกและกระป๋องแล้ว ยังขายหนังสือพิมพ์ เรียงเบอร์ นูห์รี ยาดม และของจุกจิกอื่น ๆ โดยมีทั้งที่ลงทุนเอง และรับจ้างขาย

3. **ขายบริการ** ส่วนมากจะเป็นเด็กผู้ชายหน้าตาดี และเด็กผู้หญิง สำหรับเด็กผู้ชายนั้น ส่วนใหญ่ส่วนใหญ่อายุตั้งแต่ 13-15 ปี ที่ประกอบอาชีพขายบริการโดยมีทั้งนั่งรอแขกขาจรเป็นครั้งคราว ค่าบริการครั้งละ 100-300 บาท และให้แขกเข้าไปให้บริการที่บ้านเป็นรายสัปดาห์และรายเดือนก็มีได้เงิน 500-1500 บาท

นอกจากนี้เด็กเร่ร่อนยังหารายได้จากการเข็ดกระจกรตามสี่แยกต่าง ๆ ในพื้นที่และบริเวณใกล้เคียงอีกด้วย

การใช้ชีวิตของเด็กเร่ร่อน

เด็กเร่ร่อนในบริเวณพื้นที่ศึกษาบริเวณสวนศรีนครินทร์ ลาดพร้าว นั้น โดยส่วนใหญ่จะยึดอาชีพนึ่งขนมตามสะพานลอย เพราะมีผู้คนสัญจรไปมามากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งตอนเช้าในช่วงเวลาที่คนไปทำงาน และช่วงเย็นตอนเลิกงานกลับบ้าน เด็กเร่ร่อนที่นึ่งขนมนี้ส่วนมากยังเด็ก หน้าตาสกปรกอมแหมมและจะแต่งตัวสกปรกเพื่อให้คนสงสาร เด็กจะออกไปนึ่งขทานทุกวันเว้นวันพุธและพฤหัสบดี เพราะเป็นวันที่กรมประชาสัมพันธ์จะออกจับเด็ก ส่วนวันเสาร์ อาทิตย์ จะมีคนมานึ่งขนมเพิ่มมากขึ้น เช่นคนพิการ คนตาบอด เป็นต้น วันเสาร์ อาทิตย์จะได้เงินมากกว่าวันอื่น

ช่วงสาย เด็กจะไปเล่นเกมสในห้างเซ็นทรัล บางทีไปเล่นตั้งแต่ห้างเปิดช่วง 10 โมงเช้า บางทีเล่นไปทั้งวันจนเงินหมด ก็กลับออกไปขทานอีก นอกจากในห้างแล้วเด็กเร่ร่อนยังมีแหล่งเล่นเกมสได้อีกคือ ที่ร้านเกมส์แถวลาดพร้าว ช่วงเย็น เด็กมักจะออกไปวิ่งเล่นอยู่บริเวณสวนสาธารณะ เพื่อค่าเวลารอคนเลิกงานกลับบ้าน ซึ่งเป็นเวลาที่เด็กจะออกไปขทานได้อีกครั้งหนึ่ง ส่วนช่วงกลางวัน เด็กจะออกไปเที่ยวเล่น ไม่ค่อยสนใจการหลบนอน สถานที่เที่ยวที่เด็กชอบคือ ดูหนัง ไปสนามหลวง ไปบางแค และกลับมานอนในบริเวณใต้สะพานลอย หรือกลางสนามในสวนสาธารณะ

อาหารการกิน

เมื่อขทานได้เด็กจะไปซื้อข้าวกินตามร้านอาหาร ถ้ามีเงินน้อยก็ซื้อพวกลูกชิ้นปิ้ง ไก่ปิ้ง หรือไส้กรอกเสียบไม้กินพอประทังชีวิตไปก่อน ถ้าไม่มีเงินเลยบางรายก็เข้าไปขอาหารตามร้านอาหารและจะเก็บเศษอาหารที่เหลือตามถังขยะมากิน แต่เด็กเร่ร่อนพวกนี้มักจะไม่อดหยากโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มเด็กเก่า ที่รู้ลูทางหาเงิน เด็กที่อดอยากและกินของในถังขยะส่วนมากจะเป็นเด็กใหม่แทบทั้งสิ้น

การใช้เงินของเด็กเร่ร่อน

เด็กเล็กประเภทขอเงินจะมีรายได้จากการขอประมาณวันละ 50 บาท แต่ถ้าวันหยุดจะได้ถึง 200 บาท เด็กเหล่านี้จะใช้เงินในการเล่นเกมส์เสียเป็นส่วนใหญ่ ค่าเล่นเกมสตกชั่วโมงละ 15

บาท ส่วนค่ากินนั้นก็เจียดจากเงินที่ได้มีอยู่ละ 10 บาท บางครั้งก็ไปดูหนังตามโรงหนังชั้น 2 เสียเงินค่าดูประมาณ 25 บาท บางที่มีเงินเหลือก็ให้ซื้อขนม หรือ อาหารที่ขายตามฟุตบอลตเฉพาะเวลาหิว

สุขภาพอนามัย

เด็กเร่ร่อนเหล่านี้ส่วนใหญ่จะผอม เนื้อตัวไม่สะอาด มีริ้วรอยบาดแผลและตุ่มที่เกิดจากยุงกัด และมีผื่นอันเกิดมาจากการเกา ทั้งนี้เพราะเด็กเหล่านี้ไม่ค่อยอาบน้ำ ที่ๆ เด็กจะอาบน้ำมีอยู่ไม่กี่ที่เช่น บริเวณสนามกอล์ฟรถไฟ หลังสวนจตุจักร สะพานพุทธ ทำนํ้านนทบุรี เป็นต้น

การติดสารเสพติด

เด็กเร่ร่อนในพื้นที่สวนศรีนครินทร์ส่วนใหญ่ติดสารระเหยประเภทกาว

พื้นที่ตลาดหมอชิต

สถานีขนส่งสายเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือ (ตลาดหมอชิต) เป็นชุมชนที่มีเด็กเร่ร่อนเป็นจำนวนมากที่หนึ่ง ส่วนหนึ่งติดรถโดยสารเดินทางมาจากจังหวัดต่าง ๆ ทั้งในภาคเหนือ ภาคอีสานและที่อื่น ๆ และที่เป็นชุมชนใหญ่ มีผู้คนมากมาย มีร้านอาหาร ที่จอดรถที่แออัด และมีอาคารสถานีต่อเนื่องกันหลายอาคาร ทำเลเหล่านี้จึงเหมาะจะเป็นที่อยู่ ที่กิน ที่นอน และที่หาเงินของเด็กเร่ร่อน บริเวณอาคารหน้าสถานีขนส่งสายเหนือ จะเป็นที่นอนที่ค่อนข้างปลอดภัยสำหรับเด็กเร่ร่อน เพราะเป็นอาคารร่มสุด มีชายคาที่พอจะคุ้มฝนได้ดีเวลาหน้าร้อนก็สบายมีลมพัดเข้าจากรั้วไปยังทั้ง 2 ด้าน เด็กจะนอนเป็นกลุ่ม ๆ บนฟุตบอลตได้ชายคา

เด็กเร่ร่อนในบริเวณนี้จะมีรายได้จากการเก็บขวดพลาสติก และกระป๋องน้ำอัดลมขาย เช่นเดียวกับเด็กเร่ร่อนในพื้นที่อื่นๆ โดยจะเริ่มเก็บขวดตั้งแต่ 19.00 - 22.00 น. ซึ่งเป็นระยะเวลาที่มีรถโดยสารเข้ามา และจะจอดพักอยู่ที่สถานีโดยสาร วิธีเก็บขวดของเด็กเหล่านี้คือ รอเก็บจากถังขยะ ที่ผู้โดยสารที่นั่งรถขาออกและขาเข้าจะซื้อจากร้านค้า แล้วทิ้งไว้ในถังขยะที่มีอยู่ทั่วไปรอบสถานี หรือตามพื้นถนน ม้านั่ง เป็นต้น นอกจากนั้นยังเก็บได้จากกองขยะที่พนักงานรถโดยสารและพนักงานของสถานีกวาดกองไว้ เด็กเร่ร่อนจะต้องหาถุงพลาสติกใหญ่ ๆ ใส่ขวดพลาสติกและกระป๋องน้ำอัดลม เวลานอนก็ต้องผูกติดไว้กับตัวเหมือนทรัพย์สินอันมีค่า เนื่องจากเคยมีการขโมย

จนมีเรื่องชกต่อยกันเป็นประจำในหมู่เด็ก ขวดเหล่านี้หมายถึงเงินที่จะไปซื้อข้าวกินเมื่อหน้าด้วย จึงต้องปกป้องรักษาเอาไว้แนบตัวเพื่อรอขายในตอนเช้า

ตอนเช้าเด็กจะนำขวดที่เก็บได้ไปขายที่ร้านขายข้าวสารที่ตลาดลาดพร้าวโดยแยกขวดขายกิโลกรัมละ 9 บาท ส่วนกระป๋องน้ำอัดลมขายได้แพงกว่า คือกิโลกรัมละ 15 บาท รายได้จากการขายขวดและกระป๋องตกวันละประมาณ 100 กว่าบาท เมื่อได้เงินมาก็จำเป็นต้องใช้ให้หมดตามนิสัยเด็กเร่ร่อนทั้งหลาย ก่อนที่จะมีคนอื่น (ส่วนใหญ่เป็นเด็กที่โตกว่า) มาช่วยใช้ การขโมยเงินของเด็กเร่ร่อนด้วยกันเองนั้นเป็นเรื่องปกติวิสัย ที่เด็กเร่ร่อนทุกคน ทุกพื้นที่รู้ดีและต่างมีบทเรียนมาแล้วว่า ถ้าโดยขโมยแล้วนอกจากจะหมายถึงไม่มีข้าวกินแล้วยังสร้างความขัดแค้นใจให้กับตนเองอีกด้วย เพราะบางครั้งคนที่คิดว่าเป็นเพื่อน เป็นพี่ เป็นน้อง เมื่อยามอดยามหิวก็ทำได้ทุกอย่างทุกอย่างโดยไม่ต้องคิดถึงความถูกต้อง ความเห็นใจ หรือความเป็นเพื่อนใดๆ ทั้งสิ้น

ด้วยเหตุนี้เด็กเร่ร่อนจึงมักต้องซ่อนเงินไว้ในที่ที่คิดว่าปลอดภัยมากที่สุด โดยเด็กมักเก็บเงินไว้ที่ขอบขาทางเกง หรือขอบเอวทางเกงในกรณีที่มีเงินเหลือเก็บ แต่โดยปกติถ้าลำพังแต่ขายขวดอย่างเดียวก็ไม่มีเงินเก็บอยู่แล้ว นอกจากหาข้าวกินแล้ว ยังหมดไปกับค่าเล่นวิดีโอเกมส์แถวตลาดลาดพร้าวที่ไม่ไกลจากที่ขายขวดนั่นเอง หรือที่ห้างเซ็นทรัลลาดพร้าว ค่าเกมส์คิดเป็นชั่วโมงๆ ละ 15 บาท เล่นแล้วก็มักจะติดใจ ก็มักจะเล่นต่อจนเงินหมด ถ้าไม่เล่นเกมส์ ก็จะใช้เงินไปดูหนังที่โรงหนังชั้น 2 แถวลาดพร้าว ในปัจจุบันโรงหนังชั้น 2 เหล่านี้ก็ไม่ค่อยมีคนดูอยู่แล้ว บางทีก็นั่งดูเลยไปจนค่ำ (ถ้าคนตรวจตัวไม่มาไล่ก็ไม่ออก) อีกสิ่งหนึ่งที่ขาดไม่ได้ คือการซื้อข้าวมาต้มเป็นประจำวัน สถานที่ต้มที่ปลอดภัยก็คือในโรงหนังนั่นเอง สำหรับที่กินนั้น เด็กเร่ร่อนจะรู้ว่า ถ้ากลับไปหม้อชิตรับรองไม่มีการอด แม้ไม่มีเงิน ก็เก็บเศษอาหารกล่องที่รถทัวร์ทิ้งไว้กินกันตายไปเป็นมือ ๆ ส่วนเรื่องรสชาติและความอร่อยเป็นสิ่งที่เด็กไม่เคยคำนึงถึง ขอให้ท้องอิ่มไว้ก่อนเป็นพอ นอกจากการเก็บขวดขายแล้วในบริเวณใกล้เคียงกับตลาดหม้อชิต ก็มีงานที่ทำเงินได้อีกเช่นที่ สวนจตุจักร วันเสาร์ - อาทิตย์ ถ้าเข้าไปขายหนังสือพิมพ์ก็จะขายดี บางทีเด็กเหล่านี้ก็ไปเซ็ดกระจกรถอยู่ตามไฟแดงตาม 4 แยกต่าง ๆ เช่น แยกห้วยขวาง แยกสะพานควาย แยกประดิพัทธ์ ที่มักจะมีรถติดไฟแดงนาน ๆ ก็จะได้เงินมาบ้าง หรือบางทีก็ไปเดินขอเงินตามสวนหย่อมทั้ง 4 ด้าน บริเวณอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ

อย่างไรก็ตามรายได้ที่ได้จากการขายหนังสือพิมพ์ การขีดกระจกรถและการขอทานนั้น เป็นรายได้เล็ก ๆ น้อย ๆ เทียบไม่ได้กับการขายขวด ดังนั้นจึงเก็บไว้ทำตอนแย่งเก็บขวดไม่ได้ หรือ ถูกขโมยเงินเป็นต้น

การขายบริการก็สามารถขายได้ในเขตพื้นที่นี้เช่นกัน แม้ว่าจะไม่เป็นที่เปิดเผยแพร่หลาย เท่ากับเขตพัฒนาพงศ์ แต่ก็พอมีพวกเกย์มาหาเด็กไปให้บริการทางเพศ โดยชวนเด็กชายที่หน้าตาดี ไปกินข้าว ดูหนัง หรือหลอกล่อให้ไปเล่นเกมสีก่อนจบลงที่การพาเด็กไปนอนด้วย นอกจากนั้นยังมี ฝรั่งเศสเช่าบ้านอยู่แถวซอยลาดพร้าว 54 ชวนเด็กไปนอนด้วย ชวนไปครั้งละ 3-4 คน โดยให้เงินคนละ 500 - 700 บาทต่อครั้ง ฉะนั้นจึงมีเด็กที่ไม่ได้เป็นเกย์แต่อยากได้เงิน รู้ว่าถ้าไปกับฝรั่งเศสเหล่านี้แล้ว จะได้เงิน บางคนก็เสนอตัวไป นอกจากนั้นดิสโกเธคลูกตั้น แถวรังสิตซึ่งเป็นแหล่งมั่วสุมของวัยรุ่น และเกย์ ก็เป็นแหล่งที่เด็กเร่ร่อนวัยรุ่นทั้งชายและหญิงสามารถไปหาแขกได้เช่นกัน

เด็กเร่ร่อนกับสิ่งเสพติด

แม้ว่าการออกเร่ร่อนอยู่ตามท้องถนนจะเป็นทางเลือกที่เด็กเร่ร่อนพอใจมากกว่าความอดอยาก ความอึดอัดจากสภาพครอบครัว หรือ การทนทุกข์ทรมานต่อการถูกทารุณกรรมจากคนในบ้านหรือความโหดร้ายอื่น ๆ แต่การออกมาเผชิญชีวิตตามลำพังไม่ใช่เป็นเรื่องง่ายนัก เด็กเหล่านี้จะต้องปรับตัว ดิ้นรนต่อสู้เพื่อให้ห้องอ้อม และทำทุกอย่างเพื่อให้ตนเองมีชีวิตรอด ไม่ว่าจะเป็นการขอทาน ลักเล็กขโมยน้อย หรือขายบริการทางเพศ อีกทั้งยังต้องเผชิญกับภัยต่าง ๆ ทุกรูปแบบที่อาจจะเกิดขึ้นได้เสมอบนท้องถนน แม้ว่าเด็กเหล่านี้จะมีสัญชาตญาณของการป้องกันตัวเองสูง มีความทะโมน แก่นแก้ว มีความหวาดระแวงภัยอยู่ตลอดเวลา บ้างก็ยังคงต้องต่อสู้กับภาพของความโหดร้ายในอดีตที่ยังตามมาหลอกหลอนทั้งในยามหลับและยามตื่น สารเสพติดจึงเป็นที่พึ่งที่ใช้ได้ดี ในการกล่อมเกลาคความทุกข์ ความกังวลใจ และความขมขื่นในชีวิตให้เจือจางลง

จากการศึกษาพบว่ามียุวกเร่ร่อนจำนวนหนึ่งที่ติดยา บุหรี่ หรือสารเสพติดอื่น ๆ มาจากบ้าน และถูกพ่อแม่ ครูอาจารย์จับได้ ถูกทำโทษ ถูกตำว่า ทุบตี และไล่ออกจากบ้านก็มี

“แม่ติดยา ผมลองบ้างก็เลยติด ช่วยไม่ได้ ก็แม่อยากเลิกก่อนนี่”

“หนูขโมยเงินย่ำไปซื้อยา พอเงินหมดก็เลยต้องออกมาหาเงินนี้แหละครู”

“ผมกับเพื่อน แอบไปสูบบุหรี่กันหลังโรงเรียน ถูกครูจับได้โดนตีหน้าเสาธง....”

“ขโมยบุหรี่ หลวงพี่สูบมานานแล้วละครู”

สำหรับเด็กที่ไม่เคยมาก่อน เมื่อมาเร่ร่อนอยู่บนถนน ก็จะต้องเสพเข้าสู่สักวันหนึ่งจนได้ ไม่ช้าก็เร็ว ไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง หรือหลาย ๆ อย่างปนกัน ตั้งแต่ บุหรี่ กาว ยาเมา ยาม้า หลากหลายชนิดที่มีอยู่ในสังคมเมืองหลวง เช่นกรุงเทพมหานคร

“ตอนแรกๆ หนูไม่อยากดมหรือกาวนะ แต่ไอ้เบ๊ยวมั่นชวน ตอนหลังเลยชอบ”
“อยู่ไม่ได้หรอกครุ ที่นี้มีแต่ไอ้พวกดมกาว ถ้าไม่เอาด้วยพวกมันเอาตาย”
“สูบบุหรี่ แล้วมันสบายใจดี”

เหตุผลที่เด็กเร่ร่อนกล่าวถึงการเสพสารเสพติดชนิดต่างๆ นั้น มีมากมายสารพัด ส่วนใหญ่ก็บอกว่าตามเพื่อน ไม่ชอบแต่เลี่ยงไม่ได้ แต่ก็ยังมีบางรายอยากรู้ อยากเห็น อยากลอง ลองแล้วก็เลยติดไม่คิดจะเลิก หรือสายเกินไปที่จะเลิกเสียแล้ว

บุหรี่ เป็นสารเสพติดที่หาง่ายที่สุด เมื่อหาเงินมาได้ไม่ว่าจะด้วยวิธีใดเด็กเร่ร่อนจะไปซื้อบุหรี่ยี่ห้อสุบ เด็กบางคนเริ่มสูบใหม่ ๆ บุหรี่จึงเป็นของหวง ของใครของมัน ใครซื้อใครสูบไม่แบ่งให้คนอื่น

“ข้าวยังพอแบ่งกันได้ แต่บุหรี่ยี่ห้อของผมนั้น ไม่แบ่งให้ใครหรอก”

เด็กเร่ร่อนแถวสนามหลวงจะซื้อบุหรี่ยี่ห้อละมวนหรือสองมวน จากแม่ค้าตามแผงขายยาตามยามหามากฝรั่งที่มีอยู่ทั่วไป ซื้อปลีกก็ได้ซื้อเป็นซองก็ได้ตามอัตราทางการเงิน เริ่ม ๆ สูบก็ใช้กรองทิพย์ไปก่อน เพราะราคาถูกเพียง 18-20 บาทเท่านั้น แต่ถ้าเป็นเด็กแถวพัฒนาพงศ์จะนิยมของนอก บุหรี่ไทยเอาไว้สูบตอนจน ยี่ห้อที่นิยมมีหลายยี่ห้อ เช่น มาร์โบโล (Marbоло) ดันฮิลล์ (Dunhill) ราคาตั้งแต่ 35-50 บาท เพื่อความเท่ และแสดงรสนิยมอันดีของแพงก็ซื้อได้พวกที่ซื้อทั้งซองนี้จะแบ่งให้เพื่อนฝูง หรือ “เด็กๆ ในความดูแลสูบได้บ้างตามความพอใจเป็นครั้งคราวไป”

แล็กเกอร์ตราปลานิล หรือ แล็ค เคยเป็นที่นิยมมากในหมู่เด็กเร่ร่อนเช่นกัน และพอหาซื้อได้ตามร้านทั่วไป ซึ่งขายเป็นขวด เวลาไปซื้อก็ทำหน้าที่ตาเฉย ถ้าคนขายไม่ซักถามก็ดีไป แต่ถ้าคนขายถามก็จะบอกว่า อาเฮีย อาเจ้ให้มาซื้อก็จะมีปัญหาใด ๆ ทั้งสิ้น เวลาดมก็เพียงซุบสำลีหรือทิชชู เมื่อซุบแล้วสำลีหรือทิชชูจะกลายเป็นสีชมพูก็ดมได้เลย หรือยกดมทั้งขวด แต่ในขณะนี้แล็กเกอร์ตราปลานิลก็เสื่อมความนิยม (ตกวัน) ไปเรียบร้อยแล้ว เพราะมีคุณสมบัติระเหยง่ายสุด ยังไม่ทันเพลินก็หมดเสียแล้ว ไม่จู้ใจเด็กเร่ร่อน

กาว เป็นสารระเหยยอดนิยมอันดับหนึ่งของเด็กเร่ร่อน กาวที่นิยมมากคือ กาว 3K (KKK) หรือกาวตราทหาร 1 คน และกาวตราทหาร 3 คน หาซื้อได้ตามร้านซ่อมรถจักรยานทั่วไป กาว 3K นี้ราคาถูกแพงไม่เท่ากัน แล้วแต่ย่านที่ซื้อ จากคำบอกเล่าของเด็กเร่ร่อนทราบว่าถ้าซื้อที่ร้านปะยางแบบผสมน้ำ 9 บาท ก็ซื้อได้ ร้านขายขนม 15 บาท ร้านขายสี 25 บาท แถวตรอกสาเก ไกล่สนามหลวง จะมีกาวชั้นสีเข้ม ราคา 30 บาท ย่านที่มีกาวราคาถูกๆ อีกแห่งหนึ่ง คือ แถวสถานีรถไฟบางกอกน้อย นอกนั้นก็หาซื้อได้ง่ายทั่วไป เช่น สนามกีฬาแห่งชาติ ซอยเท็กซัส เขาวราชสนามหลวง ลาดพร้าว ถ้าเป็นย่านใหญ่ๆ ก็จะตกกระป๋องละ 20-30 บาท

การซื้อกาวนี้ เด็กเร่ร่อนแถวหัวลำโพง จะมีการตกลงกันไว้ก่อน คือถ้าใครมีเงินมาก คนนั้นเป็นคนซื้อ ถ้าคนไหนซื้อคนนั้นจะได้ตักหรือเทแบ่งก่อน ที่เหลือก็แบ่งกันไป ถ้ามีเงินน้อยก็จะเฉลี่ยเงินลงขันกันไปซื้อ ซื้อมาแล้วก็แบ่งเท่า ๆ กันไป เป็นต้น

วิธีการดมกาวแบบง่าย ๆ คือ เทใส่มือ เอานิ้วบีบๆ ถูไปถูมาบีบๆ แล้วดมที่มือ วิธีนี้แรกๆ เด็กๆ มักนิยมใช้เพราะสะดวกดี ไม่ต้องเสียเวลาหาถุงพลาสติกมาใส่ให้มากเรื่อง แต่ต่อมาในยุคที่ตำรวจออกกวาดล้างเด็กเร่ร่อนดมกาวบ่อยขึ้น การเทกาวใส่มือจึงไม่ปลอดภัยเท่าที่ควร เพราะจะเป็นหลักฐานที่ตำรวจจับได้ "คามือ" อีกด้วย ต่อมาจึงนิยมหาเศษกระดาษสัก 2-3 แผ่น เทกาวลงไปแล้วขยำกระดาษเป็นกลม ๆ ขนาดเหมาะมือแล้วยกขึ้นดม ก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่สะดวกขึ้น ต่อมาจึงนิยมใช้ถุงพลาสติก ขนาดถุงไอ้เลี้ยง ที่หาตามถังขยะ หรือเก็บจากข้างถนน หรือขอลูกค้าแม่ค้า แล้วเทกาวแบ่งกัน แล้วดมจากถุง เวลาสูดเข้าถุงจะโป่ง หายใจออกถุงจะแฟบ

การดมกาวจะดมต่อเนื่อง บางทีซื้อเสร็จก็เดินดมกันมาเลย เดินไปดมไป ตาก็ต้องคอยมองตำรวจ เห็นท่าไม่ดีก็วิ่งหนี แต่โดยมากจะหาที่กำบังที่มืดซิด และปลอดภัยพอสมควร เด็กแถวสะพานพุทธจะปีนขึ้นไปดมที่ตอม่อใหญ่ได้สะพานเพราะปลอดภัยที่สุด ตำรวจตามไปจับไม่ได้ อย่างไรก็ตามเคยมีเด็กตกน้ำตาย เพราะดมกาวแล้วเผลอหลับไป ภาชนะนั้นทำให้เด็กดมกาวประหวั่นพรันพริ้งไม่ขึ้นบนตอม่อสะพานพุทธอีก แต่พอช่วงเวลาผ่านไป พอลืม ๆ กันแล้วก็กลับขึ้นไปกันใหม่เพราะลับตาคน

ที่บริเวณสนามหลวงในขณะนี้ สิ่งให้เห็นกันเจเนตา คือ เด็กเร่ร่อนเดิมดมกาวจากถุงพลาสติกไปเรื่อย ๆ ไม่สนใจใคร ใครจะมองก็มองไป ยามค่ำคืนก็ปีนขึ้นไปนอนดมกาวบนตอม่อ

มะขาม อีกที่หนึ่งที่เด็กชอบคือภายในวัดศิริอามาตย์ฯ ซ้ำงคลองหลอด ส่วนเด็กที่หัวลำโพงนั้น สถานที่ลับตาตำรวจก็คือ บริเวณ "ย่าน" หรือที่จอดพักโบกี้รถไฟ ด้านหลังสถานีนั่นเอง

"ไปเชิง" หรือ "ไปถึงดาว" เป็นคำศัพท์เฉพาะกลุ่มที่เด็กเร่ร่อนเรียกการดมกาว คงได้มาจากอาการที่เกิดขึ้นหลังจากดมกาวนั่นเอง จากการสัมภาษณ์ถึงความรู้สึกเมื่อดมกาว เด็กบอกว่าดมแล้วสบาย สดชื่น แจ่มใส

"เหมือนฝันไปเลยครู เวลาสุดเข้าไป รู้สึกตัวเบา ไล่สบายเหมือนลอยอยู่บนท้องฟ้า คว้าดาวเข้ามาถอดไว้ก็ได้"

"หนูชอบฝันว่าได้ถอดตุ๊กตา ตอนดมกาว"

บางครั้งเด็กจะมีอาการเหมือนคนเดินละเมอ หรือพูดพึมพำหรือร้องตะโกนโหวกเหวกเมื่อได้ดมกาว กาวกระป๋องหนึ่งจะดมได้ประมาณ หนึ่งชั่วโมงครึ่ง หลังจากนั้นจะกลายเป็นแห่งแข็งเท่ากับกาวหมดฤทธิ์ ขณะที่ดมมักจะชอบดมแบบตัวใครตัวมันและถ้ามีใครมากวนก็จะเกิดโมโหอย่างรุนแรง อารมณ์เคลิ้มจากการดมกาวนั้น เป็นความรู้สึกสบายเหมือนได้อยู่ในโลกส่วนตัวโลกที่เต็มไปด้วยความฝันของเด็กเร่ร่อนทีเดียว

ยาเมา หรือยากล่อมประสาท เป็นสารเสพติดอีกประเภทหนึ่ง ซึ่งแพร่หลายในกลุ่มเด็กวัยรุ่น รวมทั้งเด็กเร่ร่อนในสังคมปัจจุบัน ยาเมาที่ฮิตๆ คือ ยาเวเลียม (Valiam) หรือยาโร (ROCHE) และยู หรือยูนิอกติน (UNOCTIN) นอกจากนั้นยังมียา ซีโคเนล หรือ เหล้าแห้งมีขายตามร้านขายยาทั่วไป หาซื้อได้ง่าย เฉพาะในย่านพัฒนาพงษ์ มีร้านที่เด็กสามารถเข้าไปซื้อได้ง่าย ๆ อยู่ถึง 11 ร้าน เป็นที่รู้จักกันในหมู่เด็กวัยรุ่นนักเที่ยว และเด็กเร่ร่อนว่าเข้าไปซื้อได้สบายและปลอดภัย ถ้าเป็นย่านอื่น ก็ต้องเลือกร้านรู้จัก เพราะยาประเภทนี้ร้านขายยาบางแห่งจะไม่ยอมขายให้ และอาจจะเสี่ยงโดนแจ้งตำรวจอีกด้วย ส่วนราคายาเหล่านี้ตกประมาณ 5-20 บาท กินแล้วมีอาการเมามาทำให้อ่อนหลับง่าย เหมือนชื่อเรียก และเป็นสารเสพติดอีกด้วย

ยามัว หรือยาบ้ามีสรรพคุณในการบรรเทาอาการเหน็ดเหนื่อยจากการทำงานหนัก เป็นยาที่มีประสิทธิภาพแรงขึ้นไปอีก ออกฤทธิ์ต่อจิตประสาทได้เร็ว กินแล้วจะรู้สึกคึกคัก อารมณ์ดีไม่ง่วงนอน ตาสว่าง มีฤทธิ์กดประสาทให้ตื่นตัวอยู่เสมอ ผลจากการเสพยาบ้าจะก่อให้เกิดปัญหาอาชญากรรมมากที่สุดในบรรดาสารเสพติดทั้งหมด ผู้เสพยาบ้าจะมีอาการคลุ้มคลั่งประสาทหลอน ทำร้ายผู้อื่น และควบคุมตัวเองไม่ได้ มีจำหน่ายทั่วไป แต่จะซื้อได้เฉพาะขาประจำเท่านั้น

เด็กเร่ร่อนจึงต้องมีการฝากกันซื้อหรือมีคนมาจ้างให้เด็กเร่ร่อนไปซื้อให้อยู่เนือง ๆ ในกลุ่มเด็กเร่ร่อนชายหญิงที่ทำงานในบาร์ติดยาม้ากันมาก ยาม้าเหล่านี้บางที่เรียกเป็นตัว เช่น ตัวละ 30 บาท (เม็ดละ 30 บาท) หรือ

“วันนี้ผมอยากมาก เลย์เล่นเสีย 5 ตัว”

“ผมต้องใช้ยาเยอะตก 3-5 ตัว ต่อวันถึงจะอยู่”

เฮโรอีน หรือที่เด็กเร่ร่อนเรียกกันสั้น ๆ ว่า ผง ยาผง ผงขาว แป๊ะ เป็นสารเสพติดที่เด็กใช้กันมาก ที่นิยมมากในหมู่เด็กวัยรุ่นคือเฮโรอีนเบอร์ 3 (เป็นเกล็ดสีม่วง) และเบอร์ 4 (เป็นผงสีขาว) ละลายน้ำได้ดีเหมาะสำหรับฉีดและสูบ ขายเป็นห่อ ห่อละ 70 บาท ถ้าซื้อ 1 บิ๊ก (หลอดพลาสติกขนาดเล็ก) จะตก 1,000 – 2,000 บาท ผู้เสพยาสามารถซื้อความสุขได้เพียงชั่วครวเท่านั้น ถ้าติดยาแล้วไม่ได้เสพยาจะมีอาการปวดเมื่อยตามตัว และปวดกระดูกอย่างรุนแรง หมดเรียวกหมดแรงกระทันหัน เรียกว่า “ลงแดง”

การเสพยาวิธีหลายแบบ แล้วแต่ความสะดวกและสถานที่ วิธีหนึ่งคือใช้บุหรี่สูบยาขึ้นมาจากห่อ โดยสูดแรงๆ ผงยาจะเข้าไปรวมกับไส้บุหรี่ หลังจากนั้นก็จุดบุหรี่ที่มียาผสม หรือบางทีก็แบ่งไส้บุหรี่ออกบ้างแล้วรอกยาผสมลงไปในมวนบุหรี่แล้วจุดสูบ นอกจากนั้นยังนิยมใช้การฉีดเข้าเส้นอีกด้วย วิธีนี้เด็กจะละลายหรือผสมผงขาวกับน้ำ โดยใช้ถ้วยที่พอจะหาได้ เช่น ถ้วยน้ำหวาน ถ้วยไอศกรีม แล้วใช้เข็มฉีดยา ซึ่งเด็กจะเรียกว่า “นิ้ว” หรือ “ปิ่น” ดูดเข้าดูดยอดออก พอเข้ากันได้ที ก็ดูดขึ้นใส่หลอดแล้วแทงเข้าบริเวณเส้นเลือดใหญ่บนแขน ปล่อยยาให้ไหลลงเข้าเส้นเลือดอย่างช้า ๆ แล้วดึงเข็มออก พอคนแรกเสร็จ คนที่ 2 และ 3 ก็เข้ามาฉีดต่อ บางทีใช้เสื้อเช็ดปลายเข็มก่อนฉีด ยาเข็มหนึ่งจะแบ่งได้ 2-3 คน เด็กจะเรียกการฉีดยาว่า “บ๊ิก” “แทงเข็มหรือสอย” เวลาฉีดยาเด็กจะไปแอบที่มุมมืดในซอกซอยต่าง ๆ เพราะถ้าตำรวจเห็น จะเป็นเรื่องใหญ่ บางทีจะโยนไปถึงตัวผู้ชายด้วย เด็ก ๆ จึงต้องระวังไว้ก่อน

สำหรับสถานที่ซื้อยานั้น เด็กๆ ไม่ยอมบอกแต่จะรู้กันโดยเฉพาะ มีสายคอยส่งยาให้ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ วิธีการคือ สายซึ่งอาจจะเป็นเด็กเร่ร่อนบางคน หรือผู้หญิงที่ขายตัวอยู่บริเวณนั้น จะพกยาเป็นห่อเล็กๆ มาในกระเป๋าล้วนนำมาวางไว้ในจุดที่รู้จักกัน เช่น ถังขยะ หรือใต้พุ่มไม้ แล้วยืนรออยู่ห่างๆ ผู้ซื้อก็จะไปหยิบยา แล้วนำเงินไปแอบส่งให้ การซื้อขายยาวิธีนี้ไม่ได้รู้กันเฉพาะเด็ก

เร่ร่อนเท่านั้น แต่จะเป็นที่รู้จักกันในกลุ่มผู้ซื้อ ผู้เสพต่างๆ ด้วย โดยมีศัพท์ที่รู้จักกันระหว่างกลุ่มว่า ไป “ชนของ” คือการไปซื้อยานั่นเอง

นอกจากเด็กจะเป็นผู้เสพเองแล้ว เด็กยังจะเป็นสายที่รับ “ของ” มาปล่อยตามจุดดังกล่าว โดยรับค่าจ้างเป็นเงิน หรือเป็นยาก็ได้แล้วแต่จะตกลงกัน และอีกทางหนึ่ง ก็ใช้ให้เด็กเหล่านี้เป็นผู้ไป “ชนของ” มาให้อีกด้วย ซึ่งเป็นเรื่องที่ปลอดภัยสำหรับผู้จ้าง เนื่องจากตำรวจมักจะจับไม่ได้ ไล่ไม่ทันอยู่แล้ว และหากจับได้ ถ้าเป็นเด็กจะมีโทษน้อย ถึงไม่มีโทษเลย ในเรื่องของยาเสพติดนี้ “เด็กเร่ร่อน” จึงตกเป็นเหยื่อทั้งทางตรงในฐานะของผู้เสพ และ ทางอ้อมโดยเป็นตัวกระทำความบังให้เหล่า มิจอาชีพแสวงประโยชน์อีกด้วย

ความสัมพันธ์ทางสังคมของเด็กเร่ร่อน

“เด็กเร่ร่อน” เป็นคำที่สังคมใช้เรียกกลุ่มเด็กที่ออกมาจากครอบครัว มาใช้ชีวิตเร่ร่อนอยู่บนท้องถนน ต้องต่อสู้อย่างปากกัดตีนถีบเพื่อให้มีชีวิตอยู่รอดได้ในสังคม ต้องเผชิญกับภัยอันตรายหลายๆ อย่าง คำว่า “เด็กเร่ร่อน” ในความหมายของเด็กเร่ร่อนเองมีความหมายในทางลบ ไม่เป็นที่ต้องการของสังคม (ไกรวุฒิ สินสุข 2536) เมื่อก้าวออกมาจากครอบครัว และมีสภาพเป็นเด็กเร่ร่อนที่ต้องดิ้นรนทุกวิถีทางเพื่อการอยู่รอด ซึ่งการต่อสู้ดิ้นรนนี้เด็กเร่ร่อนจะต้องมีความสัมพันธ์ทางสังคมกับบุคคลต่างๆ ทั้งที่ชอบและไม่ชอบที่จะมีปฏิสัมพันธ์ด้วย กลุ่มบุคคลต่างๆ ที่เด็กเร่ร่อนจะต้องมีความสัมพันธ์ด้วยได้แก่ ครอบครัวเดิม กลุ่มเพื่อน เจ้าหน้าที่ของรัฐ ได้แก่ เจ้าหน้าที่ของกรุงเทพมหานคร กรมประชาสงเคราะห์ เจ้าหน้าที่ตำรวจ เจ้าหน้าที่ขององค์กรเอกชน เช่น ครูข้างถนน เป็นต้น

เด็กเร่ร่อนกับครอบครัว

โดยทั่วไปครอบครัวเป็นหน่วยทางสังคมหน่วยแรกที่มีบทบาทต่อสมาชิกในครอบครัวเป็นอย่างมาก เป็นสถานที่ให้ความรัก ให้การอบรมเลี้ยงดู แต่สำหรับเด็กเร่ร่อนแล้วครอบครัวกลับเป็นสิ่งที่ตรงกันข้าม ครอบครัวเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เด็กต้องออกมาเร่ร่อนตามท้องถนน สาเหตุที่สืบเนื่องมาจากครอบครัวมีหลายประการเช่น ครอบครัวแตกแยก ทำให้เด็กขาดความรักความอบอุ่น พ่อหรือแม่มีคู่อื่นๆ ทำให้หลายครั้งเด็กถูกพ่อหรือแม่ใหม่ทำร้าย ถูกใช้งานอย่างหนัก พ่อเมาสุรามีการทะเลาะเบาะแว้งกันเป็นประจำ มีการทุบตีเด็ก ทำให้เด็กเบื่อบ้านและต้องหนีออกจากบ้านในที่สุด บางครอบครัวมีฐานะยากจนมากต้องบังคับลูกให้ขอทาน หรือมีลูกมากไม่มีเวลา

เลี้ยงดูลูก บางครอบครัวต้องออกเร่ร่อนอพยพครอบครัวไปประกอบอาชีพตามแหล่งงานไปเรื่อยๆ ทำให้เด็กต้องเร่ร่อนตามพ่อแม่ บางครั้งอาจพลัดหลงจากครอบครัวและสุดท้ายกลายเป็นเด็กเร่ร่อน

เนื่องจากครอบครัวเป็นที่พึ่งที่เด็กวิ่งหนีออกมา ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับครอบครัวจึงเป็นความสัมพันธ์ในทางลบต่อกัน ทำให้เด็กขาดความผูกพันกับครอบครัว อย่างไรก็ตามเมื่อเร่ร่อนไปได้สักระยะเด็กจะคิดถึงบ้าน อยากกลับไปอยู่กับครอบครัว แต่เมื่อไปแล้วก็พบว่าสภาพครอบครัวยังเหมือนเดิมที่เป็นสาเหตุให้เด็กต้องออกจากบ้าน ทำให้เด็กต้องออกมาเร่ร่อนอีกหรือบางครั้งเมื่อกลับไปแล้วไม่ได้รับการต้อนรับจากครอบครัว หรือได้รับการขับไล่ไสส่งจากครอบครัวทำให้เด็กต้องออกมาเร่ร่อนต่อ

เด็กเร่ร่อนกับกลุ่มเพื่อน

กลุ่มเพื่อนเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญสำหรับชีวิตเด็กเร่ร่อน เมื่ออยู่ในสภาพเด็กเร่ร่อนใหม่ๆ จะได้เพื่อนเป็นผู้ให้คำแนะนำในการดำรงชีวิต ให้คำแนะนำ และวิธีการในการขอเงิน ในการขายของ การหนีตำรวจ สอนทุกสิ่งทุกอย่าง ช่วยให้เด็กเร่ร่อนคลายความเหงา มีเพื่อนร่วมเล่น ร่วมเที่ยว แบ่งปันการเมื่อยามไม่มีเงินซื้อ เมื่อไม่มีเงินก็สามารถหยิบยืมจากเพื่อนได้ในกรณีที่เงินไม่มากนัก การมีเพื่อนทำให้เกิดความรู้สึกปลอดภัย เด็กเร่ร่อนจึงชอบที่จะไปไหนเป็นกลุ่ม ไม่ว่าจะไปเที่ยว หรือเวลานอน ทั้งนี้เพื่อป้องกันภัยอันตรายต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นได้ ป้องกันเด็กโดนกว่ารังแก ป้องกันคนมาขโมยของ รวมทั้งป้องกันตำรวจด้วย และเมื่อมีเหตุร้ายเกิดขึ้นเพื่อนก็สามารถช่วยเหลือได้ การมีเพื่อนทำให้เกิดเด็กเร่ร่อนความรู้สึกว่าตนยังเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

เด็กเร่ร่อนกับตำรวจ

บนท้องถนนในกรุงเทพมหานครที่เด็กออกมาเร่ร่อนนั้น สิ่งที่เกิดเกลียดและกลัวที่สุดคือตำรวจ ถึงแม้ว่าเด็กจะทั้งเกลียดและกลัวแต่ก็ยังคงหลีกเลี่ยงไม่ได้ จากการบอกเล่าของเด็กเร่ร่อนแทบทุกคนจะต้องเคยถูกตำรวจจับ หรือตำรวจไล่มาแล้วทั้งสิ้น เด็กบางคนโดนจับมาแล้ว 9 ครั้ง เข้า ๆ ออก ๆ ระหว่าง ถนน โรงพัก “แรกรับ” (กรมประชาสงเคราะห์) บางทีจับได้ ตักเตือนแล้วก็ปล่อย จนถึงฝักขังก็มี

เด็กเล่าว่าตำรวจจะมามากหลายรูปแบบ ที่เห็นได้ง่ายคือ ใสเครื่องแบบตำรวจ เป็นตำรวจสายตรวจ ขี่รถจักรยานยนต์คอยสอดสายสายตาหาเด็ก เด็กจะเรียกตำรวจพวกนี้ว่า “ไอ้หัวปิงปอง” ถ้าเจอในขณะที่เดินดมกาวก็จะกวาดจับทันที บางทีนั่งขอทานอยู่ดีๆ ก็ถูกจับ ยังไม่ได้ทำผิดสักข้อหา หรือบางทีก็ถูกจับในขณะที่เดินไถ

“ถ้าเจอตอนกลางวัน ก็ไม่ค่อยเท่าไรหรอก ยังพอรอดถ้าวิ่งหนีทัน แต่บางที แม่ มันจับตอนกลางคืน วันก่อนไอ้หน่อยกำลังหลับอยู่ มันยังจับไปเลย”

ด้วยเหตุนี้เด็กเร่ร่อนแถบสนามหลวงจึงต้องพกไฟฉายเอาไว้คนละกระบอก ใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง คือ นอกจากจะเอาไว้ส่องทาง สองพื้นว่าตรงไหนแฉะจะได้ไม่ลื่น ยังใช้ฉายกราดคอยดูตำรวจอีกด้วย ถ้าเจอก่อนจะได้ตั้งหลักถูก เด็กจะรู้ว่าไม่ใช่ตำรวจในเครื่องแบบทุกคนที่ทำหน้าที่จับเด็ก เช่น ตำรวจจราจรตามสัญญาณไฟ ตามปั๊ม หรือจราจรที่โบกรถตามทางแยก จะไม่จับและไม่สนใจเด็กเร่ร่อนเลยจะสนใจแต่รถ ถนน และดูแลคนข้ามถนนแต่เพียงอย่างเดียว ฉะนั้นตำรวจตามปั๊ม และจราจรบางคนนอกจากเด็กจะไม่กลัวแล้วยังเป็นที่รู้จัก คู่แค้น ทักทายกันเป็นอย่างดีอีกด้วย

แต่ที่น่ากลัวสำหรับเด็กเร่ร่อนก็คือคือ พวกตำรวจนอกเครื่องแบบ ที่มีอยู่ทั่วไปในทุกพื้นที่ แต่อย่างไรก็ตามด้วยความชำนาญ และสัญชาตญาณในการเอาตัวรอดทำให้เด็กรู้จักสังเกต พวกตำรวจนอกเครื่องแบบนี้ เด็กจะเรียกว่า “สก็อต” พวกสก็อตเหล่านี้เด็กจะจำหน้าได้ เด็กในพื้นที่หัวลำโพงบอกว่า

“ถ้าจำหน้าไม่ได้ก็มีวิธีดู ง่ายนิดเดียว ข้อแรกคือ ต้องดูที่หัวเข็มขัด (หัวเข็มขัดตราตำรวจ) ต่อมาดูที่วิทยุสื่อสาร พวกนี้มันชอบพกวิทยุ ข้อต่อมา คือไอ้พวกนี้ชอบใส่เสื้อปล่อยชาย พกวิทยุ...”

สำหรับเด็กเก่าก็จะรู้วิธีหลบหรือเอาตัวรอดจากตำรวจ แต่เด็กใหม่ ๆ ที่ไม่รู้จัก ไม่คุ้นหน้าและไม่รู้เทคนิคในการดู ก็จะถูกจับได้โดยง่าย ส่วนใหญ่ก็จะถูกจับในขณะที่ทำผิด เช่น ดมกาว หรือ ขโมยของ เป็นต้น ตำรวจนอกเครื่องแบบในพื้นที่หัวลำโพงที่เป็นที่คุ้นเคยกับเด็กเร่ร่อนมีอยู่ 2 คน คือ ป้าเต้ และป้ากิจ ป้าทั้งสองจะมาเอาข่าวจากเด็ก และให้เด็กเป็นหูเป็นตา หรือเป็นผู้ช่วยตำรวจในกรณีสืบสวนบางคดี เช่น กรณีทรัพย์สิน กระเป๋าเดินทาง หรือเสบียงสัมภาระของผู้โดยสาร ที่มาขึ้นรถไฟหาย หรือลักเล็กขโมยน้อย หรือคดียาเสพติด เป็นต้น

เมื่อเด็กได้รับความไว้วางใจจากตำรวจ ก็จะทำตัวเป็น “สาย” ที่ดีคอยรายงานความเคลื่อนไหวของกลุ่มมิจฉาชีพ หรือ ถ้าเก็บของได้ก็จะนำไปคืนตำรวจ (ป่าดัด) ที่ซานซาลาเป็นต้น และภาคภูมิใจ ถือว่าได้ทำคุณประโยชน์ต่อบ้านเมืองแล้ว ส่วนชีวิตส่วนตัวก็ยังหลงไปตามมกตามปกติที่เคยเป็น

จากการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของตำรวจในพื้นที่ศึกษาเกี่ยวกับเด็กเร่ร่อน ได้ทราบว่าในแต่ละพื้นที่ จะมีเด็กเร่ร่อนอยู่ตลอดเวลา เปลี่ยนหน้ากันไปเรื่อย ๆ เด็กเร่ร่อนเหล่านี้จะอยู่ในสายตาของตำรวจ เด็กเร่ร่อนจะมีทั้งหน้าเดิม และหน้าใหม่ ๆ หมุนเวียนกันเข้ามา ตำรวจจะมีข้อสังเกตว่า เด็กเร่ร่อนเหล่านี้จะมีการรวมตัวเป็นกลุ่ม ๆ อาจเริ่มต้นด้วยการอยู่ด้วยกันทั้งวัน ทุกวัน ทำอะไรก็ทำด้วยกัน เช่น กินข้าว สูบบุหรี่ ดมกาวก็ดมด้วยกัน แต่ไม่มีการบังคับกัน ตำรวจบางคนทำงานมา 6 ปีแล้ว เด็กบางคนก็ยังคงเร่ร่อนอยู่เหมือนเดิม

ส่วนเด็กใหม่ๆ ที่เข้ามาในพื้นที่ หรือเด็กที่เพิ่มออกมาเร่ร่อนจะมีหน้าตาผ่องใสกว่า จะมีอาการเฉยๆ เช่น นั่งเฉยๆ แต่งตัวดี บางทีมาได้วันสองวันก็หายไป ถ้าตำรวจถามก็จะได้รับรายงานจากเด็กเก่าว่า ไปแล้ว พ่อแม่มาตาม “แรกรับ” (กรมประชาสงเคราะห์) จับไปแล้วบ้าง

ตำรวจจะจับเด็กเร่ร่อนต่อเมื่อกระทำความผิดเท่านั้น เช่น ดมกาว ทำตัวเกะกะเกร ประพฤติตัวไม่เหมาะสม ฉีดผง ขโมยของ โกงเงินชาวบ้าน ชิงทรัพย์ หรือค้าประเวณี ในกรณีออกเดินเร่ร่อนอยู่เฉยๆ ส่วนใหญ่จะไม่ถูกจับเพราะเป็นหน้าที่ของกรมประชาสงเคราะห์มากกว่า และกรณีค้าประเวณีก็จับไม่ค่อยได้ เพราะไม่มีหลักฐาน จึงจับไม่ได้คาหนังคาเขาส่วนมากเด็กจะรู้วิธีหลบตำรวจ

เมื่อถูกจับเด็กเร่ร่อนจะพูดโกหกไว้ก่อน เช่น “มารอพี่ที่บ้าน อ่า พ่อ แม่” “พ่อแม่ไปซื้อของเดี๋ยวมา” เพื่อบอกว่าไม่ได้ออกมาเร่ร่อนโดยลำพัง นอกจากนั้นยังทำอาการประกอบอีกหลายอย่างเช่น ปวดท้อง แน่นหน้าอก ปวดหัวอย่างแรง เป็นต้น

สำหรับกรณีดมกาว ถึงแม้ว่าจะไม่มีกาวเป็นหลักฐานชัดเจน แต่เด็กจะสอพิรุณให้ตำรวจรู้ได้ เช่น เวลาพูดจะมีท่าทีหลบ ๆ อยู่ห่าง ๆ ไม่ยอมเข้าใกล้ ลมหายใจมีกลิ่นกาว เวลาพูดจะพูดซ้ำ ๆ แต่รู้เรื่อง บางทีมีอาการเหม่อลอย หรือตาลอย

เมื่อตำรวจจับมาแล้วจะสอบประวัติ ถ่ายรูป สอบเสร็จแล้วมีหน้าที่ส่งหรือแจ้งกองกำกับการสวัสดิภาพเด็กและเยาวชน ซึ่งมีหน้าที่โดยตรงเกี่ยวกับเด็กเร่ร่อน หรือแจ้งกรมประชาสงเคราะห์เพื่อส่งต่อเด็กต่อไป ภายใน 24 ชม. พวกเด็กที่ถูกจับคดีข้อหาเสพติด จะมีโทษติดคุกไม่เกิน 10 วัน หรือปรับไม่เกิน 750 บาท ตำรวจมีความคิดว่า ส่วนใหญ่เด็กจะไม่ก่อปัญหารุนแรง การจับกุมจึงไม่ใช่การแก้ปัญหา เมื่อจับแล้วปรับหรือพ้นโทษแล้ว เด็กจะกลับเข้าสู่วิถีชีวิตแบบเดิมอีก

ทัศนคติของตำรวจต่อปัญหาเด็กเร่ร่อน

ในฐานะที่ต้องเกี่ยวข้องกับเด็กเร่ร่อนตามหน้าที่ ตำรวจมีความคิดเห็นต่อเด็กเร่ร่อนว่ามีโอกาสที่จะกลายเป็นอาชญากร หรือประกอบอาชญากรรมโดยเริ่มจากทำเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ก่อน ถ้าทำต่อไปเรื่อยๆ อาจติดเป็นนิสัย เด็กพวกนี้มักใจใหญ่เกินตัว เช่น เริ่มจากวิ่งราวไปสู่การปล้นจี้ และขโมยรถ เป็นต้น เนื่องจากเด็กเหล่านี้ถูกชักจูงได้ง่าย ดังนั้นจึงอาจตกเป็นเหยื่อของยาเสพติด และเหล่ามิชชันนารีได้ เป็นเด็กที่ไม่มีอนาคต แต่เมื่อโตขึ้นเกิดความอายในการออกมาเร่ร่อน หันกลับไปทำตัวให้มีประโยชน์ หรือประกอบอาชีพก็คงเป็นเรื่องที่น่ายินดี มิฉะนั้นก็จะเสียคนได้ แต่ถ้าชีวิตยังวนเวียนอยู่เช่นนี้ สักวันหนึ่งก็คงถูกจับ ติดคุก ถ้าเข้าไปในคุกไปเจอคนไม่ดีในคุกอีก ก็คงจะต้องตกเป็นเหยื่อ หรือชวนไปเป็นลูกน้องก็เป็นได้

ในการใช้เด็กเป็น "สาย" ให้ตำรวจนั้น มีทุกพื้นที่ นัยว่าใช้ได้ผลในบางกรณี ตำรวจมักเรียกเด็กเล็กว่า "เบ๊ยก" หรือ "ตัวเล็ก" เด็กเล็กจะให้ข่าวละเอียดดี ข่าวที่นำมาบอกตำรวจมีแทบทุกเรื่อง โดยเฉพาะเรื่องยาเสพติด การดมกาวที่มีแพร่หลายทั่วไป ตลอดจนเรื่องฉกชิงวิ่งราวต่างๆ ด้วย เมื่อบอกต่อแล้วตำรวจจะให้เงินเด็ก 10-20 บาท ทำให้เด็กมีความรู้สึกภูมิใจและไว้ใจตำรวจ ตำรวจมักบอกวัน เวลา ที่จะมาตรวจครั้งต่อไป เมื่อถึงเวลานัด เด็กจะมาหา และรายงานข่าวสารให้ตำรวจทราบ สำหรับเด็กโตนั้น ตำรวจได้ให้เบอร์โทรศัพท์ของสถานีตำรวจไว้ให้เด็กโทรไปแจ้งได้

เด็กเร่ร่อนกับเจ้าหน้าที่ของกรมประชาสงเคราะห์

ภาพของเจ้าหน้าที่ของกรมประชาสงเคราะห์ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับเด็กเร่ร่อนในสายตาของเด็กเร่ร่อนเป็นภาพที่ไม่แตกต่างจากที่พวกเขา มองภาพของตำรวจมากนัก อาจมีภาพในเชิงลบมากกว่าด้วย ลักษณะความสัมพันธ์ก็เป็นไปในทางลบมากเช่นกัน เพราะเจ้าหน้าที่ของสถานสงเคราะห์เป็นผู้ที่มาจับเด็กเร่ร่อนส่งสถานสงเคราะห์ สถานกักกันเด็ก หรือที่เด็กเหล่านี้มักเรียกกัน

ว่า “แรกจับ” ซึ่งเป็นสิ่งที่เด็กเหล่านี้เกลียดมากที่สุด เพราะเด็กพวกนี้มักทนไม่ได้กับการต้องมีระเบียบวินัย ต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบ ขาดความเป็นอิสระ เพราะฉะนั้นเมื่อไรก็ตามที่ถูกจับเข้าไปอยู่ในสถานสงเคราะห์ เด็กจะต้องหาทางหนีออกมาจนได้ ถึงแม้ชีวิตในสถานสงเคราะห์จะมีอาหารให้กินทุกมื้อ มีที่หลับที่นอนที่ค่อนข้างดีเมื่อเปรียบเทียบกับ การเร่ร่อนอยู่ตามท้องถนน

กรมประชาสงเคราะห์มีโครงการช่วยเหลือเด็กด้อยโอกาส โดยการนำเด็กเร่ร่อน เด็กขอทานเข้าไปอยู่ในสถานสงเคราะห์เพื่อฝึกอาชีพ พัฒนาเด็กให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ในการออกไปจับเด็กเร่ร่อนตามที่ต่างๆของกรมประชาสงเคราะห์จะเป็นการทำงานที่ประสานกับตำรวจพื้นที่ โดยมักออกไปจับเด็กในช่วงเช้าประมาณ 5.00 – 6.00 น. ซึ่งเป็นช่วงที่เด็กยังนอนหลับอยู่ ถ้าเด็กที่จับได้มีบ้านอยู่บริเวณนั้นก็ปล่อยไป แต่ถ้ามาจากต่างจังหวัดก็จับไปสถานสงเคราะห์ การไปจับเด็กไม่นิยมไปกลางวันเพราะเด็กจะมองเห็นและวิ่งหนีไปก่อน การไปจับเด็กแต่ครั้งจะไม่สามารถจับเด็กได้ทั้งหมด มีเด็กบางส่วนที่หนีไปได้ ซึ่งก็ไม่ได้หนีไปอยู่ที่อื่น เมื่อเจ้าหน้าที่กรมประชาสงเคราะห์กลับไปเด็กเหล่านี้ก็ออกมาสูบนท้องถนนต่อ

เด็กเร่ร่อนกับครูข้างถนน

เด็กเร่ร่อนที่ออกมาเผชิญชีวิตตามลำพังอยู่บนถนน มักมีประสบการณ์ของความเกลียดชังมาอย่างโชกโชน เช่น เกลียดบ้าน เกลียดโรงเรียน เกลียดพ่อเลี้ยง เกลียดแม่ ฯลฯ พอออกมาอยู่ลำพังก็ยังเกลียดตำรวจ และ “แรกจับ” อีก แต่“ครูข้างถนน” กลับเป็นกลุ่มที่เด็กเร่ร่อนมีความไว้วางใจสามารถยึดเป็นที่พึ่งได้ เป็นผู้ที่เด็กอาจมอบความรักให้ และหวังความรักเป็นการตอบแทนในบางครั้ง โครงการครูข้างถนนซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของมูลนิธิสร้างสรรค์เด็กที่ออกปฏิบัติหน้าที่ตามแหล่งอาศัยของเด็กเร่ร่อนจึงเป็นโครงการที่ช่วยสงเคราะห์เด็กเร่ร่อน ทั้งการให้ความรู้ ให้ความอบอุ่น และให้ความช่วยเหลือยามที่เด็กต้องการได้เป็นอย่างดี

“หนูชอบไปเล่นเกมส์ ตัวติดกับครูพงษ์ ครูสอนให้เล่นเกมส์หลายอย่าง หนูมารอพบครูทุกครั้ง”

“ครูพาไปดูไดโนเสาร์ ไปดูดาว สนุกมาก”

“ครูไปหาตำรวจ รับตัวผมออกมาจากคุกในโรงพัก”

“หนูเคยถูกรถชน ซีโครงหัก ครูหาหนูไปโรงพยาบาล รักษาหายแล้ว ชวนไปอยู่
บ้านสร้าง” (บ้านสร้างสรรค์เด็ก)

“ครูสอนเรื่องโรคเอดส์ ด้วยครับ ครูสอนให้ใช้ถุงยางด้วย”

ในความคิดของเด็กเร่ร่อนโดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กเล็ก ครูจึงเป็นทั้ง ครู พ่อ และแม่ของเด็กได้เป็นอย่างดี

ภาระกิจในการทำงานของครูข้างถนนเต็มไปด้วยความยากลำบาก ครูแต่ละคนจะต้องมีความอดทนสูง เพราะธรรมชาติของเด็กเร่ร่อนมักไม่ไว้ใจใคร ครูจึงต้องใช้ความพยายามหลายวิธีในการที่เข้าถึงเด็กเร่ร่อน ทำความรู้จักกับพวกเขา จนเด็กไว้ใจ กลยุทธ์ที่ครูใช้จึงมีหลายอย่าง ในกระเป๋าคือกระดาษเข้าพื้นที่นั้น จึงมีอุปกรณ์หลายชนิด เช่น หนังสือ สี ดินสอ เครื่องเขียน (ดินสอ ยางลบ ปากกา ไม้บรรทัด กบเหลาดินสอ สมุด) ผ้าเย็บปูพื้น กระเป๋า หนังสือแบบเรียน หนังสือการ์ตูน กระดาษวาดรูป แผ่นพับ โคมินิ ดินน้ำมัน และเครื่องดนตรี เป็นต้น

อุปกรณ์เหล่านี้ครูจะเลือกนำไปใส่กระเป๋าสะพายไป ตามลักษณะของเด็กแต่ละพื้นที่ เมื่อเด็กมารวมกลุ่มกันแล้ว ครูจะต้องหากิจกรรมเพื่อสร้างความสัมพันธ์ ความคุ้นเคย ระหว่างครูกับเด็ก เช่น การเล่นเกม การอ่านการ์ตูน การเล่นเกมต่าง ๆ การวาดรูประบายสี เป็นต้น หลังจากนั้นจึงพยายามวกเข้าสู่เรื่องของตัวเด็ก การเผชิญชีวิต หรือปัญหาต่าง ๆ ที่เด็กได้รับ เมื่อเด็กเริ่มคุ้นเคยครูก็จะกลายเป็นที่พึ่งของเด็กไปในที่สุด กิจกรรมต่าง ๆ ที่ครูแต่ละคนมีภาระที่จะต้องทำ ได้แก่ (1) กิจกรรมสร้างความสัมพันธ์ของเด็กกับครู (2) กิจกรรมการเรียนการสอน หรือเกมต่าง ๆ ที่จะเสริมสร้างพัฒนาการของเด็ก (3) เลี้ยงอาหารแก่เด็กตามเวลา (4) จัดกิจกรรม การทัศนศึกษา การพักผ่อน หรือการพาไปเล่นกีฬาดนตรี ตามศูนย์เยาวชนของกรุงเทพมหานคร (5) ในกรณีที่เด็กเกิดเจ็บป่วย หรือได้รับอุบัติเหตุ ครูจะพาเด็กไปรับการรักษาที่โรงพยาบาล (6) ติดตามและเยี่ยมเยียนเด็กเร่ร่อนที่ถูกจับกุมไปยังสถานแรกรับของกรมประชาสงเคราะห์ หรือที่กลับสู่ครอบครัวแล้วว่ามีสภาพชีวิตความเป็นอยู่อย่างไรบ้าง

ในการทำงานกับเด็กเร่ร่อน ครูข้างถนนจะมีตารางเวลาในการออกพื้นที่เพื่อพบกับเด็กเร่ร่อนตามวัน เวลา และสถานที่ดังตาราง

ตารางแสดงวัน เวลา สถานที่ ในการออกพื้นที่ของครูข้างถนน

พื้นที่	วัน	เวลา	สถานที่
หัวลำโพง	จันทร์ - ศุกร์	6.00-14.00 น.	ชานชาลาที่ 1
		13.00-21.00 น.	บริเวณประชาสัมพันธ์
สนามหลวง		กลางวัน	ด้านหน้ามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
		เย็น	บริเวณอนุสาวรีย์ทหารอาสา
พาดำปิ่นเกล้า		15.00-23.00 น.	หน้าห้างสรรพสินค้าพาดำ
พัฒนาพงษ์		20.00-02.00 น.	หน้าร้านเคนด็กก็์สุรวงศ์ อาคารญาติาด ถนนสีลม
อนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ		10.00-14.00 น.	สนามหญ้าแก้วกัศดาการพหลี
สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์		14.00-17.00 น.	แถวห้างเซ็นทรัลลาดพร้าว
สะพานพุทธ	จันทร์-ศุกร์	10.00-18.00 น.	บริเวณเชิงสะพานพุทธฝั่งกรุงเทพฯ

โดยทั่วไปในแต่ละพื้นที่จะมีครูข้างถนนจำนวน 1 คน ยกเว้นบางพื้นที่มีเด็กเร่ร่อนมาก ต้องใช้ครูข้างถนน 2 คนเช่น พื้นที่หัวลำโพงและพื้นที่พัฒนาพงษ์

ครูข้างถนนเล่าให้ฟังถึงการลงพื้นที่แต่ละครั้งว่า เมื่อไปถึงพื้นที่ครูพยายามรวมกลุ่มเด็กเร่ร่อนก่อน โดยปกติเด็กจะรู้ว่าครูจะมาเวลาไหนก็มักจะรออยู่แล้ว บางคนก็มาเดินเล่นป่วนเปื้อนอยู่บริเวณที่ครูนั่ง บางทีครูเห็นเด็กหายไป ก็ต้องออกเดินตามหามาเข้ากลุ่ม หรือถ้ามีเด็กใหม่ก็ชวนมาเข้ากลุ่มด้วย หลังจากนั้นจึงเริ่มคุยกัน ส่วนใหญ่ครูมักรู้จักและมีข้อมูลเด็กทุกคนอยู่แล้ว นอกจากการถามสารทุกข์สุขดิบกันแล้ว ครูยังฟังเด็กเล่าเรื่องราวชีวิตให้ฟังอีกด้วย บางทีเป็นเรื่องของตนเอง ปัญหาที่ได้อุป บ้างคนมีเหตุการณ์ตื่นเต้น พบเห็นอาชญากรรมก็มาเล่าให้ครูฟังหรือเป็นเหตุการณ์ที่ได้อุปเห็นประจำวันก็มี เช่น การหนีตำรวจ เรื่องแก๊งค์อันธพาล เรื่องแม่ค้าทะเลาะกัน เป็นต้น

ความสัมพันธ์ที่ติระหว่างครูกับเด็กเร่ร่อนนี้ สามารถบำบัดฟื้นฟูสภาพจิตใจของเด็กเร่ร่อนได้มากที่สุด เพราะในขณะที่ชีวิตยังต้องดิ้นรนต่อสู้ เสนอภัยต่างๆ บนท้องถนน เด็กเหล่านี้ก็ยังมีครูที่เด็กจะมาพบได้ในยามที่ต้องการ นอกจากด้านจิตใจแล้ว ยังเป็นที่ฟังฟังเรื่องอาหาร ยา

และที่พักพิงที่บ้านสร้างสรรค์เด็ก ให้เด็กไปพักอาศัยได้ถ้าอยากไป และเป็นบ้านเปิดที่让孩子เข้าออกได้ตามสบายอีกด้วย นอกจากนั้นครูยังพยายามจูงใจเสนอทางเลือกใหม่ให้แก่เด็กเช่น ให้กลับบ้าน กลับไปเข้าโรงเรียน หรือถ้าอยากทำงานครูก็ยังช่วยแนะนำไปด้วย หรือแม้แต่การกลับไปเยี่ยมบ้านในกรณีที่เด็กไม่กล้ากลับไปเอง เพราะกลัวการไม่ยอมรับของครอบครัว ก็เป็นภาระที่ครูต้องตามไปช่วยเหลือดูแลด้วย

เด็กเร่ร่อนบางคนภายหลังที่ผ่านการทดสอบในหลายเรื่องแล้วก็อาจสมัครเป็น ผู้ช่วยครู (ผชค.) คอยช่วยเหลือครูข้างถนนในการปฏิบัติหน้าที่ได้ ผชค. เหล่านี้จะมีเข้าใจความรู้สึกของเด็กเร่ร่อนเป็นอย่างดี เช่น ความอ้างว้าง ว้าเหว่ ความบ่าบิ่นต่าง ๆ จึงสามารถช่วยเหลือครูได้หลายเรื่อง

ดังกรณีตัวอย่าง เด็กเร่ร่อนรายหนึ่งที่มีโอกาสเป็น ผชค. เด็กเร่ร่อนได้เล่าว่า

“การออกมาเร่ร่อนนี้ ขึ้นอยู่กับตัวเด็กเองด้วย บางทีครอบครัวดีแต่เด็กอยากอยู่คนเดียว ก็เลยออกมาเร่ร่อน เมื่ออยู่บนถนนเกิดความเหงา เพื่อนเท่านั้นที่จะแก้เหงาได้ ผู้ใหญ่แก้เหงาไม่ได้ เพื่อนก็มีหลายแบบ เช่น คอยสนุก เพื่อนเที่ยวเตร่ เพื่อนดมยา ถึงจะเป็นแบบไหนก็แก้เหงาได้ พอได้พบครู ครูเป็นผู้ใหญ่ แต่ทำไมครูถึงแก้เหงาได้ก็ไม่รู้ ครูคุยกับเด็กรู้เรื่อง ครูห่วงใยเรา คอยแนะนำเราแต่สิ่งที่ดี เพื่อนร่วมรุ่นของผมได้เป็น ผ.ช.ค. ตั้ง 3 คน ได้บวช 1 คน และได้งานเสริฟอาหาร 1 คน ก็เพราะครู”..

ครูข้างถนน ที่รับผิดชอบดูแลเด็กเร่ร่อนบริเวณพัฒนาพงษ์ได้เล่าให้ฟังว่า

“ถ้าครูอยาก让孩子เล่าเรื่องปัญหาให้ครูฟัง ครูต้องให้ความสนิทสนม ความรัก และความห่วงใยเด็ก มีความสม่ำเสมอ และให้เขารู้ว่าครูจะไม่ทิ้งเขา เด็กผู้หญิงบางคนไปติดโรคม้า คงอยากบอกครูแต่ไม่กล้าบอก ครูสังเกตดู ก็รู้ว่าคงอยากถาม อยากหาที่ฟัง ครูก็หาวิธีคอยตะล่อม เด็กเลยกล้าบอก ครูก็จะพาไปรักษาที่ศูนย์กามโรคบางเขน”

“ครูต้องรู้ถึงสิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็กด้วย เช่น ในพัฒนาพงษ์นี้มีกลุ่มเด็กโตคอยคุมเด็ก ให้เด็กเป็นลูกน้อง บังคับให้เด็กขอทาน รับแขก...ตอนนี้เหลือกลุ่มเดียว”

การเคลื่อนไหวของกลุ่มมิชชันนารีเหล่านี้ ครูจึงทราบเกือบทั้งหมดโดยส่วนหนึ่งมาจากเด็ก ทราบว่าใครเป็นใคร ใครร้ายอย่างไร แค่นั้น การทำงานของครูจึงเป็นไปด้วยความระมัดระวัง

เสี่ยงภัย และเสียสละเป็นอย่างยิ่ง ความหวังโยของครูนั้น นอกจากจะปรากฏออกมาในรูปแบบของงานประจำวันที่ต้องทำแล้ว ครูยังตื่นตัวอยู่เสมอในการหาทางช่วยเหลือเด็ก จุดเด็กออกมาให้พ้นภัยจากถนน เหล่ามิชชันนารีที่หวังใช้เด็กเหล่านี้เป็นเครื่องมือ และโรคร้ายที่จะนำเด็กไปสู่ความตาย จากการสัมภาษณ์ครูข้างถนนที่เป็นครูดีเด่นรายหนึ่งถึงการทำงาน ครูท่านนี้มีความเห็นว่าการทำงานช่วยเหลือเด็กเร่ร่อนของครูข้างถนนจะสำเร็จได้มากน้อยเพียงใด ตัวครูมีความสำคัญมาก ครูต้องมีความเข้าใจเด็ก ทั้งด้านอารมณ์ จิตใจ และพฤติกรรมต่าง ๆ ของเด็กด้วย

ส่วนความไม่ฝันและโครงการหลายอย่างที่ต้องการทำให้เด็ก แต่ก็ยังไม่มีโอกาสได้ทำในขณะนี้ก็คือ (1) การนำสื่อ VDO เรือเฮดส์ ฯลฯ ใส่รถมูลนิธิไปฉายในบริเวณพัฒนาพงษ์ (2) การนำภาพยนตร์ไปฉายแถวพระบรมรูปพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวบริเวณสวนลุมพินีซึ่งมีเด็กเร่ร่อนจำนวนมาก แต่ยังไม่ทำได้ เพราะเกรงจะไปรบกวนความปลอดภัยของเด็ก ตำรวจอาจจับเด็กได้ (3) ทำงานร่วมกับตำรวจ โดยตำรวจต้องถอดเครื่องแบบออก และช่วยกันพัฒนาเด็กแทนการจับกุม (4) จัดค่ายให้เด็กหรือพาเด็กไปเที่ยว ซึ่งครูข้างถนนมองว่าสิ่งเหล่านี้จะเป็นประโยชน์กับเด็กเร่ร่อนในแง่ที่สามารถทำให้ปัญหาเฉพาะหน้าที่อาจเกิดกับเด็กเร่ร่อนบรรเทาเบาบางลงไปได้บ้าง

4

อนาคตของเด็กเร่ร่อน

ความรุนแรงของปัญหา

ปัจจุบันปัญหาเด็กเร่ร่อนมีความรุนแรงมากขึ้นตามลำดับ ทั้งนี้เป็นการพิจารณาจากตัวชี้วัด 5 ตัวดังนี้ (1) จำนวนตัวเลขเด็กเร่ร่อนที่เพิ่มปริมาณมากขึ้นเรื่อยๆ (2) อายุเริ่มแรกของเด็กที่ออกมาเร่ร่อน ที่มีแนวโน้มลดลง เด็กที่มีอายุต่ำสุดที่ออกมาเร่ร่อนคือ มีอายุต่ำกว่า 6 ปีถึงร้อยละ 29 (เจือจันทร์ จงสถิตอยู่ และคณะ 2538) (3) เด็กเร่ร่อนติดสารเสพติดมากและแรงขึ้น เดิมเด็กเร่ร่อนจะติดบุหรี่ ต่อมาเป็นพวกสารระเหย ประเททกาว ทินเนอร์ กัญชา ยาม้า ยาากล่อมประสาท และผงขาวตามลำดับ (4) มีกลุ่มเด็กเร่ร่อนทั้งชาย หญิงเริ่มออกขายบริการทางเพศ ภายใต้การแนะนำของกลุ่มมิชชันนารี หรือเด็กที่โตกว่า และกลายเป็นเรื่องปกติที่จะมีการขายบริการทางเพศต่อไปเรื่อยๆ และ (5) มีการขยายตัวของเด็กเร่ร่อนไปตามเมืองใหญ่ๆ ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมากขึ้น เช่น เชียงใหม่ ขอนแก่น หาดใหญ่ เป็นต้น

การดำเนินงานเกี่ยวกับเด็กเร่ร่อน

ปัญหาเด็กเร่ร่อนเป็นปัญหาสังคมที่ละเอียดอ่อนที่นับวันจะทวีความรุนแรงมากขึ้นเป็นลำดับ เด็กเหล่านี้ถ้าไม่ได้รับการสงเคราะห์ ช่วยเหลือ ก็มีแนวโน้มที่จะประกอบพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมแก่วัย มั่วสุม สูดดมสารระเหย ประกอบมิชชันนารีต่างๆ เช่น ลักขโมย ล้วงกระเป๋า ค่าบริการ จึงเป็นความจำเป็นที่รัฐและทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจะต้องเข้ามาร่วมดำเนินการเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว ปัจจุบันมีหน่วยงานของรัฐหลายแห่งที่ทำงานเกี่ยวข้องกับเด็กเร่ร่อนได้แก่ กองคุ้มครองสวัสดิภาพเด็กและเยาวชน กองสงเคราะห์เด็กและบุคคลวัยรุ่น กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม สำนักงานสวัสดิการสังคม กรุงเทพมหานคร และกองกำกับการสวัสดิภาพเด็กและเยาวชน สำนักงานตำรวจแห่งชาติ และองค์กรพัฒนาเอกชน ในการทำงาน ของหน่วยงานดังกล่าวล้วนมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว ลักษณะของการดำเนินงานมีทั้งลักษณะที่คล้ายกันและแตกต่างกันดังนี้

หน่วยงานภาครัฐกับการทำงานเกี่ยวกับเด็กเร่ร่อน

กองคุ้มครองสวัสดิภาพเด็กและเยาวชน กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม มีหน้าที่และความรับผิดชอบในการจัดบริการสงเคราะห์และคุ้มครอง

สวัสดิภาพเด็กอายุตั้งแต่แรกเกิดถึง 18 ปี ซึ่งประสบปัญหาความเดือดร้อนต่างๆ โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อจัดบริการให้เหมาะสมกับสภาพปัญหา และเกิดประโยชน์แก่เด็กและเยาวชนให้มากที่สุด รวมทั้งสนับสนุนให้ภาคเอกชนเข้ามามีบทบาทร่วมกับทางราชการด้วย สำหรับปัญหาเด็กเร่ร่อนที่ประพาศติคนไม่สมควรแก่วัย เช่น เทียวเตร เร่ร่อน ขอทาน เล่นการพนัน มั่วสุมก่อความเดือดร้อนรำคาญ กองคุ้มครองสวัสดิภาพเด็กก็มีหน้าที่โดยตรงในการให้ความช่วยเหลือและคุ้มครองสวัสดิภาพเด็กโดยทำงานร่วมกับตำรวจจากกองกำกับการสวัสดิภาพเด็กและเยาวชน เจ้าหน้าที่ตำรวจทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ออกตรวจตราเพื่อมิให้เด็กใช้ชีวิตที่ไม่เหมาะสมตามลำพังเพราะจะล่อแหลมต่อการถูกชักจูงไปในทางที่ไม่ถูกต้องได้โดยง่าย โดยเมื่อพบเด็กเร่ร่อนตามท้องถนนหรือถูกส่งมาโดยฝ่ายตำรวจ เด็กจะถูกนำไปที่สถานแรกรับเป็นการชั่วคราว (ระยะเวลาประมาณ 6 เดือนถึง 1 ปี) นักสังคมสงเคราะห์ ของกรมประชาสงเคราะห์จะศึกษาประวัติเด็กเพื่อติดตามครอบครัว และติดต่อส่งเด็กกลับไปสู่ครอบครัว กรณีที่ครอบครัวมีฐานะยากจน ก็จะมีบริการสงเคราะห์ครอบครัวเพื่อให้สามารถเลี้ยงดูบุตรได้ หากยังหาครอบครัวไม่พบ หรือกรณีที่ไม่สามารถช่วยเหลือด้วยวิธีการอื่นๆ ได้จึงจะนำเด็กไปยังสถานคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก ซึ่งให้การดูแลและสงเคราะห์เด็กที่มีอายุระหว่าง 7-18 ปี โดยเน้นกระบวนการสังคมสงเคราะห์ที่เน้นการช่วยเหลือในด้านปัจจัยสี่ การฟื้นฟูจิตใจ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม และการติดต่อเด็กนำสู่ครอบครัว ส่วนเด็กเร่ร่อนที่ถูกจับกุมเพราะกระทำผิด หรือมีปัญหาเรื่องความประพฤติ เช่น ดมสารระเหย ติดยาเสพติดจะถูกส่งตัวไปยังสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน (กรมประชาสงเคราะห์ 2535)

สำหรับสถานสงเคราะห์ที่รับเด็กเร่ร่อนในปัจจุบันมีอยู่ 7 แห่งทั่วประเทศ ได้แก่ สถานแรกรับเด็กชายปากเกร็ด สถานแรกรับเด็กชายจังหวัดขอนแก่น สถานแรกรับเด็กชายจังหวัดยะลา สถานแรกรับเด็กหญิงพญาไท สถานคุ้มครองสวัสดิภาพเด็กภาคตะวันออกเฉียงเหนือจังหวัดขอนแก่น เด็กเร่ร่อนที่เข้าสู่สถานสงเคราะห์ของรัฐจะได้รับการศึกษา ซึ่งมีทั้งการเรียนหนังสือ การฝึกอาชีพ ได้รับการสงเคราะห์เรื่องอาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย การรักษาพยาบาล และเมื่อเด็กพ้นอุปการะเมื่ออายุ 18 ปี ก็จะช่วยจัดหางานให้ทำด้วย ในการดำเนินงานเกี่ยวกับเด็กเร่ร่อน กรมประชาสงเคราะห์ถือหลักการที่ว่า “เด็กควรจะต้องอยู่กับครอบครัวของตนเองมากที่สุด” ดังนั้นจึงพยายามทุกวิถีทางที่จะให้เด็กกลับสู่ครอบครัวให้ได้มากที่สุด

ในขณะที่เด็กเร่ร่อนอยู่ในการอุปการะของสถานแรกรับเด็กของกรมประชาสงเคราะห์ เด็กจะได้รับการศึกษาตามควรแก่วัย ไม่เน้นระบบชั้นเรียน ไม่เน้นวิชาสามัญ แต่จะเน้นการฝึกอบรมระยะสั้นเพื่อให้เด็กได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์และมีวิชาชีพติดตัว วิชาที่ฝึกได้แก่ เด็กชายสอน

เรื่องจักษุสถาน เกษตรกรรม ส่วนเด็กหญิงสอนเรื่องการทำดอกไม้ และการตัดเย็บ เป็นต้น ส่วนสถาน
 คุ้มครองสวัสดิภาพเด็กเด็กจะได้รับการศึกษาแบบสามัญ หรืออาชีวศึกษาซึ่งขึ้นอยู่กับความ
 สามารถของเด็ก โดยระดับสามัญศึกษาจัดให้มีโรงเรียนขึ้นภายในสถานคุ้มครองฯ สอนระดับชั้น
 ประถมศึกษา ผู้ที่จบชั้นประถมศึกษาและมีความประพฤติดีก็สามารถไปเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้น
 ไปได้

สำนักงานสวัสดิการสังคม กรุงเทพมหานคร เริ่มดำเนินงานเกี่ยวกับเด็กเร่ร่อนตั้งแต่ ปี
 พ.ศ. 2535 มีการดำเนินงานใน 2 ลักษณะคือ

ครูอาสาสอน มีลักษณะการดำเนินงานเช่นเดียวกับครูข้างถนนของมูลนิธิสร้างสรรค์
 เด็ก โดยการส่งครูออกไปพบเด็กเร่ร่อน สร้างความคุ้นเคยและไว้วางใจ เพื่อชักชวนเด็กไปอยู่บ้าน
 พักที่สำนักงานสวัสดิการสังคมสังคมเปิดขึ้นเพื่อหาทางช่วยเหลือเด็กต่อไป

บ้านพักเด็กชั่วคราว เปิดขึ้นเพียงแห่งเดียวแต่ก็ดำเนินการไปได้ไม่นานก็ต้องปิดตัว
 ลงเนื่องจากขาดบุคลากรที่จะทำหน้าที่อยู่ประจำ

ลักษณะการทำงานเช่นนี้ไม่สามารถแก้ปัญหาเด็กเร่ร่อนได้ เพราะไม่ใช่การแก้ปัญหาที่ต้น
 เหตุ สิ่งที่ตามมาคือไม่สามารถกวาดล้างเด็กเร่ร่อนได้ทั้งหมดเพราะแต่ละปีจะมีเด็กที่ออกมาเร่
 ร่อนเพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ ในขณะที่เด็กเร่ร่อนที่ถูกจับส่งเข้าไปในสถานแรกรับและสถาน
 สงเคราะห์เด็กก็พยายามทุกวิถีทางที่จะหนีออกมาอยู่ข้างนอก สถานสงเคราะห์หรือสถานแรกรับฯ
 เป็นสิ่งที่เด็กเร่ร่อนเกือบทั้งหมดเกลียดและกลัว ในความคิดของเด็กเร่ร่อน การถูกจับเข้าไปอยู่ใน
 สถานดังกล่าวเป็นเหมือนการติดคุก ไม่มีอิสระภาพ เพราะที่นี่มีกฎระเบียบที่เคร่งครัด ขัดกับนิสัย
 ของเด็กเร่ร่อนที่คุ้นเคยกับความเป็นอิสระ ชอบเที่ยวเตร่ไปตามที่ต่างๆ ดังนั้นเมื่อต้องเข้าไปอยู่ใน
 สถานดังกล่าวจึงต้องพยายามหนีออกมาให้ได้ การส่งให้เด็กไปอยู่สถานดังกล่าวจำเป็นต้อง
 หนักกลับมาพิจารณากันอย่างรอบคอบอีกครั้งว่าเป็นสิ่งที่ดีหรือไม่ เป็นสถานที่เด็กได้เรียนรู้สิ่งดีๆ
 หรือเป็นสถานที่สำหรับแลกเปลี่ยนวิทยายุทธในทางที่ไม่สร้างสรรค์แต่อย่างใด

หน่วยงานเอกชนที่ทำงานเกี่ยวกับเด็กเร่ร่อน

องค์กรเอกชนที่ทำงานเกี่ยวกับเด็กเร่ร่อนได้แก่ โครงการครูข้างถนนของมูลนิธิสร้างสรรค์
 เด็ก ซึ่งเป็นกลุ่มหลักที่ทำงานด้านนี้ชัดเจนที่สุด ส่วนองค์กรเอกชนอื่นๆ ก็มีบ้างแต่มีลักษณะการ
 ทำงานที่คล้ายคลึงกัน แต่ปฏิบัติงานต่างพื้นที่กัน เช่น มูลนิธิสงเคราะห์เด็กพัทธยา โครงการบ้าน

เด็กมหาไถ่ โครงการเด็กเร่ร่อนหญิง จังหวัดสมุทรปราการ โครงการสร้างสรรค์เด็กเร่ร่อน จังหวัดสงขลา โครงการสร้างสรรค์เด็กเวียงพิงค์ จังหวัดเชียงใหม่ หลักการทำงานขององค์กรเหล่านี้คือพยายามทำความเข้าใจความรู้สึก ความต้องการของเด็ก สิทธิขั้นพื้นฐานของเด็ก ไม่ละเมิดสิทธิเด็กโดยการกักขัง หรือลงโทษอย่างรุนแรง เพราะวิธีการรุนแรงเป็นสิ่งที่เด็กได้รับจากครอบครัวมาแล้ว และเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เด็กออกมาเร่ร่อน ในบทนี้จะขอกล่าวถึงรายละเอียดเฉพาะการดำเนินงานของมูลนิธิสร้างสรรค์เด็กเท่านั้น เนื่องจากเป็นหน่วยงานที่ทำงานเกี่ยวกับเด็กเร่ร่อนที่ชัดเจนมากที่สุด ทั้งนี้เพื่อให้ได้เห็นลักษณะการทำงานขององค์กรได้ในระดับหนึ่ง

มูลนิธิสร้างสรรค์เด็ก

มูลนิธิสร้างสรรค์เด็กเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีการทำงานเกี่ยวกับเด็ก ในส่วนของเด็กเร่ร่อนก็เป็นภาระงานหลักด้านหนึ่งของมูลนิธิ ได้แก่ โครงการสร้างสรรค์เด็กข้างถนน ที่มีการใช้วิธีการดำเนินงานหลายรูปแบบเพื่อให้สามารถเข้าถึงปัญหาได้อย่างเต็มที่

โครงการสร้างสรรค์เด็กข้างถนน

เป็นโครงการหนึ่งที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับเด็กเร่ร่อน แบ่งการทำงานออกเป็น 3 ส่วนคือ โครงการครูข้างถนน โครงการบ้านสร้างสรรค์เด็ก และโครงการบ้านเด็กใกล้วัด ซึ่งทั้ง 3 โครงการนี้จะทำงานประสานกัน มีการส่งครูข้างถนนลงไปทำงานในพื้นที่ต่างๆ ที่เป็นแหล่งชุมนุมของเด็กเร่ร่อนจำนวนมาก เพื่อพบปะและคลุกคลีกับเด็กเร่ร่อนเพื่อสร้างการยอมรับ ทำให้สามารถเข้าใจเด็กเร่ร่อนได้เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาที่ถูกต้องต่อไป รายละเอียดของโครงการต่างๆ ที่ดำเนินงานโดยโครงการสร้างสรรค์เด็กมีรายละเอียดดังนี้

โครงการครูข้างถนน

เป็นโครงการที่ทำงานกับเด็กเร่ร่อนในพื้นที่ต่างๆ ที่มีเด็กเร่ร่อนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น หัวลำโพง สนามหลวง สะพานพุทธ พัฒน์พงษ์ เป็นต้น บุคลากรที่ทำงานเรียกว่า “ครูข้างถนน” ที่ผ่านการฝึกอบรมและคัดเลือกมาแล้วอย่างดีว่าต้องเป็นผู้ที่มีจิตใจรักเด็ก เน้นการทำงานทางด้านจิตวิทยา ต้องการบุคคลที่มีความอดทนสูง เสียสละ และรักที่จะทำงานเพื่อส่วนรวม เพราะการเป็นครูข้างถนน เป็นงานที่หนัก เหนื่อย แต่ได้ค่าตอบแทนไม่มากนัก ดังนั้นครูข้างถนนที่พบส่วนใหญ่จึงเป็นผู้ที่มีอุดมการณ์ค่อนข้างสูง ครูจะต้องมีวิธีการที่จะเข้ากับเด็กให้ได้ เพื่อให้เด็กเร่ร่อนยอมรับว่าครูคือผู้ที่หวังดีต่อชีวิตพวกเขาจริงๆ พร้อมทั้งจะให้ความช่วยเหลืออยู่เสมอ เมื่อเด็กยอมรับครูแล้ว การดำเนินต่างๆ ก็จะง่ายขึ้น

เทคนิคต่างๆ ที่ครูใช้ในการสร้างการยอมรับจากเด็กก็คือ การเล่นเกม การเล่นเกมส กรร ระบายสี การเรียนหนังสือ การอ่านการ์ตูน รวมทั้งเรียนรู้วิถีชีวิตของเด็กเร่ร่อนในแต่ละพื้นที่ ว่าเขา ประกอบอาชีพอะไร ในช่วงเวลาใด เพื่อจะเลือกเวลาในการลงพื้นที่ให้เหมาะสม ซึ่งแต่ละพื้นที่จะ แตกต่างกันไป เช่น ถ้าเป็นพื้นที่พัฒนาพงษ์ ต้องเป็นเวลากลางคืน ระหว่างเวลา 20.00-02.00 น. หัวลำโพงต้องเป็นเวลาเย็น ประมาณ 19.00-21.00 น. เป็นต้น จะเห็นได้ว่าเวลาการทำงานของ ครูข้างถนนเป็นเวลาการทำงานที่ไม่เหมือนอาชีพอื่น ลักษณะการทำงานของครูข้างถนนจะผลัด เปลี่ยนพื้นที่กันตลอดเวลา ดังนั้นเวลาในการทำงานก็ต้องเปลี่ยนไปตามเวลาของพื้นที่ด้วย กิจ กรรมหลักๆ ของครูข้างถนนประกอบด้วย

- 1) การสร้างความสัมพันธ์กับเด็กเร่ร่อนเพื่อสร้างความไว้วางใจ
- 2) จัดกิจกรรมการเรียนการสอน หรือเกมส์ต่างๆ ที่จะช่วยสร้างเสริมพัฒนาการ ด้านต่างๆ ให้เกิดกับเด็ก
- 3) การเลี้ยงอาหารแก่เด็กตามวันเวลาการปฏิบัติงานในแต่ละพื้นที่
- 4) จัดกิจกรรม ทักษะศึกษา การพักผ่อน หรือการพาไปเล่นกีฬา ดนตรีตามศูนย์ เยาวชนของกรุงเทพมหานคร
- 5) ในกรณีที่เด็กเจ็บป่วยหรือได้รับอุบัติเหตุจะพาไปรับการรักษาพยาบาล
- 6) การติดตามเยี่ยมเยียนเด็กเร่ร่อนที่ถูกจับกุมไปสถานแรกรับของกรมประชา สงเคราะห์ หรือการเยี่ยมเด็กที่กลับสู่ครอบครัวว่ามีปัญหาหรือไม่อย่างไร (ไกรวุฒิ วัฒนสิน 2536)

ในการลงพื้นที่แต่ละครั้ง ครูจะพบเด็กเร่ร่อนมาจับกลุ่มรอครูอยู่เสมอ โดยเด็กจะทราบ เวลาและจะละเลิกจากกิจกรรมที่ทำ ไม่ว่าจะเป็นการขอทาน การเล่นเกมส การเช็คกระຈกรถ การ ได้มาอ่านหนังสือ ฟังครูเล่านิทาน หรือได้เล่าเรื่องต่างๆ ที่ตนได้ประสบมาให้ครูได้ฟังเป็นสิ่งที่ทำให้ เด็กเร่ร่อนเหล่านี้มีความสุข มีความรู้สึกที่พวกตนยังมีคนคอยห่วงใย ยังมีคุณค่า ในขณะที่ครูก็จะ ชวนเด็กทำกิจกรรมต่างๆ ตามที่เด็กสนใจ นอกจากนั้นในการลงพื้นที่แต่ละครั้งคอยดูว่ามีเด็กใหม่ เข้ามาหรือไม่ ถ้ามีครูจะพยายามชักชวนให้เด็กกลับสู่ครอบครัว เพราะการออกมาเร่ร่อนอยู่บน ท้องถนนยิ่งนานมากเท่าไร โอกาสที่จะคืนกลับสู่ครอบครัวก็จะยากมากขึ้นเท่านั้น

ครูข้างถนนเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญมากที่จะช่วยบำบัดฟื้นฟูสภาพจิตใจของเด็กเร่ร่อน เป็นผู้ที่หวังดีต่อเด็ก เป็นที่พึ่งทางกายและจิตใจ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอาหาร ที่อยู่อาศัย ครูเป็นผู้ที่ พยายามทุกวิถีทางที่จะหยุดยั้งการเร่ร่อนของเด็ก โดยการชักชวนให้ไปอยู่ที่บ้านเปิด (บ้านสร้าง

สรรค์เด็ก) สำหรับเด็กที่ต้องการกลับสู่ครอบครัว ครูจะเป็นผู้引导孩子หรือไปเป็นเพื่อนเด็กเพื่อศึกษาสภาพที่แท้จริงของครอบครัวเพื่อหาแนวทางแก้ปัญหาของเด็กรายนั้นๆ ต่อไป

บ้านสร้างสรรค์เด็ก

เป็นบ้านเปิดสำหรับเด็กเร่ร่อนที่ให้ความรัก ความอบอุ่นแก่เด็ก ให้บริการทุกด้านไม่ว่าจะเป็นเรื่องอาหาร ที่พัก เสื้อผ้า การศึกษา การฝึกอาชีพ การดูแลสุขภาพจิตป่วย รวมทั้งให้คำปรึกษาปัญหาต่างๆ เพื่อให้เด็กกลับมาใช้ชีวิตในบ้าน หยุดการเร่ร่อน เด็กสามารถเข้ามาและออกไปได้ตลอดเวลา แต่จะมีกฎว่าเมื่อเด็กเข้ามาอยู่ในบ้านจะต้องเลิกเสพยา เลิกดื่มสารระเหย ภายในบ้าน เด็กทุกคนจะต้องมีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบในการทำความสะอาดบ้าน การช่วยครูทำอาหาร ในบ้านจะมีครูดูแลความเป็นอยู่ของเด็กที่เด็กทุกคนจะเรียกครูว่า “แม่”

เด็กที่เข้ามาอยู่ในบ้านมักเป็นเด็กที่ตามครูมา หรือครูชักชวนให้มาเพราะที่นี้จะมีความปลอดภัยกว่าที่จะเร่ร่อนอยู่บนท้องถนน เด็กที่เข้ามาอยู่ในบ้านจะได้รับการดูแลเรื่องอาหาร เสื้อผ้า การชำระล้างร่างกาย ครูจะทำประวัติของเด็กแต่ละคนเก็บไว้ นอกจากนั้นครูจะสอนหนังสือให้เด็กๆ ด้วยตามพื้นฐานความรู้ของแต่ละคน อย่างน้อยก็เพื่อให้เด็กสามารถเอาตัวรอดได้ ที่บ้านสร้างสรรค์เด็กจะมีโทรทัศน์ให้เด็กได้ดู มีหนังสือการ์ตูนให้อ่าน และมีของเล่น เกมส์ต่างๆ ที่มีผู้บริจาค

ในบ้านสร้างสรรค์เด็กจะมีกิจกรรมต่างๆ เช่น การเรียนหนังสือในช่วงเช้า การทำกิจกรรมตามความสนใจของเด็กในช่วงบ่าย ในช่วงเย็นเป็นกิจกรรมสัมพันธ์ที่ครูและเด็กจะมีโอกาสคุยกันเล่าปัญหาต่างๆ การทำกิจกรรมเหล่านี้เป็นไปตามความสมัครใจของเด็กไม่มีการบังคับแต่อย่างใด

บ้านเด็กใกล้วัด

เป็นสถานที่พักสำหรับเด็กเร่ร่อนตั้งอยู่ที่จังหวัดอ่างทอง วัตถุประสงค์ของบ้านใกล้วัดก็คือให้เด็กได้ใกล้ชิดกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชนบทเพื่อช่วยขัดเกลาจิตใจของเด็ก ลดความแข็งกร้าว และให้เด็กรู้จักการอยู่ร่วมกันในสังคม และให้เด็กที่ต้องการเรียนต่อสามารถเรียนได้ โดยส่งไปเรียนยังโรงเรียนที่อยู่ใกล้ๆ วัด ที่นี้เด็กจะมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา การติดตามพระสงฆ์ออกบิณฑบาต มีเพื่อนที่รุ่นราวคราวเดียวกัน ได้เห็นเด็กอื่นๆ ที่อยู่กับครอบครัว จะทำให้เด็กเกิดความรู้สึกอยากกลับบ้าน และถ้าเด็กต้องการบวชก็สามารถทำได้ เป็นต้น นอกจากนั้นที่นี่ยังมีกิจกรรมอื่นๆ เช่น การฝึกอาชีพ การปลูกผัก เลี้ยงสัตว์

ผลการดำเนินงานที่ผ่านมา

จะเห็นได้ว่าธรรมชาติของเด็กเร่ร่อน มีลักษณะเป็น Hand to Mouth ไม่สามารถคำนึงถึงความถูกต้อง ศีลธรรมอันดีงาม ไม่สามารถแยกแยะสิ่งถูกต้อง ขาดการอบรมสั่งสอน อยากรู้อยากเห็น และอยากทดลองตามประสาเด็ก ไม่มีความกลัวถึงภัยอันตรายที่อยู่รอบตัว จุดจบของเด็กเหล่านี้ถ้าไม่ได้รับการช่วยเหลือจากสังคมก็คือ การเป็นอาชญากร ใจร โสเภณี และขยะของสังคม

เมื่อพิจารณาการดำเนินงานเด็กเร่ร่อนในประเทศไทยทั้งของภาครัฐและเอกชนที่สามารถสรุปได้ดังนี้

การฝึกทักษะเพื่อความอยู่รอด โดยครูออกไปพบปะและสอนหนังสือให้กับเด็กเร่ร่อนตามท้องถนน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เด็กรู้จักกลวิธีที่จะอยู่รอดบนท้องถนนได้อย่างปลอดภัย ป้องกันตนเองจากสิ่งเสพติด การรอดพ้นจากการถูกรังแก และการกระทำที่ผิดกฎหมาย

การฝึกอาชีพ เมื่อเด็กเข้าไปอยู่ในสถานสงเคราะห์เด็กจะได้เรียนรู้และฝึกวิชาชีพพระยะสั้น เพื่อที่จะสามารถประกอบวิชาชีพหาเลี้ยงตัวได้ในอนาคต

ศิลปะนันทนาการ การจัดกิจกรรมนันทนาการต่างๆ เช่น การวาดรูป การเล่นเกมต่างๆ การอ่านหนังสือการ์ตูน การเล่านิทาน เป็นให้เด็กได้ระบายความทุกข์ยากของตนเอง เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างครูกับเด็ก ทำให้เด็กเกิดความรู้สึกที่อบอุ่นและมีความรู้สึกที่ดีต่อสังคมและสิ่งรอบๆ ตัว

การนำเด็กเข้าเรียนในระบบโรงเรียน โดยพยายามส่งเด็กเข้าไปเรียนในโรงเรียนร่วมกับเด็กทั่วๆ ไป ซึ่งต้องอาศัยความพยายามมากเพราะเด็กจะต้องปรับตัวให้อยู่ในกฎระเบียบของโรงเรียน ซึ่งเป็นเรื่องที่ยากลำบากพอสมควร

เมื่อพิจารณาการดำเนินงานเด็กเร่ร่อนในประเทศต่างๆ เปรียบเทียบกับประเทศไทยแล้วพบว่า มีลักษณะการดำเนินงานคล้ายคลึงกัน เช่น การมีบ้านเปิดไว้สำหรับเด็ก การฝึกงานให้กับเด็กเพื่อสามารถออกไปประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองได้ การให้ความรู้กับเด็กเกี่ยวกับการใช้ชีวิตบนท้องถนนให้ปลอดภัย การดำเนินงานเกี่ยวกับเด็กเร่ร่อนในประเทศต่างๆ รวมทั้งประเทศไทยนั้นพบว่า ส่วนใหญ่เป็นการดำเนินงานโดยองค์กรพัฒนาเอกชน มูลนิธิเพื่อการกุศลที่มีความยืดหยุ่น และมีคล่องตัวสูงกว่ารัฐมาก มีการดำเนินงานในเชิงรุกมากกว่า สามารถเข้าถึงเด็กได้ดีกว่าเนื่องจากไม่ได้ทำงานตามระบบราชการ การจัดกิจกรรมมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับปัญหามาก

กว่าการดำเนินงานของรัฐ แต่อย่างไรก็ตามองค์กรพัฒนาเอกชน และมูลนิธิเพื่อการกุศลเหล่านี้ก็มีข้อจำกัดในการทำงานเนื่องจากมีงบประมาณจำกัด ไม่สามารถทำงานได้อย่างต่อเนื่อง ในขณะที่หน่วยราชการมีงบประมาณ มีกำลังคนมากกว่า แต่ก็ติดขัดด้วยระเบียบราชการบางอย่างทำให้การทำงานไม่คล่องตัวเท่าที่ควร ดังนั้นเพื่อให้การดำเนินงานเพื่อแก้ปัญหาเด็กเร่ร่อนประสบผลสำเร็จ หน่วยงานของรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนจะต้องทำงานประสานและเชื่อมโยงกันมากขึ้น โดยรัฐควรเป็นผู้ที่ให้การสนับสนุนในเรื่องของงบประมาณ เป็นหัวอกในการระดมทุน เนื่องจากรัฐมีเครื่องมือเครื่องมือพร้อมกว่า เช่น มีโรงเรียนอยู่ในสังกัดเป็นจำนวนมาก ดังนั้นถ้าจะแก้ปัญหาเด็กขาดโอกาสทางการศึกษาก็น่าจะช่วยเหลือได้ไม่ยากนัก ในขณะที่องค์กรพัฒนาเอกชนก็ไม่จำเป็นต้องลงทุนเกี่ยวกับโรงเรียนอีก รัฐควรเป็นฝ่ายกำกับนโยบาย และเป็นผู้ประสานระหว่างองค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆ ที่ทำงานทางด้านนี้เพื่อให้การทำงานดำเนินไปในทิศทางเดียวกัน

ในขณะเดียวกันองค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆ ที่ทำงานทางด้านนี้ซึ่งมีอยู่จำนวนมาก ก็ควรมีการทำงานแบบประสานเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ขณะเดียวกันก็ป้องกันการทำงานในลักษณะต่างคนต่างทำ ซึ่งเป็นการสิ้นเปลืองงบประมาณโดยไม่จำเป็น

ข้อเสนอแนะด้านนโยบายเกี่ยวกับเด็กเร่ร่อน

ในการแก้ปัญหาเด็กเร่ร่อนที่ผ่านมา แม้ว่าหลายฝ่ายจะเข้ามาระดมสรรพกำลังในการแก้ไขปัญหาลูกเร่ร่อน แต่ก็ดูเหมือนว่าปัญหาต่างๆ ไม่ได้เบาบางลงไปจากเดิม แต่กลับทวีความรุนแรงมากขึ้นตามลำดับ การดำเนินงานที่ผ่านมาดูเหมือนเป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ เพราะมิได้เป็นการแก้ที่ต้นเหตุของปัญหา ดังนั้นรัฐจึงควรดำเนินนโยบายเกี่ยวกับเด็กเร่ร่อนดังนี้

นโยบายในเชิงป้องกัน

1. **ให้ความสำคัญกับครอบครัว** วิธีการแก้ปัญหาไม่让孩子ออกมาเร่ร่อนและตกเข้าไปอยู่ในวงจรอันชั่วร้ายของสังคมนั้นต้องเริ่มต้นที่ครอบครัว เพราะเป็นสถาบันแรกที่จะหล่อหลอมและพัฒนาเด็ก จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการเสริมสร้างสถาบันครอบครัวให้มีความเข้มแข็ง มีความผาสุก ให้เป็นที่ที่เหมาะสมในการพัฒนาเด็กให้เติบโตอย่างมีคุณภาพครบถ้วนทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และสังคม การอบรมเลี้ยงดูอย่างเหมาะสมมีเหตุมีผล ด้วยความรักและเอาใจใส่อย่างสม่ำเสมอจากพ่อแม่และผู้เลี้ยงดู โดยเด็กได้รับการตอบสนองขั้นพื้นฐานทุกๆ ด้านอย่างเหมาะสมกับวัยและสภาพของครอบครัว ดังนั้นการที่จะป้องกันเด็กไม่ให้ออกมาเร่ร่อนก็คือ การ

ส่งเสริม เกื้อหนุนให้ครอบครัวมีความมั่นคง ผาสุก สามารถทำหน้าที่ในการพัฒนาเด็กให้เกิดความรักและผูกพันกับครอบครัว สามารถทำประโยชน์ให้กับตนเอง ครอบครัว สังคม และประเทศชาติได้ต่อไป ลักษณะของครอบครัวที่จะพัฒนาเด็กได้อย่างมีประสิทธิภาพควรจะมีองค์ประกอบดังนี้

- พ่อ แม่ และผู้ปกครองจะต้องเป็นผู้ที่สนใจ มีความรัก ความเข้าใจในตัวเด็ก รับการละในการเลี้ยงดู อบรม และเอาใจใส่เด็กอย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอ
- พ่อ แม่ควรมีเวลาอยู่กับเด็กเพื่อทำกิจกรรมร่วมกับเด็ก และมีเวลาทำสิ่งต่างๆ ให้กับเด็ก
- สถานที่ ต้องมีพื้นที่พอสมควรสำหรับให้เด็กทำกิจกรรมต่างๆ เช่น การเล่น การออกกำลังกาย และการเรียนรู้สิ่งต่างๆ
- วัสดุ อุปกรณ์ที่จำเป็นอื่นๆ เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม และเครื่องนุ่งห่มที่เหมาะสมและปลอดภัยสำหรับเด็ก

2. **การให้ความสำคัญกับชุมชน** การสร้างสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคมให้แก่ชุมชน การสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็ง มีงานทำ ประชาชนไม่ต้องอพยพออกไปหางานนอกท้องถิ่นซึ่งก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมตามมาอีกมากมาย การที่ครอบครัวมีงานทำ มีรายได้ มีสภาพความเป็นอยู่ที่ดี มีผลต่อการเลี้ยงดูลูก ทำให้เกิดความอบอุ่นในครอบครัว ไม่ก่อให้เกิดปัญหาครอบครัวแตกแยกซึ่งเป็นสาเหตุที่สำคัญที่ทำให้เด็กออกมาเร่ร่อน

3. **เน้นการพัฒนาชนบท** ความล้มเหลวในการพัฒนาที่ผ่านมาสืบเนื่องมาจากการให้ความสำคัญกับการพัฒนาเมืองมากเกินไป ทำให้เกิดการเสียสมดุล เกิดความแตกต่างระหว่างเมืองและชนบท ทำให้คนในชนบทหลังไหลเข้ามาทำงานในเมืองมาก ก่อให้เกิดปัญหาสังคม และสิ่งแวดล้อมตามมา

นโยบายในการแก้ปัญหา

1. **เน้นการศึกษาทุกรูปแบบสำหรับเด็กเร่ร่อน** การให้การศึกษากับเด็กเร่ร่อนจะทำเด็กเร่ร่อนมีโอกาสในชีวิตที่ดีขึ้น สามารถเลิกการเร่ร่อน หรือมีชีวิตที่เร่ร่อนอย่างปลอดภัย ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวจะปล่อยให้ป็นหน้าที่ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ได้ แต่จะต้องดำเนินการร่วมกัน เนื่องจากการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนมีจุดแข็งมากกว่า สามารถดำเนินงานในเชิงรุก เข้าถึง

ปัญหาได้มากกว่า มีความคล่องตัวสูง ดังนั้นรัฐจึงควรเป็นฝ่ายสนับสนุนด้านงบประมาณให้องค์กรพัฒนาเอกชนเป็นผู้ดำเนินการโดยรัฐเป็นกำกับด้านนโยบาย

2. การส่งเสริมด้านอาชีพแก่เด็กเร่ร่อนอย่างจริงจัง เท่าที่ผ่านมาการดำเนินการฝึกอาชีพแก่เด็กเร่ร่อนมักเป็นการฝึกอาชีพประเภทที่ไม่สามารถนำไปใช้ได้จริงในชีวิต รูปแบบการฝึกด้านอาชีพควรมีลักษณะที่ครบวงจร คือการสอน การฝึกงาน และการทำงาน โดยรัฐอาจต้องหาแหล่งงาน หรือตลาดแรงงานไว้รองรับคนเหล่านี้ด้วย โดยต้องหามาตรการที่แตกต่างกับคนทั่วไป (สามารถดูแนวทางการดำเนินงานจากประเทศเซียะราเลโอน ประเทศโตโก ประเทศอูกันดา และประเทศโคลัมเบีย) การดำเนินงานการฝึกอาชีพนี้ควรจะเป็นลักษณะการดำเนินการร่วมกันระหว่างภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน

การแก้ไขและป้องกันมิให้เด็กออกมาเร่ร่อนมิใช่หน้าที่ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่เป็นความจำเป็นอย่างเร่งด่วนที่ทั้งภาครัฐและเอกชนระดับต่างๆจะต้องร่วมแรง ร่วมใจในการแสวงหากลวิธีในการเสริมสร้างความมั่นคงให้กับสถาบันครอบครัว เพราะเด็กเป็นทรัพยากรของชาติ การพัฒนาเด็กเท่ากับเป็นการพัฒนาประเทศ เด็กที่มีคุณภาพวันนี้จะกลายเป็นพ่อแม่ที่ดี มีความรับผิดชอบ และเป็นพลเมืองที่ดี มีคุณภาพในอนาคต ฉะนั้นการลงทุนเพื่อพัฒนาเด็กจึงเป็นภาระหน้าที่ร่วมกันของทุกคนในสังคม

เอกสารอ้างอิง

- กฤตยา อาชวนิจกุล “หลังไฟไหม้ของภูเกิดสิบปี มีอะไรเปลี่ยนแปลง” เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง หลังไฟไหม้ของภูเกิดสิบปี มีอะไรเปลี่ยนแปลง ณ ห้องธารา โรงแรมรัตนโกสินทร์ วันจันทร์ที่ 31 มกราคม 2537 จัดโดยคณะกรรมการเพื่อยุติการเอาเปรียบทางเพศ
- ไกรวุฒิ วัฒนสิน การศึกษาเครือข่ายทางสังคมของเด็กเร่ร่อน วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต (มานุษยวิทยาประยุกต์) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล 2536
- เจือจันทร์ จงสถิตอยู่และคนอื่นๆ การศึกษาพื้นฐาน:โอกาสของเด็กเร่ร่อน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน สำนักนายกรัฐมนตรี ธันวาคม 2538
- โครงการอาชีวศึกษาและงานยุติธรรม คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง มาตรการเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาเด็กเร่ร่อน 31 มีนาคม 2531 โรงแรมรอยัลริเวอร์
- ธรรมบุญ วิสัยจร “นโยบายของกรมสามัญศึกษาในการป้องกันเด็กเป็นโสเภณี” รายงานการสัมมนา เรื่อง นโยบายทางการศึกษากับปัญหาโสเภณีเด็ก วันที่ 25 มิถุนายน โดยมูลนิธิผู้หญิงร่วมกับสำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ
- ธรรมรักษ์ การพิศิษฐ์ เด็กเร่ร่อนในสังคมไทย เอกสารวิชาการฉบับที่ 2 ศูนย์ข้อมูลและการวิจัยเพื่อเด็ก มูลนิธิสร้างสรรค์เด็ก
- นนทินี เพ็ชญ์ไพศิษฐ์ การศึกษาปัญหาเด็กและเยาวชนจรจัด:ศึกษาเฉพาะการให้บริการคุ้มครองสวัสดิภาพเด็กระหว่างรัฐและเอกชน วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2535
- นิตยา กัทธิตระพันธ์ การศึกษาสถานภาพและนโยบายเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนผู้ด้อยโอกาส:เด็กเร่ร่อน รายงานการวิจัยในโครงการสตรีและเยาวชนศึกษา สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2535
- วัลลภ ตังคณานุรักษ์ เด็กที่ถูกลืมในสังคมไทย รุ่งแสงการพิมพ์: กรุงเทพฯ 2531

วัลลภ ตังคณานุรักษ์ *เด็กที่ถูกจับในสังคมไทย* สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2535

วัลลภ ตังคณานุรักษ์ *ครุหุຍกับเด็กเร่ร่อน* ห้างหุ้นส่วนจำกัดพิมพ์อักษร: กรุงเทพฯ 2537

วัลลภ ตังคณานุรักษ์ *เด็กเร่ร่อน ปัญหาและทางออก* 2541

สุนันทา เสียงไทยและคนอื่นๆ *เด็กเยาวชนเร่ร่อนจรจัด : สภาพปัญหา สาเหตุ และแนวทางการแก้ไข* 2531

อรรถัย อาจอ่ำ และคนอื่นๆ *เด็กในธุรกิจเพศพาณิชย์ของสังคมไทย เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง โสภณิเด็ก 30 พฤศจิกายน 2536 จัดโดยสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุขไทยร่วมกับสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล*

Grady O. *The Child and the Tourist: The Story behind the Escalation of Child Prostitution in Asia. The Campaign to End Child Prostitution in Asain Tourism (ECPAT) Bangkok, 1992*

UNESCO, *Working with Street Children. Paris, UNESCO Pub., 1995*